

ӘОЖ 336.201
КБЖ 65.261.4
Е 69

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Экономика және бизнес жоғары мектебі Ғылыми кеңесі және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған*

Пікір жазғандар:

экономика ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі **С.С. Сатыбалдин**
экономика ғылымдарының кандидаты, доцент **Г.Б. Узақбаева**
экономика ғылымдарының кандидаты **А.Л. Бекбердиев**

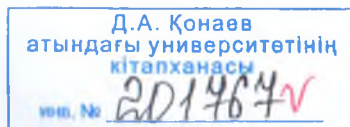
Ермекбаева Б.

Е 69 Салық салу негіздері: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 196 б.

ISBN 978-601-247-841-9

Оқу құралында Қазақстан Республикасындағы қолданылып жүрген салықтардың экономикалық мәні, мазмұны, қажеттілігі мен атқаратын қызметі, ұйымдастыру және оны іске асыру жолдары жан-жақты қарастырылған. Салық салудың негізгі қағидалары, салық салу механизмі, оны басқару ісі ашық көрсетілген, салықты есептеу тәртібі, т.б. ұсынылған.

Оқу құралы «қаржы» мамандығы бойынша білім алып жатқан студенттерге, сондай-ақ салық қызметкерлеріне, салық салу ісіне қызығушылық танытатын көпшілік оқырманға арналған.

ӘОЖ 336.201
КБЖ 65.261.4

ISBN 978-601-247-841-9

© Ермекбаева Б.Ж., 2013
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2013

КІРІСПЕ

Ұсынылып отырған «Салық салу негіздері» оқу құралы «қаржы» мамандығы бойынша білім алып жатқан студенттер мен магистранттарға және салық салу ісіне қызығушылық танытатын көпшілік оқырманға ұсынылып отыр. Онда салықтардың экономикалық мәні, мазмұны, қажеттілігі мен атқаратын қызметі, салық салуды ұйымдастыру және оны іске асыруды жан-жақты ашып көрсету мақсат етілген.

Қазақстан Республикасының салық жүйесі қазіргі кезде өзінің қалыптасып, одан әрі даму кезеңінде. Сондықтан салық жүйесінің ұдайы өзгеріп, жетіліп отыруы заман талабы. Осыған байланысты оқу құралында еліміздің салық жүйесіне 1991 жылдан 2011 жылдары аралығында енгізілген өзгерістер мен толықтырулар ескерілген. Оқу құралының бірінші тарауында салықтардың мазмұны, мәні, қызметі, қажеттілігі баяндалған. Салық салудың негізгі қағидалары, салық механизмі мен оның құрамы, салық жүйесі және оны басқару ісі ашып көрсетілген.

Екінші тарауда Қазақстанда заңды және жеке тұлғалардың табысына салынатын салықтар айтылып, олардың қызмет ету механизмдері берілген.

Үшінші тарауда еліміздің салық жүйесіндегі жанама салықтардың түрлері, оларды төлеушілер мен салық салу объектісін анықтау ұсынылған. Жанама салықтарды есептеу және бюджетке аудару механизмі қарастырылған.

Төртінші тарауда меншікке салынатын салықтар: жер салығы, мүлік салығы, көлік құралдары салығы талданған.

Бесінші тарауда Қазақстан Республикасында жер қойнауын пайдаланушыларға салық салудың тәртібі көрсетілген. Бонустар, роялти, үстем пайда салығына түсініктеме берілген.

Алтыншы тарауда экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына салынатын ренталық салықты есептеу тәртібі ұсынылған.

Жетінші тарауда кәсіпкерлік қызметтің жекелеген түрлерімен айналысатын заңды және жеке тұлғалардың салық төлеу тәртібі, шағын бизнес субъектілеріне салық салу, ауыл шаруашылы өнімдерін өндірушілерге салық салуды іске асыру механизмі қарастырылған.

Оқу құралының сегізінші тарауында салықтық әкімшілікті ұйымдастыру және жүргізу ісі зерделенген.

Студенттер мен магистранттарға салық және салық салу тәжірибесін тереңірек білуге, курстың және бітіру жұмыстарын орындауға, семинарлар мен конференцияларда салық салудан баяндама жасауға, салық ісін ұйымдастырудың іс-тәжірибесімен жан-жақты танысуға ұсынылып отырған оқу құралының көмегі тиеді деп сенім білдіреміз.

1-тарау

САЛЫҚТАР ЖӘНЕ САЛЫҚ САЛУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

1. 1. Салықтардың экономикалық мәні мен мазмұны

Салықтар дегеніміз – мемлекеттік бюджетке заңды және жеке тұлғалардан белгілі бір мөлшерде және мерзімде түсетін міндетті төлемдер.

Салықтар – шаруашылық жүргізуші субъектілердің, жеке тұлғалардың мемлекет пен екі арадағы мемлекеттік орталықтандырылған қаржы көздерін құруға байланысты туындайтын қаржылық қатынастарды сипаттайтын экономикалық категория.

Салықтардың экономикалық мәні мынада:

біріншіден, салықтар, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен халық табысының қалыптасуындағы қаржылық қатынастардың бір бөлігін көрсетеді;

екіншіден, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен халық табысының белгілі бір мөлшерін мемлекет үлесіне жинақтап, жиынтықтаудың қаржылық қатынастарын реттейді.

Салықтар мемлекеттің құрылуымен бірге пайда болады және мемлекеттің өмір сүруі мен дамуының негізгі қаржылық көзі болып табылады. Мемлекет құрылымының өзгеруі, өркендеуі қашан да болса оның салық жүйесінің қайта құрылуымен, жаңаруымен бірге қалыптасады. Әрбір мемлекетке өзінің ішкі және сыртқы саясатын жүргізу үшін белгілі бір мөлшерде қаржы көздері қажет. Уақыт өте келе салықтың әдістері мен тәсілдері мемлекеттің қажеттілігі мен сұраныстарына қарай өзгерді,

іріктелді, әлеуметтік экономикалық үрдісте салықтың рөлі мен қызметтері кеңейді. Салық салудың әдістері мен тәсілдерін үш үлкен кезеңге бөлуге болады.

Бірінші кезеңде көне дүниеден орта ғасырға дейін мемлекеттің қаржылық аппараты болмаған. Ол тек жалпы қаражатты ғана анықтады.

Екінші кезеңде – (XVI–XIX ғасырдың басы) әлемде мемлекеттік мекемелер желісі қалыптаса бастады. Мемлекет қызметтің бір бөлігін өзіне алды: алымның квотасын орнатты, салықтарды жинау үрдісін бақылауда ұстады.

Үшінші кезең – салық салу және оны бекітумен байланысты барлық қызметтерді мемлекет өз қолына жинақтады. Аймақтық билік органдары мемлекеттің көмекшісі рөлін орындады.

Мемлекеттік ұйымның бастапқы даму сатыларында салық салудың алғашқы нысаны ретінде құрбандық аталады. Бірақ мұны ерікті нысанда орын алды деп атауға келеді. Құрбандық шалу жазылмаған заң түрінде, яғни мәжбүрлі төлем не алым сипатында болды. Сонымен бірге алымның пайыздық нысаны нақты бекітілді.

Салықтар – мемлекет қаржысының тұрақты қайнар көзі.

Мемлекет салықтарды экономиканы дамыту, тұрақтандыру барысында қуатты экономикалық тетік ретінде пайдаланады.

Мемлекеттің экономикаға араласу дәрежесі, яғни мемлекеттік реттеу, қоғам дамуының әрбір кезеңіндегі шешілетін нақты мақсаттары мен міндеттеріне байланысты. Бұл реттеудің қай түрін болмасын, экономикалық қатынастарды салық саясатының көмегімен бөлу және қайта бөлу құрайды. Осы арқылы мемлекет экономика дамуының циклдік ауытқуларын жеңілдетеді, инфляцияға қарсы күрес жүргізеді, өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымды дамытады және әлеуметтік қақтығыстарды жеңілдетеді. Мемлекет салық саясатын жүргізу барысында рентабелділік, қоғамдық көзқарас пен қажеттілік сияқты критерийлерге өктемдік жасайды.

Салықтың экономикалық мазмұны олардың негізгі функцияларымен сипатталады. Салықтың ең негізгі функциясы болып – фискалдық саналады. Бұл функция салықтардың табиғатымен бірге пайда болған, яғни мемлекеттің қалтасын (бюджетті)

толтыру үшін, кәсіпорындар мен азаматтардың ақшалай табысының бір бөлігін эквивалентсіз, мәжбүрлеп алу негізінде толтыру. Салықтың осы функциясының арқасында мемлекеттің ақшалай қоры пайда болады және мемлекет өмір сүруі мен әрі қарай қызметін атқаруы үшін материалдық жағдайлар жасайды. Фискалдық функция мемлекеттің экономиканы реттеудегі рөлін арттырудың объективті алғышарттарын құрастырады. Ал бұл өз кезегінде, салықтың экономикалық функциясына сәйкестендіріледі.

Салық теориясы – қаржы ғылымдарының арасында бұрыннан дамып келе жатқан ғылым. Салықтың жеке дара пән ретінде қалыптасуы XIX ғасырдан бастау алады. Салық салудың тәжірибесі мемлекеттің салыққа деген қажеттілігінің әсерінен туындады.

Мемлекет қызмет етуінің әртүрлі салаларындағы қоғамның мүдделерін білдіреді, тиісті саяси-экономикалық, қаржы, әлеуметтік, демографиялық және тағы басқаларды әзірлейді және жүзеге асырады. Әлеуметтік-экономикалық үдерістердегі мемлекеттік реттеу субъектісі мен объектісінің өзара әрекет ету құралы ретінде қаржы-несие және баға механизмін қолданады.

Экономикалық санат ретінде салықтар туралы ғылыми тұжырымдардың қалыптасуына, салық салудың тәжірибесін жетілдіруге негізделген мемлекет пен азаматтардың арақатынасындағы салық нысандары туралы ұсыныстар негіз болды. Ежелгі философтар (Ксенофонт, Аристотель) мемлекеттің кіріс көздерін жеңілген халықтарға салынатын салықтармен шектемей, оларды түрлендіруді ұсынды.

Ортағасырлық схоласттар және рухани қайта туудың философтары (Ф. Аквинский, XIII ғ.) теологиялық, философиялық және заң шығармаларындағы қаржы танымдылығында тек қана төтенше жағдайларда ғана мемлекетке көмек ретінде азаматтарға салық салуды енгізуді ұсынды.

Сауда капитализмінің пайда болуы мен қалыптасуы қаржы шаруашылығының қажеттілігіне қарай мемлекеттік табыс пен шығыстың бөлінуіне (Ж. Боден), теория мен практиканың өзара байланысына, салықтың мемлекеттің уақытша табыс көзінен тұрақты табыс көзіне айналуына негіз болды.

Меркантилисттер XVII ғасырда (Д. Локк, Т. Гоббс мемлекеттік

қызмет ретіндегі салықтың біліктілігімен қатар, тікелей немесе жанама салықтардың қайсысы қажет екендігі туралы мәселелерді қарастырды. Салық төлеушілердің көзқарасы мен салық салу объектісі (жер, мүлік) туралы ұтымды ұсыныстар айтты. Ал физиократтар (Ф. Кенэ, 1694-1774; О. Мирабо, А. Тюрго) XVIII ғасырдың екінші жартысында алғаш рет салық салудың әділдігі, салықтарды аудару, табыс көзі туралы мәселелерді зерделеді. Ұзақ уақыт бойы экономикада салықтың рөлі туралы классикалық көзқарас үстемдік етті.

Салық тауар өндірісімен, қоғамның топтарға бөлінуімен бірге пайда болды. К. Маркстің айтуы бойынша «Мемлекет өмір сүруінің негізі салықта жатыр». Капиталистік қатынастардың қалыптасуы мен дамуы барысында салықтың мәні арта бастады: әскер мен флотты ұстауға, дайын өнімді өткізу мен шикізат нарығын қамтамасыз етуге, қазынаға қосымша қаражаттар қажет болды.

Салықтың мәні болып міндетті жарна ретінде жалпы ішкі өнім нақты құнының бір бөлігін қоғам пайдасына қарай мемлекеттің өз игілігіне алуы танылады. Жарнаны жалпы өнім өндірісінің негізгі қатысушылары қамтамасыз етеді:

- нақты табыс алатын, материалдық және материалдық емес игіліктерді өз еңбегімен қалыптастыратын жұмысшылар;
- шаруашылық субъектілер, капитал иегерлері, кәсіпкер тұлғалар.

Салық төлемдері, баждар мен өзге де міндетті төлемдер мемлекеттің қаржылық ресурсын қалыптастырады. Салықтың экономикалық мазмұны бір жағынан, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен азаматтардың өзара қарым-қатынасы, ал екінші жағынан, мемлекет – мемлекеттік табысты қалыптастыру түрінде сипатталады.

Макроэкономикалық деңгейде салықтың мазмұны өз қызметін жүзеге асыру барысындағы мемлекеттің жалпы ішкі өнім өндірісіндегі үлесін көрсетеді, сонымен қатар әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыру; экономиканың, аймақтың жеке-леген салаларын қолдауға бағытталған экономикалық бағдарламаларды, әлеуметтік салада қызмет ететін – денсаулық сақтау, білім беру, басқарма, құқықтық тәртіпті қорғау органдарын, әскерлерді ұстау барысында сипатталады.

XX ғасырдың бірінші жартысында дүниежүзілік қаржы ғылымында экономикалық саясаттың ең қуатты құралы ретінде, салық салудың реттеу функциясын пайдалану қажеттілігі пайда болды. Бұл көзқарастар А. И. Буковецк, П. П. Гензел, И. М. Кулишер, В. Н. Твердохлебовтың «Шетел мемлекеттерінің салығы» (1926) атты монографиясында, П. В. Микеладзенің «Шетел мемлекеттеріндегі салық салу жүктемесі» (1928) атты кітабында, К. Ф. Шмелевтың «Салық салудың жүктемелік мәселелері» (1928), А. А. Тривустың «Салық-экономикалық саясаттың құралы ретінде» (1925), В. В. Дитманның «Салықты аудару» (1930) атты еңбектерінде толық сипатталған.

Салық функциясы – бұл оның қасиеттерін көрсететін тәсілі, яғни осы экономикалық категорияның қоғамдық міндеттемесін қалай жүзеге асыратынын бейнелейтін салық мәнінің көрінісі. Барлық салық функцияларының мақсаты бір – ол, мемлекеттің салық жүйесінің және олардың бюджет саясатының тиімділігін анықтауы.

Салықтың реттеуші функциясы, олардың ұдайы өндіріс процесінің серпініне және көлеміне ықпал етуімен ерекшелінеді. Салықтың өзгеруі тауар (жұмыс, қызмет) ұсынысы мен сұранысының, сондай-ақ инвестиция мен жинақты арттыруына немесе қысқартуына әкеліп соғады. Сонымен қатар салықтың еңбек белсенділігін, ресурстар жинағын, инновацияны, қоршаған ортаны қорғау үшін экономикалық жағдайлар туғызады немесе керісінше жояды. Сондықтан да салық салу – мемлекеттің нарықтық шаруашылыққа араласуының анағұрлым белсенді құралы. Ол экономикалық өсуді, элеуметтік құрылымдарды жылдамдатуға немесе баяулатуға қабілетті.

Салықтың ынталандырушы функциясы, экономиканың жеке субъектілеріне салық салудың ерекше тәртібін (жеңілдетілген және қарапайымдатылған) қолдануымен байланысты. Жалпыға бірдей қойылған салық ставкасын төмендету, салық салынатын базаны ығыстыруды, салық төлемдерінің мерзімін ұзартуды (қысқартуды) енгізуді, бюджетті-салықтық несиені ұсынуды, салықтың бірнеше түрін бірыңғай міндетті жарнаға шоғырландыруды және басқа да ұқсас шараларды пайдалану арқылы мемлекеттің салық салуды басқару органдарының, нақты

кәсіпорындар мен азаматтардың иелігіне қосымша ақшалай қорын ұсынады. Бұл ресурстар, шаруашылық субъектілері мен жеке тұлғалардың өндірісті ұйымдастырудағы қаржы мүмкіншілігін және игіліктерді тұтынуын арттырады. Салық салудың жеңілдіктері мен қарапайымдылығы мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік артықшылықтарды қолдау әдісі болып табылады.

Осыдан жүздеген жылдан астам бұрынғы ғалым-экономистердің айтуы бойынша, мемлекеттің салық саясатының фискалдық, реттеуші, ынталандырушы функцияларымен қатар, тұрақтандырғыш функциясы да қолданыла бастады, яғни салық ұлттық рыноктың тұрақты қызмет етуінің материалдық негізі және әрекет етуші қоғамдық-саяси құрылымның қолдаушысы ретінде қарастырылды. Мәселен, АҚШ-та соғыстан кейінгі жылдары салықтарға, экономикалық циклді тұрақтандырғыш рөлі ұсынылды. Елдің экономикалық жағдайына байланысты, басқару құрылымдары, салықты төмендете отырып, мемлекет сұранысын ынталандыруға, экономикалық өсу қарқынын арттыруға, кәсіпкерлерді инвестицияға қарай итермелеуге, ал салықты арттыра отырып инфляцияны әлсіретуге, экономикалық циклді тұрақтандыруға тырысты. Мұның бәрі кәсіпкерлерді өндірістің анағұрлым жетілдірілген түріне немесе шаруашылық ұйымдарын өндіргіш формаларына қарай бағыттау үшін, қаржы ғалымдары мемлекеттен, белгілі салалардағы нақты жетістіктерге қол жеткізген тұлғалар мен фирмалар үшін салық жеңілдіктерін беруін өтініді іске асырды.

Осылайша, арада біраз уақыт өткеннен соң, салық салудың тұрақтандырғыш функциясы салық жүйесінің халықтың әл-ауқаты нашар дамыған топтары үшін, оларды әлеуметтік қорғайтын кепілдік рөлін, яғни қоғамның әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ететін жаңа қызмет атқара бастады.

Қоғамның әлеуметтік жағдайы төмен топтары үшін жеңілдік жиынтығын ұсынумен қатар, әлеуметтік қорғау функциясын және азаматтардың табысына салық салудың үдемелі әдісін пайдалануға байланысты салықтың әлеуметтік теңестіру функциясының қызмет етуі қажет.

Қазіргі мемлекеттердің барлығында дерлік, азаматтарды экономикалық қиыншылықтан қорғауды қамтамасыз ететін

Әлеуметтік қолдау жүйесі бар. Әлеуметтік қолдау дегеніміз – қоғамның табысы аз мүшелеріне, қаржылай көмек ретінде көрсетілетін үкімет бағдарламасы. Оларға жұмыссыздық бойынша жәрдем ақы, қарттар мен мүгедектерге берілетін зейнетақы және әл-ауқаты нашар отбасыларына берілетін әлеуметтік көмектер мен әлеумет-тік сақтандырудың басқа да түрлері жатады. Осындай бағдарламаларға мемлекеттің тегін медициналық қызмет көрсетуі, тегін пәтер беруі, сондай-ақ табысы аз отбасыларына әлеуметтік қызметтер көрсетуі және т.б. жатады. Әлеуметтік қорғау бағдарламасының мәні қоғамдағы табысты қайта бөлумен іске асады. Осылардың негізінде біреулерден салық өндіріліп алынып, екінші біреулеріне жәрдем ақы ретінде беріледі. Қазіргі қоғамның әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ететін салық құралдарының негізгісі болып: жұмысты ұсынушылар мен жалданып жұмыс істеушілердің әлеуметтік салығы және жеке тұлғалардың табыс салығы бойынша салық жеңілдігінің жүйесі жатады.

Салықты қайта бөлу функциясының мәні шаруашылықтың әртүрлі субъектілерінің табыс бөлігін, мемлекет пайдасына қайта бөлуінде. Бұл функцияның әрекет ету көлемі ЖІӨ-дегі салықтардың көлемімен анықталады.

XX ғасырдың аяғында мемлекеттің нарықтық экономиканы реттеу механизмі, салықтардың теориялық зерттеулерде бұрын соңды болмаған сапалық жаңа функциясын тапты. Салық салудың реттеуші функциясының бір бағытының көрінісі, дәлірек айтқанда, сыртқы сауданы және сыртқы экономикалық қатынастарды реттеуі салық салудың жаңа интеграциялық функциясына түрленді. Оның пайда болуы дүниежүзілік шаруашылықты дамытудың, яғни ұлттық экономика мен шаруашылық өмірді жан-жақты интернационализациялау арасындағы өзара байланысты нығайту процесінің ерекшелігімен сипатталды. Салық мемлекет үшін өңірлік, шаруашылық және саяси көзқарастармен байланысқан, біртұтас экономикалық кеңістікті қалыптастыру құралдарының бірі болып қалды.

Мемлекеттің шаруашылық өмірінің өзара байланысының өсуі мен интернационализациялау процесінің ең жарқын көрінісі болып ЕО ішіндегі экономикалық интеграция, яғни экономика мен

саясаттың суроналық өңірлер үшін де, жалпы дүниежүзі үшін де маңызды факторы болып саналды. ЕО-тың мүшелес елдерінің ұлттық салық жүйелерін сәйкестендіру мен үйлестіру саясаты ЕО-тың ішкі интеграциялық процесін қамтамасыз етудің ең қуатты құралы болды.

Салық салудың интеграциялық функциясы ұлттық салық саясатын өңдеу кезінде басқа елдердің салық климатының жағдайын, көршілес мемлекеттермен қолданылатын салық ставкалары, шет мемлекеттерде салық реформаларын жүргізудің болашақтағы бағыты мен тәжірибесі сияқты факторларды ескеруді қажет етеді.

Салық, сондай-ақ экономиканың жағдайын тексеретін бақылау функциясын да атқарады. Бюджетке салықтардың түспеуі (уақытында келіп түспеген ақшалай төлемдер мен олардың жиналмаған сомасының есеп айырысу көлеміне қарсылығы) өндірісті ұйымдастыру мен басқаруға, тауар айналымының қалыптасуына, ақша-несие жүйесіне, әсіресе, әлеуметтік саясатты жүргізуге күрделі кедергісін тигізеді. Өндірістің шағын көлемі мен рентабелсіздігі, өніммен жабдықтау қиыншылығы, кәсіпорындар арасында ақшалай есеп айырысудың бұзылуы, жұмыспен қамту мен инвестицияның құлдырауы, төмен дәрежелі жалақы мен әлеуметтік жәрдемақылар – міне, осындай экономикалық факторлар, бюджетке келіп түсетін салық көлемін төмендетеді. Мұның нәтижесі белгілі – мемлекеттің салықты жинауының тұрақтылығы мен артуы, ең алдымен, іскерлік белсенділікті дамытумен, өндіріс тиімділігін арттыруымен және халықтың әлауқатын көтерумен тікелей байланысты. Қазынаның салықтық көздерін, салық төлеушілердің мүлкіне, табысына (пайдасына), шаруашылық айналымына салық талаптарын қатаңдату жолы арқылы емес, керісінше, бұларды дамыту үшін жағдайлар туғызу негізінде нығайтуы қажет.

Салық салудың бақылау функциясының арқасында салық механизмінің тиімділігі бағаланады, қаржы ресурстарының қозғалысын бақылау қамтамасыз етіледі, салық жүйесі мен бюджеттік саясатқа өзгерістер енгізу қажеттілігі анықталады. Бюджетті-салықтық, яғни фискалдық қатынастардың бақылау функциясы тек бөлу функциясының әрекет ету жағдайында ғана көрінеді. Осылайша, бұл екі функция шектелген бірлікте

фискалдык катынастар мен бюджеттік саясаттың тиімділігін анықтайды.

Салықтың құндық категория ретінде қаржы категориясының жиынтығынан ерекшеленетін, өзіндік айрықша белгілері мен көзғалысының өзіндік түрлері бар.

Салықтың өзіндік ерекшелігі болып, олардың монополиялық сипаты есептеледі. Салық салу жағынан мемлекеттің бәсекелесі жоқ және болуы да мүмкін емес.

Салық жүйесін анағұрлым тиімді пайдалану үшін салықтың мәнін, орнын және рөлін дұрыс түсіну қажеттілігінің маңызы зор. Өткен уақыттағы ғалымдардың қаржы жайлы еңбектерін зерттей отырып, олардың салықтарға деген көзқарастарының қаншалықты зиялы және орынды екеніне көзіміз жетеді. Осыған байланысты АҚШ-тың әйгілі саяси қызметкері Б. Франклин (1706-1790): «Әрбір адам өлуге және салық төлеуге міндетті», - деп айтып кеткен болатын.

1.2. Салық механизмі және салық салу қағидалары

Нарықтық экономиканың қалыптасу кезеңінде салық салу саясатының негізгі бағыты – салық жүйесін құру және оның тиімді қызмет етуіне мүмкіншілік беретін салық механизмін іске асыру.

Салық механизмі салық теориялары ауқымында ұйымдастырушылық-экономикалық категория ретінде қарастырылып, сонымен қатар объективті түрде өндіріс жасалған ұлттық табыстың бөлігін қоғамдастыру арқылы қайта таратушы қатынастардың басқаруына қажетті процесс. Бұл процесте құрастырылатын барлық қатынастар сферасына қарай:

1. Салықтық жоспарлау;
2. Салықтық реттеу;
3. Салықтық бақылау сияқты үш ішкі жүйені шектеуге болады.

Салықтық механизм салықтық құқыққа, салық салуды басқарудың негіздеріне сүйене отырып, салықтық қатынастарды реттеуге мүмкіндік береді.

Қандай да бір салықты қалыптастыру кезінде қолданылатын нақты салықтық тәртіп салық заңдарының баптарына ғана емес, сондай-ақ оларға қатысты басып шығарылатын нұсқалық

көрсетілімдерге байланысты. Бұл механизм қызметтің ұйымдық-құқықтық нысандарына, төлеушінің мәртебесіне: заңды немесе жеке тұлғаға байланысты бөлінеді. Салықтық өндіріске салықтық үрдіске қатысатын тараптардың құқықтары мен міндеттерінің толықтылығымен шартталатын ерекшеліктер тән.

Салықтық тактика салықтық механизмнің функционалды мазмұнын анықтаумен қатар, қоғамдық өмірдің барлық барысына тікелей әсер етеді. Оңтайлы салықтық механизмді қабылдауы жүйелі салықты таңдауды, оларды бюджетке есептеудің және төлеудің сәйкес нормалары мен ережелерімен қамтамасыз етілуін білдіреді. Салықтық жеңілдіктер мен санкциялардың құрамы да маңызды. Олар салықтық реттеудің құрамалық бөлігі – салықтық бақылау сияқты салықтық реттеудің бастапқы негізі ретінде орын алады.

«Салық санатының» ішкі әлеуетінің практикасында іске асырудың экономика-құқықтық тәсілі ретінде қалыптасатын салықтық механизм ұдайы өндірісті мақсаттарына қызмет етеді, жалпы мемлекеттік, корпоративті және жеке экономикалық мүдделер арасында тепе-теңдікке жетуге себін тигізеді. Функционалдық қатынаста салықтық механизм элементтерінің әрекеттері екі қосалқы: фискалды және реттеуші жүйемен шектелген. Олардың арасында тепе-теңдікті сақтау оңтайлы салықтық механизмді құру туралы айтуға мүмкіндік береді.

Салықтық механизм – бұл салықтық құқық қатынастары (салықтық жоспарлау) субъектілерінің жоспарлы, нақты орындалған, болжамдық салық міндеттерін бағалауын, белгіленуін, ынталандырушы сипаты ретінде мемлекет бюджетінің орындау барысында ағымдағы араласудың ғылыми – негізделген шаралардың қабылдануын (салықтық реттеу) және салық заңының (салықтық бақылау) нормаларының бұзылуы кезінде әсер ету шараларының санкцияларын анықтайтын, мемлекеттің заң актілерінің барлық арсеналдарының айрықша құқықтық нормаларымен регламенттелетін, өзара әрекет ететін үш қаржылық-бюджеттік саланың кешені.

Салық салудың әдістері мен жолдары, салық салудың негізгі қағидалары салық салуды ұйымдастыру салық механизміне жатады.

Қандай да бір механизмнің құрамында бірнеше тетіктер мен элементтер болады. Сол сияқты салық механизмі де белгілі бір салық элементтерінен тұрады.

Салық салу элементтеріне:

- субъект;
- объект;
- салық көзі;
- салық ставкасы;
- салық өлшем бірлігі;
- салық оклады;
- салық жеңілдіктері;
- салық төлеу мерзімі мен тәртібі;
- салық төлеушінің және салық қызметі органдарының құқықтары мен міндеттері;
- салық төлеуін бақылау;
- салықтық жазалау шаралары жатады.

Осы элементтерге жеке-жеке тоқталатын болсақ:

Салық төлеуші (субъект) – салықты және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеу жөніндегі заңды міндеті бар тұлға.

Қазақстанда салық төлеушілер:

- резидент және резидент емес заңды тұлғалар;
- Қазақстан Республикасының азаматтары, шетел азаматтары және азаматтығы жоқ адамдар болып жіктеледі.

Салық объектісі – заң жүзінде негізделген салық салуға негіз болатын табыс, мүлік, қызмет көрсету, ақшалай операциялар және т. б. көптеген тауарлық-материалдық игіліктер.

Салық көзі – салық салынатын табыс. Салық салынатын табыс жылдық жиынтық табыс пен шегерімдердің айырмасы ретінде анықталады.

Салық ставкасы – бір өлшем бірлігінен алынатын салық мөлшері. Ставкалар тұрақты немесе пайыз нысанында белгіленеді.

Пайыздық салық ставкасы прогрессивтік, регрессивтік және пропорционалдық (тұрақты) болып бөлінеді.

Прогрессивтік ставкалар салық салынатын табыстың өсуіне сәйкес ұлғайып отырады.

Пропорционалды ставкалар керісінше, салық салынатын

табыстың мөлшеріне байланыссыз тұрақты пайызбен тағайындалады.

Регрессивті салық ставкасы – салық салынатын табыс мөлшерінің өсуіне қарай салық ставкасының төмендеуі.

Тұрақты салық ставкасы салық объектісінің көлемінен тәуелсіз бірыңғай сома түрінде белгіленеді.

Салық өлшем бірлігі – есептеу үшін берілген салық объектісінің өлшем бірлігі.

Салық оклады – салық төлеушінің белгілі бір объектісінен төлейтін салық сомасы.

Салық жеңілдіктері – заңға сәйкес салық төлеушіні біртіндеп немесе салық төлеуден түгел босату. Салық жеңілдіктеріне салықтан толық босатылатын, салық салынбайтын минимум, шегерістер, салық ставкасын төмендету, салық төлеу мерзімін ұзарту, т. б. жатады. Заманауи мемлекетте жеңілдіктін:

- салық салудан объектінің минималды белгілі бір бөлігін босатуды қарастыратын салық салынбайтын минимум;

- есептелген табыс сомасынан жеңілдіктерді алып тастауды қарастыру (мысалы, асырауындағылар мен мүгедектер үшін және т. б.) немесе салық салынатын табыс құрамына енгізілмейтін белгілі бір сома мөлшерін белгілеу;

- жекелеген салық субъектілері мен салық төлеуші санаттары үшін салық ставкаларын төмендету;

- бюджетке төленетін салық сомалары шегінде өзара тиімді негізде атқарушы билік органдарының кәсіпорындарға салық жеңілдігі, шегерім, салық несиесі түрінде берілетін мақсатты салық жеңілдіктері;

- жекелеген тұлғалар немесе салық төлеушілер санатын салық төлеуден толық босату сияқты түрлері бекітеледі.

Преференциялар инвестициялық және инновациялық шығындарды қаржыландыру үшін мақсатты салық жеңілдіктері мен инвестициялық салық несиесі түрінде белгіленеді.

Салық несиесі, басқаша сөзбен айтқанда, салық төлеу мерзімін ұзарту, кез келген несие сияқты, қайтарымдылық пен ақылық негізінде кәсіпорын мен салық органы арасында жасалған тиісті келісімшарт негізінде рәсімделеді. Жекелеген жағдайда мемлекет салықтар бойынша бересін есептен (недоимка) шығаруды қолдануы мүмкін.

Жеңілдік кезеңі заң бойынша бекітілген салық уақытын білдіреді.

Мемлекет салық салу кезеңіне байланысты: күн сайынғы, он күндік, тоқсандық, жылдық сияқты төлеу мерзімін бекітеді. Мемлекеттік қаржы ресурстарының қалыпты құрылуын қамтамасыз ету үшін ағымдағы (аванстық) төлемдер енгізіледі, бұл салық салу кезеңі ішінде бекітіледі. Салық салу кезеңінің соңында есептелген және ағымдағы төлемдер сомасын салыстыру арқылы салықтарды қайта есептеу жүргізіледі. Қайта есептеу нәтижесінде екі жағдай туындауы мүмкін: бересі, бюджет алдындағы салық төлеушінің қарызын білдіреді және артық төлеу, салық төлеуші шдындағы мемлекеттің қарызын білдіреді.

Салық төлеуші шегерімдерді жылдық жиынтық табыс алумен байланысты шығыстарды растайтын құжаттары болған кезде жүргізеді.

Салықты төлеу мерзімі – салықтар мен басқа да міндетті төлемдердің бюджетке төлену уақыты.

Салық төлеу тәртібі белгіленген мерзімде салықты төлеген кезде алдымен бюджетке қандай салықтар төлеу керек екенін, яғни төлеу кезіндегі белгілі бір дәйектілікті белгілейді.

Салық төлеушілердің құқығы:

- қолданылып жүрген салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы, салық заңдарындағы өзгерістер туралы салық қызметі органдарынан ақпарат алу;
- салық қатынастары мәселелері бойынша өз мүдделерін қорғау және оны өзі не өз өкілі арқылы білдіру;
- салық бақылауы нәтижелерін алу;
- салық бақылау нәтижелері бойынша салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептеу мен төлеу жөнінде салық қызметі органдарына түсіндірме табыс ету;
- жеке шотынан салық міндеттемелерінің орындалуы бойынша бюджетпен есеп айырысудың жай-күйі туралы көшірме алу;
- Салық Кодексінде және Қазақстан Республикасының басқа да заң актілерінде белгіленген тәртіппен салықтық тексеру актілері бойынша хабарламаға және салық қызметі органдары лауазымды адамдарының әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағым жасау;

- салық құпиясының сақталуын талап ету;
- салық салуға қатысы жоқ ақпарат пен құжаттарды табыс етпеу.

Салық төлеушінің міндеттері:

- салық міндеттемелерін дер кезінде және толық көлемінде орындау;

– салық қызметі органдарының анықталған салық заңдарын бұзушылықтарды жою туралы заңды талаптарын орындау, сондай-ақ қызметтік міндеттерін атқаруы кезіндегі заңды қызметіне кедергі жасамау;

– нұсқама негізінде салық қызметі органдары лауазымды адамдарының салық салу объектісі және салық салумен байланысты объект болып табылатын мүлікті тексеруіне жол беру;

– салық есептілігі мен құжаттарды заңға сәйкес тәртіппен табыс ету;

– сауда операцияларын жасаған немесе қызметтер көрсеткен кезде тұтынушылармен ақшалай есеп айырысуды фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын міндетті түрде пайдалана және тұтынушының қолына бақылау чегін бере отырып жүргізу.

Салықты төлеуді бақылау – салық заңдарының орындалуын, мемлекетке түсетін салықтар мен басқа да міндетті төлемдерді есептеу дұрыстығын және олардың уақтылы төлену мәселелері бойынша заңды және жеке тұлғаларды тексеру. Салықты төлеуді басқаруды тек қана салық қызметі органдары жүзеге асырады.

Салық салу қағидалары:

Салық механизмінің қызметі белгілі қағидаларға сүйеніп іске асырылады. Қазақстан Республикасының Салық Кодексі салық ісін мынадай қағидаларға негізделіп жүргізілуін талап етеді:

– міндеттілік қағидасы бойынша салық төлеуші салықтық міндетін толық және белгіленген мерзімде орындауы тиіс;

– нақтылық қағидасы бойынша Қазақстан Республикасындағы бюджетке төленетін төлемдер мен салықтар нақты болуы тиіс;

– әділеттілік қағидасы бойынша Қазақстан Республикасында салық салу жалпыға бірдей және міндетті болады, жеке түрдегі жеңілдік жасауға рұқсат етілмейді;

– біртұтастылық қағидасы бойынша Қазақстан Республикасы аумағында жалпыға бірдей салық жүйесі қолданылады;

– жариялылық қағидасы бойынша салықты реттеуші нормативтік құқықтық кесімдер ресми басылымдарда жарық көреді;

Салық ісін тиімді ұйымдастыру мақсатында салықтарды белгілі топтарға бөліп жіктейміз.

Салықтарды мынадай ерекшелік белгілері бойынша:

1. Салық салу объектісіне байланысты;
2. Қолдануына қарай;
3. Салық салу органына байланысты;
4. Экономикалық ерекшелігіне байланысты;
5. Салық салу объектісін бағалау дәрежесіне қарай жіктейміз.

Салық салу объектісіне қарай салықтар тікелей және жанама салықтар болып жіктеледі.

Тікелей салықтар тікелей табысқа немесе мүлікке салынады.

Тікелей салықтарға:

- корпорациялық табыс салығы;
- жеке табыс салығы;
- жер салығы;
- көлік құралдарына салынатын салық және т. б жатады.

Жанама салықтарды тұтынушы төлейді. Тауар немесе қызмет бағасына алдын ала салық енгізілгендіктен, іс жүзінде оны бюджетке сатушы аударады. Жанама салықтарға:

- қосылған құнға салынатын салық;
- акциздер жатады.

Бюджетке түскен соң қолданылатын белгісіне қарай салықтар жалпы және арнайы болып жіктеледі.

Жалпы салықтар бюджетке түскен соң, жалпы мақсатта жұмсалады. Оған корпорациялық табыс салығы, қосылған құнға салынатын салық және т. б кіреді.

Арнайы салықтар бюджетке түскен соң, алдын ала белгіленген мақсатты шараларға, мысалы, көлік құралдарына салынатын салық жол қорын құруға жұмсалады.

Салық салу органына байланысты салықтар жалпы мемлекеттік және жергілікті болып бөлінсе, экономикалық белгісіне қарай табысқа салынатын салық және тұтынуға салынатын салық болып жіктеледі.

Табысқа салынатын салықтар салық төлеушінің кез келген салық салынатын объектісінен түсетін табысынан алынады.

Олардың санатына: табыс салығы, пайдаға салынатын салық кіреді.

Тұтынуға салынатын салықты салық төлеуші тауар немесе қызмет құнын төлеген кезде төлейді. Оған қосылған құнға салынатын салық пен акциздер жатады.

Салық салу объектісін бағалау дәрежесіне қарай салықтар нақтылы және дербес болып бөлінеді.

Нақтылы салықтар салық төлеушінің салық салынатын объектісінің сыртқы белгісіне қарай салынады. Оған жер салығы, мүлік салығы жатады.

Дербес салықтар салық төлеушінің салық салынатын объектісінен алатын табыс мөлшеріне байланысты салынады. Оған корпорациялық табыс салығы, жеке табыс салығы жатады.

Қазақстан Республикасының жалпы салық жүйесі тікелей және жанама салықтардың қосындысынан тұрады. Тікелей салықтар салық төлеушілердің табысына немесе меншігіне тікелей қойылады. Біздің елімізде оларға: жер салығы, мүлік салығы, табыс салығы және т. б. жатады. Ал жанама салықтар – тауар бағасына немесе көрсетілетін қызметтер тарифіне үстеме ретінде қойылып, тұтынушылармен төленеді. Тікелей салық салу кезінде ақшалай қатынастар мемлекет пен салықты төлеушілер арасында пайда болса, ал жанама салықтарда – салық субъектісі болып мемлекет пен төлеуші (тауарды немесе қызметтерді тұтынушы) арасында делдалдық қызмет атқаратын тауарды (қызметті) сатушылар саналады.

Тікелей салықтар, сондай-ақ нақты және өзіндік болып жіктеледі. Нақты салықтар мүліктің жеке түрінен төленсе, ал өзіндік салықтар заңды немесе жеке тұлғалардың табыс көзінен немесе декларация бойынша өндіріліп алынады. Мұнымен қатар, тікелей салықтардың бір түрі тек заңды тұлғалармен төленсе, екіншілері – тек жеке тұлғалармен, ал үшіншісі – әрі заңды әрі жеке тұлғалармен төленеді.

Жанама салықтар да сипаты жағынан сан қырлы. Олардың құрамына жеке (тауардың ерекше түрлері мен топтары бойынша) және әмбебапты акциздер кіреді.

Салықтың алғашқы жіктелуі XVII ғасырдың бастапқы кезінде салықтарды жер иелерінің табысына (жер салығы – тікелей салық, басқалары – жанама) салу негізінде құрылды. Бере келе

А. Смит өндіріс факторларына (жер, еңбек, капитал) сүйене отырып, жер иелерінің табысын капиталдан және еңбектен түсетін табыстар деп толықтырып, сәйкесінше тікелей салықтар қатарына да екі – капитал иесінің кәсіпкерлік пайдасына және жалдамалы жұмысшының жалақысына салынатын салықтарды енгізді. Жиырма салықтар жайлы А. Смит: «бұл шығынмен байланысты салықтар болғандықтан, осылайынша тұтынушыларға беріледі», – деп айтып кеткен.

Барлық салықтар ҚР-ның салық заңдылығы мен Конституциясының талаптарына сәйкес Парламентпен және кейбір жағдайларда Елбасымен белгіленеді.

А. И. Худяков пен Г. М. Бродскийдің «Салық салу теориясы» атты еңбегінде салықтарды пайдалану сипатына байланысты жалпы және арнайы (мақсатты) салықтар деп жіктейді. Салық салу жүйесінде кейбір салықтар бюджетке келіп түскен соң, бюджеттің басқа да кірістерімен араласып, жалпы қажеттіліктерге жұмсалады, яғни бұл – жалпы бағыттағы (абстракциялы) салықтар. Ал енді кейбір салықтар нақты бір шараларды қаржыландыру үшін қолданылады, яғни бұл арнайы салықтар. Мәселен бұған әлеуметтік салықтарды жатқызуға болады. Қазіргі кезде арнайы салықтар (бұрын бюджеттен тыс қорларға аударылатын) бюджетте ерекшеленіп көрсетіледі. Айта кету керек, көп жағдайларда арнайы салықтар бюджеттен тыс арнайы қорлардың табыс көзі ретінде бекітіледі.

Экономикалық әдебиеттерде арнайы салықтар туралы әртүрлі пікірлер қарастырылған. Мәселен, С.Г. Пепеляев өзінің еңбектерінде осы арнайы салықтардың жақсы жақтарына былай сипаттама береді: біріншіден, психологиялық көзқарас бойынша салық төлеушілер мұндай салықты бар ынталарымен төлер еді; екіншіден, салықтардың мақсатты сипаттамасы белгілі бір (мақсатты) шығындарды жүзеге асыру қажеттілігімен айқындалады.

Барлық салықтардың бюджетке өз жолдамалары бар, яғни оларды дұрыс есептеу, төлем мерзімі және т. б., сондай-ақ бересіні (мерзімінде төленбеген салық) өндіріп алу да мемлекеттің ортақ қызметімен қамтамасыз етіледі. Салықтың бірнеше белгілері бойынша жіктелуінің толық сипаттамасын келесі суреттен көре аласыздар (*1-кесте*).

Салықтың жіктелуі

Белгісі	Салық түрі	Қысқаша сипаттамасы
Салықтарды пайдалану сипаттамасына байланысты	Жалпы	Салықтардың бюджеттің басқа кірістерімен араласып жұмсалуды.
	Мақсатты	Нақты шараларды пайдалану үшін қолданылады.
Салық төлеуші мен мемлекеттің өзара қатынасы бойынша	Тікелей	Салық төлеушілердің табысына немесе меншігіне тікелей қойылады.
	Жанама	Тауар бағасына немесе көрсетілетін қызметтер тарифіне үстеме ретінде қойылып, тұтынушылармен төленеді.
Салықтарды өндіріп алу органдарына байланысты	Республикалық	Мемлекет табысы болып саналатын салықтар.
	Жергілікті	Жергілікті бюджеттің табыс көзі болып саналатын салықтар.
Салықтарды төлеу формасына байланысты	Ақшалай	Ақшалай формада төленетін салықтар.
	Натуралды	Жер қойнауын пайдаланушылардың келісімінде бекітілген, кен өнімдерінің үлесі ретінде салықтар.
Субъекті бойынша	Занды тұлғалар	Субъектісі болып заңды тұлғалар, резидент және резидент емес, тұрақты мекемелердің корпорациялық салығы.
	Жеке тұлғалар	Жеке тұлғалармен төленетін жеке салықтар.
Объектілердің экономикалық белгілері бойынша	Табысқа салынатын	Кез келген салық субъектісінің табысынан алынатын салықтар.
	Тұтынуға салынатын	Тауарлар мен қызметтерді тұтынғаны үшін төленетін шығын салықтар.
Бюджеттік реттеу құралы ретінде	Бекітілген	Бюджеттің белгілі түрінің табыс көзі ретінде заңға сәйкес бекітілген салықтар.
	Реттеуші	Жыл сайынғы бекітетін бюджет процесінде жоғарғы бюджеттен төменгі бюджетке оны теңестіру мақсатында берілетін салықтар.

Кестенің жалғасы

Салық салу объектісін бағалау дәрежесіне байланысты	Кадастрлік	Салықтарды есептеу және өндіріп алу салық объектілерінің тізімдемесі негізінде, олардың нақты табыстарын есепке алмай, көрсетілген табыс нормасымен жүзеге асырылады.
	Декларация бойынша	Салық төлеуші табыс көлемін, қажетті жеңілдіктері мен шегерімдерін көрсетеді және салық сомасын есептейді.
	Табысты алу көзінде	Табысты алған жерде салық төлеуші жұмыс істейтін заңды тұлғаның бухгалтерімен сол жерде есептеліп, төленеді.
	Патент негізінде	Кәсіпкерлік қызметтің әртүрлі қызмет түріне патент енгізуінде.

Салықты жіктеудің және бір белгісі болып, олардың экономикаға тікелей немесе жанама әсер етуі саналады. Осы белгілері бойынша салық төлемдерінің жалпы жиынтығынан: баға кұрылымын, өндіріс шығынын, инвестицияны және жұмыспен қамтуды реттейтін салықтар ерекшеленеді. Салықтардың экономикалық жіктелуінің осы түрі, әрбір салықтың шаруашылық қызметтеріне жан-жақты әсер ететіндіктен, шартты сипаттамада болады және экономикалық қатынастардың барлық салаларына жалпы әсерін тигізеді. Қандай да бір салық түрінің, экономикалық кұбылыстың нақты бір түріне жатқызуы кезінде, оның үстемдік әсері ескеріледі.

1.3. Салық жүйесі: даму кезеңдері, салық салуды ұйымдастыру

Қазақстандағы нарық экономикасына көшу барысында экономикалық реформалар жүргізгенде мемлекет алдына салық жүйесі арқылы тиімді және оңтайлы салық қатынастарын құру мәселесі орын алды.

Салық жүйесін мемлекет пен заңды және жеке тұлғалар арасындағы қаржы қатынастары және осы қатынасты анықтайтын

салықтар, салық механизмі, яғни салық салу әдістері мен тәсілдері, жолдары, салық заңдары мен салыққа қатысты кесімдердің, салық қызметі органдарының жиынтығы құрайды.

Салық жүйесі мемлекет қаржы көздерін жасаудың ең негізгі құралы болуымен қатар ел экономикасын қайта құруға, өндірістің ұлғайып дамуына және саяси әлеуметтік шаралардың толығымен іске асуына мүмкіндік туғызады. Еліміздің салық жүйесінің дамуын 4 кезеңге бөліп қарастыруға болады.

– 1-кезең (1992-1995 ж.) – жаңа салық жүйесі базисінің, салық кезезінің өңделуі және іске қосылуы;

– 2-кезең (1996-1998 ж.) – нарықтық экономика талаптарына сай келетін салық жүйесін құруды аяқтау;

– 3-кезең (1998-2000 ж.) – барлық қағидалардың ескерілуі арқылы салық жүйесіне өзгерістер мен толықтыруларды енгізу, салық жүйесін одан әрі жетілдіру;

– 4-кезең (2001-2002 ж.) – Жаңа Салық Кодексі қабылданып, іске қосылды.

Қазақстан Республикасының 1991 жылдың 25 желтоқсанында қабылданған Қазақстан Республикасындағы Салық жүйесі туралы Заң тәуелсіз салық жүйесін құрудың ең алғашқы бастамасы болып табылды. Бұл еліміздің экономикасын реформалаудағы күрделі жұмыстардың бірі болып саналады. Осы кезеңдерде елде көптеген өзгерістер болды және экономиканың дамуына көптеген құбылыстар, атап айтқанда, меншіктің көптеген түрлерінің дамуы, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен мемлекет арасындағы қатынастардың құқықтық негізде жүргізілуі және т. б. құбылыстар іске аса бастады.

Осы Заң бойынша алғаш рет Қазақстан Республикасында 42 салықтың түрі қызмет етті және олар:

– жалпы мемлекеттік салықтар – (10);

– міндетті түрде төленетін жергілікті салықтар мен алымдар – (11);

– жергілікті салықтар мен алымдардың – (18) түрі болып 3 топқа бөлінеді.

Бұл салықтардың негізін табыс салығы, пайдаға салынатын салық, қосылған құнға салынатын салық, акциз салығы, жер салығы және т. б. салықтар құрады.

Алғашқы салық жүйесінің көптеген кемшіліктері де болды. Атап айтқанда, басқа елдерге қарағанда біздің салық жүйеміздің жинақталған ғылыми және практикалық тәжірибелерінің жетексіздігі, салық түрлерінің көптігі, халықаралық салық салу бағидаларының назардан тыс қалуы, айналымды анықтаудың қиындағы, дәлелсіз берілген жеңілдіктердің көптігі, т. б. Осыдан көліп еліміздің салық жүйесін реформалаудың қажеттігі туындады. Қазақстан үкіметі 1992 жылдың басында салық жүйесін кезеңді түрде реформалаудың концепциясын қабылдады.

1995 жылға дейін салық жүйесін жетілдіру бойынша біршама шаралар жүзеге асырылды, бірақ бұл жүйелі түрде жүргізілмеді, негізінен қолданыстағы экономикалық жағдайға «бейімделуге» бағытталды және үнемі өзгертіліп отырды.

Өйтсе де, нарықтық қатынастардың одан әрі қарай дамуы, шаруашылықтың әртүрлі жаңа нысандарының пайда болуы, Қазақстан экономикасына шетелдік инвестициялардың кеңінен тартылуы басқарудың әкімшілік жоспарлы әдісі кезінде қалыптасқан салық жүйесінің жекелеген тұстарының тиімсіздіктерін ашық көрсетті, бұл өз кезегінде салық салу саласын түбегейлі өзгертуге әрі оны халықаралық стандартқа сәйкестендіру қажеттігін туындатты.

Аталмыш концепцияны іске асырудағы негізгі кезең болып Қазақстан Республикасы Президентінің 24. 04. 95 ж. қабылдаған «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Заң күші бар Жарлығы табылады. Ол 1995 жылдың 1 шілдесінен бастап іске қосылды, нәтижесінде бұрын қызмет еткен 42 салық түрінің орнына 11 салықтар мен алымдар қызмет ететін болды. Бұл кезеңінде ұлттық салық жүйесінің дамуы мен қалыптасуы макроэкономикалық тұрақтандыруға жету, экономика субъектілерінің белсенді қаржы-шаруашылық қызметтері үшін қолайлы жағдай жасау, салық базасының өсуі және әлеуметтік мәселелерді шешуге мүмкіндік беруімен сипатталады. Микроэкономикалық тұрақтылық орта мерзімді мақсатқа бағытталған және салық бюджет механизмдері арқылы қайта бөлінетін қаражаттар арқылы жағдайы нашар салық төлеушілер арасында қаражаттарды бөлу жолымен өндірістік коммерциялық қызметтің дамуын ынталандырады. Бұл Салық Зандылығы

бойынша еліміздің салық жүйесі нарықтық қатынастар талабына біршама бейімделіп, халықаралық тәжірибеге мейлінше жақындатылды.

1999 жылы салық жүйесі 5 рет күрделі өзгерістерге ұшырады. Осыған орай 2000 жылы 1 қаңтарынан бастап Қазақстан Республикасында 17 түрлі салықтар мен алымдар қызмет етті. 4-кезенде, яғни 2001 жылдың 12 маусымында Жаңа Салық Кодексі қабылданып, 2002 жылдың 1 қаңтарынан бастап іске қосылды. Салық Кодексінде Қазақстан Республикасында қолданылатын салықтар мен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер, атап айтқанда, 9 салық, 13 алым, 9 төлем, 1 мемлекеттік баж, 4 кедендік алым белгіленген. Бұл кезеңде жалпы ішкі өнім, жалпы ұлттық өнім, жалпы ұлттық табыс тәрізді макроэкономикалық көрсеткіштердің өсуін сипаттайтын экономикалық өсудің басталуымен байланысты. Осы кезеңде мемлекеттік бюджетке түсетін салық түсімдерінің санын арттыратын салық базасы ұлғаюының объективтік үдерісі басталды. Өзгермелі салық қатынастары салықтық реттеуді ұйымдастыру мен мемлекеттік бюджетті құрудың жаңа қағидаларына өтудің қажеттігін анықтады.

2001 жылдан бастап республикада салыстырмалы түрде ірі салық төлеушілердің мониторингі енгізілді. Мониторинг қаржы есептерінің өңделген электронды нысандарын жинақтаумен, салық міндеттемелері, салық есептілігі, сатып алу және өткізу кітаптары негізінде жүзеге асырылды. Ірі салық төлеушілер мониторингін енгізу нәтижесінде осы санатқа жататын төлеушілерден түсетін салықтар мөлшері өсті және олардың бюджеттегі орны жоғарылады. Сонымен, ірі салық төлеушілердің бюджеттегі салық үлесі 2001 жылы 33%-дан 2005 жылы 52%-ға дейін өсті.

Салықтарды жинауды көбейтудің келесі жолы трансфертті баға құруды бақылау болды. Әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, ҚР-ның «Трансфертті бағаларды қолданудағы мемлекеттік бақылау туралы» заңы және оған сәйкес нормативті актілер қабылданды. Осы заңға сәйкес қолданбалы бағаның нарық бағасынан 10% ауытқуына рұқсат етіледі, ал басқа жағдайда салық төлеушінің табысы сұраныс негізінде жинақталатын бағалар негізінде есептеледі. Осы заң күшіне енгеннен бастап, әлемдік қарым-қатынас операцияларындағы трансфертті бағалар

күршіне тексерістер жүргізілді, сонымен қатар мұнай және металдардың орташа экспорттаушы бағаларымен айтарлықтай дәрежеде жақын екендігі байқалды. 1995 жылдың 1 шілдесінен бастап 2002 жылға дейін Қазақстан Республикасында бұған дейін қолданыста болған барлық актілерді бір Заңға біріктірген ҚР-ның «Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Заңы қолданылды.

Дегенмен, 1995 жылдың шілдесінен бастап жүргізілген салық реформасымен қатар орын алған Қазақстан экономикасындағы өзгерістер салық жүйесін одан әрі өзгерту қажеттігін негіздеді. Сондықтан 2001 жылдың шілде айында 2002 жылдың 1 қаңтарынан бастап қолданысқа кірген «Қазақстан Республикасының Салық кодексі» енгізілді. Салық кодексі бұрынғы салықтық заңнамаларында қалыптасқан экономикалық негізді сақтап қалды және салық жүйесі туралы барлық жағдайларды біріктіретін жалғыз кодталған құжат болып табылды. Мұнда салық құқық қатынасындағы барлық қатысушылардың міндеттері мен құқықтары нақты анықталған және салық міндеттерін орындау үдерісі регламенттелген, салық бақылауының жүзеге асу ережелері құрылған, салықтар және басқа да бюджетке төленетін міндетті төлемдер тізімі, сонымен қатар барлық салық жүйесінің қызметі үшін қажетті маңызды түсініктер және құралдар анықталған.

Төртінші кезеңде, яғни 2009 жылдың 1 қаңтарынан бастап қолданысқа енгізілген жаңа салық кодексінің енгізілуімен байланысты әрі ол:

- әлеуметтік экономикалық мәселелер мен оларды шешу үшін барлық құралдарының заңды рәсімделуі және нақты экономикалық анықталуы;
- экономиканың шикізат емес саласы үшін салық ауыртпалығын төмендету;
- әкімшілік кедергілерді азайту;
- салықтық әкімшіліктендіру тиімділігін арттыру сияқты сипаттарға ие.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында мынадай салықтар мен міндетті төлемдер қызмет атқарады:

- корпорациялық табыс салығы;

- жеке табыс салығы;
 - қосылған құн салығы;
 - акциздер;
 - жер қойнауын пайдаланушылардың салықтары мен арнайы төлемдері;
 - әлеуметтік салық;
 - жер салығы;
 - көлік құралдары салығы;
 - мүлік салығы.
- Алымдар:
- заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - жеке кәсіпкерлерді мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - жылжымайтын мүлікке құқықтарды және олармен жасалған мәмілелерді мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - жылжымалы мүлік кепілін мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - радиоэлектрондық құралдары және жоғары жиеліктегі құрылғыларды мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - механикалық көлік құралдары мен тіркемелерді мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - теңіз, өзен кемелері мен шағын көлемді кемелерді мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - кемеңі немесе жасалып жатқан кемеңің ипотекасын мемлекеттік тіркеу үшін алым;
 - азаматтық әуе кемелерін мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - дәрі-дәрмек құралдарын мемлекеттік тіркегені үшін алым;
 - автокөлік құралдарының Қазақстан Республикасы аумағы бойынша жүргені үшін алым;
 - аукциондардан алынатын алым;
 - жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығы үшін лицензиялық алымы;
 - телевизия және радио хабарларын тарату ұйымдарына радиожилік спектрін пайдалануға рұқсат беру үшін алым.
 - жер учаскелерін пайдаланғаны үшін төлемақы;
 - жер үсті көздерінің су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақы;
 - қоршаған ортаны ластағаны үшін төлемақы;
 - жануарлар дүниесін пайдаланғаны үшін төлемақы;

- орманды пайдаланғаны үшін төлемақы;
- ерекше қорғалатын табиғи аймақтарды пайдаланғаны үшін төлемақы;
- радижиілік спектрін пайдаланғаны үшін төлемақы;
- кеме жүретін су жолдарын пайдаланғаны үшін төлемақы;
- сыртқы (көрнекі) жарнаманы орналастырғаны үшін төлемақы;
- қала аралық және (немесе) халықаралық телефон байланысын бергені үшін төлемақы;
- мемлекеттік баж;
- консульдық алым;
- кеден төлемдері.

Қазақстан Республикасы салық жүйесін басқару Қазақстан Республикасы Конституциясы бойынша Президентке, Парламентке, үкіметке, Қаржы министрлігіне жүктеледі.

Салық қызметі органы Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Салық комитетінен және облыс, Астана, Алматы қалалары, аудандар мен қалалар бойынша салық комитеттерінен тұрады.

Қаржы министрлігінің салық комитеті салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің толық әрі уақтылы түсуіне мемлекеттік бақылауды қамтамасыз ететін және салық қызметі органдарын басқаратын орталық атқарушы орган болып табылады. Салық қызметі органдарына салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің толық түсуін, міндетті мейнетақы жарналарының толық және дер кезінде аударылуын қамтамасыз ету жөніндегі, сондай-ақ салық төлеушілердің салық міндеттемелерінің орындалуына салық бақылауын жүзеге асыру жөніндегі міндеттер жүктеледі. Салық органдары тиісті жоғары тұрған салық қызметі органдарына төменнен жоғары қарай тікелей бағынады және жергілікті атқарушы органдарға жатпайды.

Уәкілетті мемлекеттік орган салық органдарына басшылық жасауды жүзеге асырады.

Салық органдарының бірінші басшыларын қызметке уәкілетті мемлекеттік органның бірінші басшысы тағайындайды.

Салық қызметі органдарының негізгі құқықтары:

- Салық Кодексіне сәйкес кесімдік-құқықтық актілерді жасау және бекіту;

- өз өкілеттігі ауқымында салық міндеттемелерінің туындауы, атқарылуы және тоқтатылуына байланысты түсініктеме беру;

- салықтық бақылауды жүргізу;

Қазақстан Республикасы заңнамасында бекітілген талаптарды сабақтай отырып, салық төлеушінің салық міндеттемесімен байланысты ақша қаражаттарының құжаттарын, бухгалтерлік кітаптарды, есептерді, сметаларды, қолма-қол ақшаны, бағалы қағаздарды, есеп айырысуларды, декларацияларды және өзге де құжаттарды тексеру;

- Салық төлеушіден есептелген және төленген салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы, жинақтаушы зейнетақы қорына жасалатын міндетті зейнетақы жарналары туралы құжаттарды талап ету;

- салықтық тексеру барысында салық заңдылықтарын бұзушылықтарды растайтын құжаттарды тәркілеу;

- Қазақстан Республикасы үкіметі бекіткен тізбе бойынша салық төлеушіден электрондық құжаттарды алу;

- банктерден және банктік операциялардың жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардан салық төлеушінің банк шоттарының нөмірін, ондағы ақша қозғалысы мен қалдық туралы мәліметтер алу, т. б.

Салық қызметі органдарының міндеттері:

- салық төлеушінің құқықтарын сақтау;

- мемлекет мүддесін қорғау;

- салық төлеушілердің салық міндеттемелерін дұрыс орындауын және жинақтаушы зейнетақы қорына міндетті зейнетақы жарналарын толық әрі уақтылы аударуын бақылау;

- салық төлеушілердің, салық салу объектілерінің және төленетін басқа да міндетті төлемдердің есебін жүргізу;

- салық тексерулерін нұсқама бойынша жүргізу;

- салық құпиясын сақтау;

- салық заңнамасын бұзған салық төлеушілерге әкімшілік шараларын қолдану;

- мемлекет меншігіне айналған мүліктерді есепке алу, сақтау, бағалау, өткізу және оны өткізуден түскен түсімнің бюджетке толық әрі уақтылы түсуін бақылау, т. б.

Салық салу ісін ұйымдастыруда және іске асыруда негізгі

жұмысты аудан бойынша салық комитеттері жүргізеді десек артық болмайды.

Аудан бойынша салық комитеті:

- салық төлеушілермен жұмыс істеу;
- салық аудиті;
- еріксіз өндіру;
- құқықтық қамтамасыз ету;
- ұйымдастыру-бақылау;
- аппаратпен қамтамасыз ету және есеп сияқты бөлімдерден құралады.

Енді әрбір бөлімнің негізгі қызметтерін қысқаша көрсетсек, ол төмендегідей.

Салық төлеушілермен жұмыс істеу бөлімінің негізгі қызметі:

- салық төлеушілердің есебін жүргізу;
- салық төлеушілерге тіркеу нөмірін беру;
- салық төлеушілерге салық заңнамаларын түсіндіру;
- есеп құжаттарын, декларацияларды қабылдау, олардың дұрыс жасалғанын камералдық тексеру;
- патент беру, т. б.

Салықтық аудит бөлімінің негізгі қызметі:

- құжаттық тексерулер жүргізу;
- кәсіпорындардың жабылуына байланысты тексеру жүргізу;
- салық комитетіне түскен арыздарды, өтініштерді тексеру;
- хронометраждық зерттеу жүргізу арқылы патент құнының дұрыстығын тексеру, т. б.

Салықтарды еріксіз өндіру бөлімінің негізгі қызметі:

- салық төлеушілердің бюджетке төленбеген қарыздарын анықтау, талдау;
- салық төлеушінің есеп шотынан салықты өндіріп алу туралы үкім шығару;
- салықтан қарызы бар салық төлеушілердің банктегі шоттарын тексеру;
- салық төлеушілердің мүліктерін тәркілеу;
- аукцион ұйымдастырып тәркіленген мүлікті сатып, бюджетке салықты түсіру;
- жекелеген салық төлеушілерде фискальдық жады бар бақылау-касса аппараттардың бар-жоғын, дұрыс жұмыс жасауын тексеру, т. б.

Құқықтық қамтамасыз ету бөлімінің негізгі қызметі:

- салық комитетін Заңдармен, нұсқаулықтармен, өзге де заңнамалық кесімдермен қамтамасыз ету;
- соттарда, құқықтық қорғау органдарында салық комитетінің мүддесін қорғау, т. б.

Ұйымдастыру-бақылау қызметінің бөлімінің негізгі қызметі:

- Салық комитетінің іс жоспарын жасау және оны іске асыру;
- 2-Н есебін жинақтап, жасау;
- жоғарғы органдарға мәліметтер беру;
- мәліметтер алмасу, т. б.

Ақпаратпен қамтамасыз ету және есеп бөлімінің негізгі қызметі:

- бюджетке түскен салықтардың есебін жүргізу;
- салық төлеушілердің жеке шотын ашу және жүргізу;
- 1-Н есебін жинақтап, жасау;
- болжама мәліметтердің орындалу есебін тұрақты жүргізу, т. б.

Бақылау сұрақтары:

1. Салықтың анықтамасын беріңіз.
2. Салықтар мен алымдардың айырмашылығы неде?
3. Салықтың экономикалық мәнін көрсетіңіз.
4. Салық салудың негізгі қағидалары қандай?
5. Салық механизмі, салықтар жүйесі, салық салу жүйесі дегенді қалай түсінесіз?
6. Қазақстанда салық салуды жүзеге асыратын мекемелерді атаңыз.
7. Салық органдарының негізгі міндеттері мен құқықтарын атаңыз.
8. Салық төлеушінің міндеттері мен құқықтарын атаңыз.
9. Қазақстанда салық салу ісін зерттейтін қандай ғалымдарды білесіз?

1.4. Салық саясаты: түрлері, мақсаты және міндеттері

Нарықтық экономика мемлекеттің басқару процестері мен реттеуін жоюын білдірмейді. Мәселенің мәні бұл процестер шаруашылық жүргізуші субъектінің өндірістік-қаржы қызметіне тікелей араласулары қажет екендігінде. Мемлекет нарықтық механизмнің қызмет етуі мен осы механизмнің көмегі арқылы, соның бірі салық болып табылатын, экономикалық процесстерді реттейтін қажетті шарттарды жасауы қажет.

Экономикалық даму жағдайы шамамен бірдей әр елде экономиканы мемлекеттік реттеу дәрежесі әртүрлі. Мемлекеттік реттеудің ең үлкен әсері Швецияда орын алады, ал кішірек дәрежеде мемлекеттік реттеу Германия, Жапония және АҚШ-та орын алады. Салық экономиканы мемлекеттік реттеудің ең маңызды элементтерінің бірі, сонымен қатар ол экономикаға әсер етудің қаржылық-экономикалық жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Елдің салық жүйесін құру арқылы, мемлекет оны қаржы саясатының белгілі бір мақсатына пайдалануына тырысатынын айтып өтуге болады. Ол осымен байланысты салық мақсатына қатысты дербес бағыт болады.

Салық саясаты мемлекеттің экономикалық саясатының бір бөлігі. Салық негізін, мөлшерлемесін, жеңілдіктерін және шегерімдерін өзгерту жолымен іске асырылады. Салық саясаты экономикаға мемлекеттің араласуы нәтижесінде мемлекеттік бюджетті қалыптастырады және жалпыұлттық өнімнің (ЖҰӨ) ауқымымен, экономиканың жеке секторларына салық шараларын қолдану дәрежесімен айқындалады. Мәселен, жеңілдіктер мен шегерімдердің болмашы көлемімен ұштастырылатын кең ауқымда салық негізі салық салудың біркелкі мөлшерде болуын қамтамасыз етіп, экономиканың жекеше секторына ресурстарды орналастыру үдерісіне мемлекеттің араласуы ауқымын төмендетеді.

ҚР-да салық саясатын жүргізудегі басты мақсат – отандық тауар өндірушілерді мемлекет тарапынан қолдау, мемлекеттің ішкі экономикалық дамуына ықпал ететін саясат жасау, жеке секторлардың жедел дамуына жағдай жасау, шетел инвестициясын тартуда кедергілердің алдын алу, яғни мемлекет пен салық төлеушілердің талап-тілегін ортақтастыру. Экономикалық негізделген салық саясаты қаржыны салық жүйесі арқылы орталықтандыруды оңтайландыру мақсатын көздейді. Батыс экономистері салық саясатын бөлек алып және салықтардың іс-әрекетін мемлекеттің шығыстарының жағдайын зерттеп білмей қарастырмайды. Оны салықтардың, ең алдымен, мемлекеттің өз функциялары мен міндеттерін шешуге қызмет етуін қамтамасыз ететіндігімен түсіндіреді. Жоғары дамыған нарықтық қатынастар жағдайында салық саясатын мемлекет өндіріс құрылымын өзгерту, аумақты экономикалық дамыту, халықтың табыстылық деңгейін көтеру мақсатында ұлттық табысты қайта бөлу үшін пайдаланады.

Салық саясаты мемлекеттің қаржы қажеттіліктерін жабықтау мақсаттарындағы елдің салық жүйенің қалыптасуы мен мемлекеттің экономикалық, қаржы және заңға сүйенген өлшемдерінің, қоғамның жеке әлеуметтік топтары, сонымен қатар қаржы қорын қайта бөлісудің есебінен ел экономикасының дамуының жиынтығы болып табылады. Мемлекет бұл қызметте салыққа тән функцияларға арқа сүйейді және белсенді салық саясатын өткізу үшін бұл функцияларды қолданады.

Мемлекеттің экономикалық дамуы кезеңінде маңызды саналатын экономикалық жағдайы мен мақсатына байланысты, салық саясатын жүзеге асырушы әртүрлі әдістер қолданылады. Экономикалық саясаттың құрама бөлігі бола тұра, ол мемлекеттің экономикалық саясатының әдістері мен түрлеріне арқа сүйейді.

Салық саясаты әдістерінің бірі максималды салықтар саясаты болып табылады. Бұл жағдайда мемлекет халықтан барынша көптеп қаржылық ресурстарды алу мақсатында жоғары салық мөлшерлемесін енгізеді, салық жеңілдіктерін азайтып, көптеген салық түрлерін енгізеді және де бұндай саясаттың зардабы қандай болатынына көп мән бере бермейді. Әлбетте, салық саясатының бұл әдісі салық төлеушінің және қоғамның экономикалық дамуына ешқандай үміт бермейді. Мұндай саясат мемлекет үшін төтенше жағдайға, экономикалық дағдарысқа және соғысқа алып келеді. Максималды салықтар саясатын жүргізуде экономикалық, әлеуметтік және саяси алғышарттар бұл уақытта болмайды, бұндай саясат салдары кенет келеңіз келесідей оқиғаларға әкеп соқтырады.

Біріншіден, салық төлеушілерде салықтардың төлемінен кейін іс жүзінде ұлғаймалы ұдайы өндіріске мүмкін қаржы ресурстар қалмайды. Елдің экономикасы жылдан жылға қаржы дағдарысына ұшырап, барлық өндіріс салаларындағы өсу қарқындары құлдырайды.

Екіншіден, кең масштабта мемлекетке тиесілі салық салудан түсетін қаржы құралдардың жартысы мемлекеттік бюджетке түспей, жаппай салықтық жасырушылық орын алады. Салықтардың салық органында есепке алуда тұрған әрбір үшінші ресми салық төлеушісі салықты тіптен, төлемейді, ал екіншісі заңмен белгіленген мөлшерден аз төлейді, тек қана алтыдан бір

бөлігі ғана салық төлеуді азаматтық борышым деп қабылдап тымнақ көлемде төлейді.

Үшіншіден, «көлеңкелі экономика» жаппай сипат алып, әртүрлі бағалаулар бойынша өндіріс деңгейі 25 пайыздан 40 пайызға жетеді. Бірақ салықтан жалтарынған қаржы ресурстары іс жүзінде өндірістің дамуына жұмсамай, олар шетелдің банктерінің шоттарына аударылып басқа мемлекеттің экономикасына «ақумас істейді».

Бұл 1998 жылы тамызда кенеттен болған қатал қаржы дағдарысының, кейінірек салық саясаты мен нарықтық экономиканы бөлсенді қолдану арқылы экономиканы дамытудың мемлекеттік реттеуінің, соның ішінде салықты өзгертудің маңызды себептерінің бірі болды.

Салық саясатына әсер етудің басқа формасы экономикалық даму саясаты болып табылады. Мемлекет осы жағдайда кәсіпкерлер үшін салық прессін әлсіретеді, әлеуметтік бағдарламаларға ең алдымен, өз шығындарын қысқартады. Осы саясаттың мақсаты атауында көрініп тұрғандай, капиталды басты кеңейтумен қамтамасыз ететіндей етіп инвестициялық белсенділікті ынталандыруы болып табылады. Мұндай саясат экономикалық дағдарысқа өтуге қауіп төндіретін экономикалық тоқырау болып деп жатқанда жүзеге асырылады. Салық саясатының ұқсас әдістері «Рейганомика» атауын алған және XX ғасырдың 80-жылдарының басында АҚШ-та қолданылған. Салық саясатын жүргізуде оның субъектілері салық төлеушілердің экономикалық мүдделеріне әсер ете отырып, салық төлеушілердің өздері үшін тиімді олардың шаруашылығының шарттарын құра алады.

Салық саясатының белгілі мөлшерде нәтижелілігі, оның негізіне мемлекет қандай қағидаларды енгізетіндігіне тәуелді болады. Салықтық жүйені құрастырудың негізгі қағидалары:

- тікелей және жанама салықтардың арақатынасы;
- салық салуда озық қойылымды қолдануы және олардың озықтығының деңгейі немесе үйлесімділік қойылымының басымдылығы;
- салық салудың дискреттілігі мен үздіксіздігі;
- салық жеңілдіктерінің қолдануындағы кеңдік, оның сипаты және мақсаттары;

– шегерімдер, жеңілдіктер жүйесінің қолданылуы және оның мақсатты бағытталғандығы;

– табыстың түріне салық салудың және салық төлеушілердің біркелкі деңгейі;

– салық базасын құрудың әдістері.

Көрсетілген қағидаттарды қолдана отырып, мемлекет экономиканың тұрақты даму шартында тауарларды, қызметтерді өндіру көлемін кеңейтуге, инвестициялық белсенділікке, экономиканың дамуындағы сапалы көрсеткіштерге жағдай жасайды. Қағидаларды қолданудың арқасында салық салудың құрылымдық және әлеуметтік бағыттылығы жүзеге асырылады. Дағдарыстық жағдай кезеңінде салық саясатын көрсетілген қағидаттар арқылы қолдану, экономиканың дағдарыстан шығу есебін шешуге мүмкіндік туғызады.

Салық саясатының жүзеге асыруының әдістері мемлекет көрсетілген саясатты жүргізуде ұмтылатын мақсатқа байланысты. Қазіргі әлемдік тәжірибеде: салық төлеушіге салық ауыртпашылығын өзгерту, салық салудың бір түрін немесе тәсілін басқасымен алмастыру, салық преференциялары мен жеңілдіктерін енгізу немесе алып тастау, салық қойылымының дифференциалды жүйесін енгізу сияқты әдістер кеңінен қолданылады.

Салық саясатының мақсаттары бір жағдаймен қатып қалған және жылжымайтын болып табылмайды. Олар елдегі экономикалық және әлеуметтік жағдаяттар болып табылған ең маңызды факторлардың бір қатарының әлеуметтік-саяси күштердің қоғамындағы әсерімен қалыптасады. Қазіргі жағдайда нарықтық экономикасы дамыған мемлекет салық саясатын:

– мемлекеттің шаруашылық қызметті шектеуге немесе ынталандыруға, сонымен қатар қоғамдық қайта бөлуге бағытталған экономиканы реттеуге қатысуы;

– Үкіметтің барлық деңгейлерінің экономикалық және әлеуметтік саясатын жүргізу үшін, сонымен бірге оны атқарушы тиісті үкімет органдары мен оларға жүктелген басқару функциясын орындауы үшін жеткілікті қаржы ресурстарынмен қамтамасыз ету;

– мемлекеттік саясатты табысты реттеуді қамтамасыз етуі сияқты маңызды мақсаттарға жету үшін жүзеге асырады.

Салық саясатын жүргізуде экономиканы мемлекеттік реттеу-

дің қатысуы: салық қойылымы, салық жеңілдігі, салық базасы және тағы басқа салық құралдарының көмегімен жүзеге асады. Мемлекет салық құралдарын қолдануда тікелей әдістермен қатар, жанама әдістерді де қолданады.

Реттеу және ынталандырудың процесстеріне тікелей әсер етуге мысал толық немесе жартылай салықтан босатуды салық жеңілдіктері немесе преференцияларын қолдану арқылы болып табылады. Базасы табыс пен пайда болып табылатын, бөлек салықтарды төлеуден толықтай босату, жана экономика салалары немесе жұмыс салаларының дамуы үшін, елдің аз меңгерілген немесе қолбайса өлкелерінде инвестицияларды ынталандыру үшін, әдеттегідей мемлекет қолданады. Бұндай салықтан босату тек қана үш-бес жылға қолданылады. 90-жылдардың бірінші жартысында экономикалық реформаларда ресейлік салық тәжірибесінде шетелдік инвестициялардың тікелей елге құйылуға мүмкіндік туғызатын шетелдік капиталы бар бірлескен кәсіпорындардың пайда салығынан екі жыл ішінде толық босату қарастырылды. Ең үлкен мерзім шағын кәсіпорындар жеңілдіктерінде болды, олар кәсіпорынның құрылғанынан бастап алғашқы екі жылға және біртіндеп қалған екінші жылдарда табысқа салынатын салықтан толықтай босатылды. Ресейлік салық заңын мұндай емес салықтардың келісімшарт ағымында нақтылы уақытының өзімен ұсынатын бағыты инвестициялық салық қарыз салықтан босату форманы бюджет емес, нақты салық төлеушінің мәліметінің инвестиция да ескереді.

Жартылай салық босауының толық салық босауынан айырмашылығы экономиканың мемлекеттік реттеуінің қолданылатын формаларының таңдаушылық және илгіштігін қамтамасыз ететін кәсіпкерлік табыстың белгілі бөлігі үшін салық жеңілдіктерінің жүйесі болды. Салық жеңілдігі және преференциялардың нақты түрлері тағы басқалар еркін әртүрлі резервтегі, инвестициялық тағы басқа қорларды салық салудан туындайтын мұндай ортақ срезелерге қарсы жеделдетілген амортизация, кішірейген өр уақытта экономикалық, қаржы және салық тетіктері немесе салықтың төлеуін дифференциалдалған салық мөлшері, кейінге қалдыру және мерзім ұзарту жеке алғанда осы жағдайда қолданылады.

Үкімет органдары үшін қажетті қаржы ресурстардың барлық деңгейін құраудағы мақсатқа жетуі федералды, аймақтық және жергілікті салықтары жалпы мемлекеттік заң жүйесін құру жолымен қамтамасыз етіледі. Экономикалық дамыған елдердің көпшілігінде аймақтарға және муниципалитеттерге жалпы федералдық салықтарға үстеме орнатуға құқықтың берілуі кеңінен қолданылады.

Табысты реттеуді мемлекеттік саясатының жүргізілуі салық механизмі арқылы, салық мөлшерлемесі және салық жеңілдіктері сияқты салық құралдарының көмегімен қамтамасыз етіледі. Табыстарды реттеудің төңірегіндегі мемлекеттік саясатының жүзеге асырылуындағы маңызды құрал салық мөлшері болып табылады. Ол салық базасы немесе ақшалай бағалауы салықтың шамасы болып табылған оның бөлігінің пайызы анықтайды. Мемлекет салық заңының барлық массивын өзгертпей, тек салық қойылымдарына түзетулер енгізу арқылы, салықтық реттеуді жүзеге асырады. Салық саясатын өткізудің маңызды эффектісі жеке олкелерде, жеке салалар үшін салық төлеушілердің кейбір категориялары салық мөлшерлеріне дифференциация есебінен жүзеге асады. Салық мөлшерлемесі қаржы заңының мобилділігі, мемлекетке табысты реттеудің саясатындағы басымдықтардың ауысымын жылдам және тиімді іске асыруға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік саясаты жүзеге асыруы үшін салық мөлшерінің маңызды рөлі салық қойылымдарының: пропорционал, озық және регрессивтік түрлерін қолдануынан тұрады. Әсіресе, ерекше орынды прогрессивтік және регрессивтік қойылымдар алады, олардың көмегімен салық төлеушілердің әртүрлі категориядағы табыстарының деңгейі реттеліп қана қоймай сонымен қатар бюджеттің әр деңгейіндегі түсімдері құралады.

Салық мөлшерлемесі арқасында орталықтандырылған біртұтас салық жүйесі, салық мөлшерлемелерін жүйелі түрде қамтамасыз ету және экономикалық конъютураға сәйкес салық саясатын жүргізу арқылы икемді болып келеді.

Салық саясатын іске асыруда тиімді құрал болып салық мөлшерлемесімен қатар салық жеңілдігіде жатады. Бұл әрбір талапқа сәйкес келетін жеке және заңды тұлғаның салық салудан толық немесе жартылай босатуымен байланысты.

Белсенді салық саясатын жүргізуге, заңмен бекітілген,

кәсіпкерлік қызметтің түрлері мен формаларына сәйкес, көптеген және әртүрлі салық жеңілдігін бөлуде әсерін тигізеді. Олар нақтылы экономика салаларына, кәсіпкерліктің түрлеріне жағдай жасауға, кәсіпкерлікті дамытудағы мемлекеттің мүдделілігі және оны дайын жағдай жасауға болатында немесе кез келген жағдайда орната алатындығынан қиын жүйелеу салық салудың дүниежүзілік тәжірибесі қолданылатын салық жеңілдіктері.

Ең алдымен, салық жеңілдігін мемлекет салық төлеушілерге ұсыны отырып, әртүрлі экономикалық процестерге салық реттеушісінің әсерін іске қосады. Кез келген мемлекеттегі жеңілдіктердің беруінің форма және әдістері үнемі өзгереді. Салық жеңілдіктерінің: жеке әлеуметтік топтар, кейінге қалдыру немесе төлеу мерзімін ұзарту, салықтан босату, шығындар, кішірейген салық мөлшерінің қолдануы, қызметтің нақтылы түрі немесе табыстың (толық немесе жартылай) салықтан босатуы, салық өндіру, пайда және табыс немесе басқа объектінің толық немесе жартылай босауы және тағы басқалар өте типті қолданылатын формаларына жату керек.

Салыстырмалы дербестігі бола тұра, салық саясаты салықтардың ғылыми теориясына сүйенуі керек. Теориясыз ол тәжірибеден қол үзген сынау және қателік әдісімен көптеген түсініксіздікке әкеп соқтырады.

Оң кезегінде салықтардың теориясы аралық сол экономиканың дамуына мемлекеттің күшеюі, оның функцияларының кеңеюі және оның экономикалық даму әсерінің беріктігі қалыптастыруды белгілі бір өлшемде жетілдірді.

Ұзақ уақыт салықтармен сәйкестігінде мемлекеттің табыстарын толықтырудың таза тергеуші рөлі берілетін классикалық салық салу теориясы басым болды.

Классикалық салық салу теориясының негізін салушы А. Смит болып табылады. Бұдан екі жүз жыл бұрын жарық көрген, оның «Табиғаттың және халықтың баю себептерінің зерттеуі» атты монографиясында А. Смит салық жүйесіне анықтама беріп, оның құрылуына қажетті шарттарды жасап және салық салудың: бір қалыптылық, айқындық, салық төлеудің оңтайлылығы мен салық әкімшілігінің арзаншылығы сияқты төрт негізгі мақсасын ұсынды. А. Смиттің ілімінің ізін жалғастырушы

тұлғалар, батыстың сол уақыттағы атақты экономистері Д. Рикардо, Дж. Милля және тағы басқалары болды. Сол жылдардағы барлық теориялық пікірлер мен ғылыми айтыстар тек қана мемлекеттік қазынаны толықтыруға және теңдік пен әділдік қағидаларына негізделді. Ұқсас теориялық рөлдің дәйектемесі және салықтардың орыны белгілі экономикалық қатынастарды күрделендірудің жүз жылдықтарында және он жылдықтарында өзгере алмады, сонымен қатар мемлекеттің реттейтін рөлін күшейту қажеттілігі осымен сабақтас. Дамыған нарықтық экономикасы бар елдердің салық саясатын құрастырудағы өте маңызды рөл себебінен, экономикалық ойлардың арасында: кейнстік және неоклассикалық сияқты екі негізгі бағыт пен салық өндірудің жаңа ғылыми теориялары пайда болды.

Кейнстік салық салу теориясының негізін салушы ағылшын экономисті Дж. Кейнс болып табылады, сонымен қатар ол «Жұмысбастылық, пайыз және акшаның жалпы теориясы» атты кітапбында осы салық салудың негізгі қағидаларын баяндаған. Өз еңбегінде Дж. Кейнс нарықтық экономиканы реттеу процестеріне мемлекеттің араласуы қажеттілігін айтқан.

Дж. Кейнстің тұжырымдамасы бойынша экономика дамуының жоғары қарқындары нарық сыйымдылығының кеңейтілуіне және жаппай тұтынуға оған қатысты үлкеюіне негізделуі керек. Мемлекеттің кірісуі тиімді сұраныс табысының сызығы бойынша іске асады. Ұлттық байлықтың негізі жинақтауда деп ойлаған бастамашыларынан Дж. Кейнстің айырмашылығы, ол максаттарға жетудің маңызды рөлін негіздеді. Оның теориясы бойынша, экономикалық өсу жеткілікті жинақтардың бар болуына тәуелді болады, бірақ тек қана толық жұмыспен қамту шарттарында. Олар пассивті табыс көзі осы жағдайда болып табылып және инвестициялық көз ретінде қолданбайтындығынан, жеткілікті жинақтардың бар болуы тіпті, басқа жағдайда өндірістің өсуіне кепілдік бермейді. Кейнс бойынша, бұл процестерді реттеуге арналған маңызды рөл салықтарға беріледі. Жинақтар экономикалық өсу генераторы болу үшін оларды салықтар арқылы алуы және инвестициялар үшін бюджет жүйесі арқылы ресурстарды қолдануы керек.

Кейнсианшылық бастамашыларының постулаттары бойынша

салық салуға жоғары және прогрессивті салық мөлшерлемесі керек екендігін негіздеген. Оның пікірі бойынша, озық салықтық жүйе инвестициялардың төңіректеріндегі тәуекел шешімдерінің қабылдануы үшін өндіруші жағдай жасауы керек. Бұдан басқа, төмен салықтар мемлекеттік қазынаға түсімдерді азайтады және нақ сол экономикалық орнықсыздықтарды шиеленістіреді.

Сайып келгенде, салықтар Дж. Кейнстің теорияларына сәйкес ең маңызды рөл мемлекеттік реттеу жүйесінде орындалуы керек. Биік салықтар экономикалық белсенділіктерге жағдай жасайды, экономикадағы тепе-теңдіктерге «Иілгіштіктің кірістірілген тетіктері» бола тұра ықпал етеді.

Дж. Кейнстің экономикалық теориясы үлкен қолданбалы мәнге ие болды. Оны жеке алғанда жиырмасыншы XX ғасырдың бірінші жартысында ағылшын үкіметі, әсіресе, бірінші дүниежүзілік соғыстың алдында қолданды.

Дж. Мут, А. Лаффер, Дж. Гилдер, Р. Лукас және тағыда басқа кейншілдік теорияның негізін қалаушыларға нарықтық экономиканы мемлекеттің реттеуін басқаша қарастыратын неоклассикалық үлгінің негізін салушылар қарама-қайшы пікірде. Бұл теория бойынша мемлекет нарықтық еркін бәсекелестік тапшы кедергі келтіретін қиындықтарды ығыстыруы керек, сонымен қатар бұл теория авторларының пікірінше нарық өзін-өзі сырттан реттеушіліктің көмегінсіз басқара алады және басқаруға және экономикалық теңдікке қол жеткізуі тиіс. Сайып келгенде, бұл теорияның кейншілдік үлгіден айырмашылығы экономикалық процестерді реттеуде мемлекеттің пассивті рөлді атқаруында. Осы теорияға сәйкес салық саясаты құрылуға тиіс. Салықтар аз болуы керек және корпорацияларға салық жеңілдіктері қарастырылуы қажет. Басқа жағдайда, биік салық ауыртпалығы кәсіпкерліктің белсенділігін баяулатып және өндірістік қорлардың жанартуы салдарынан инвестициялық саясаттың корпорацияларымен өткізу бөгелтіліп, экономикадағы құлдырау басталады. Нарықта ең төменгі салық салу саясаты ең алдына дамытудың жоғары қарқындарымен қамтамасыз етіп және сәйкесінше, салық базасының түбегейлі кеңейтуі, сонымен бірге мемлекеттің табыстары, ең төменгі салық мөлшерлері және максимал салық жеңілдіктерін де үлкейтуге мүмкіндік береді.

2-тарау

ТАБЫСҚА САЛЫНАТЫН САЛЫҚТАР

2.1. Корпорациялық табыс салығы

Корпорациялық табыс салығы заңды тұлғалардың табысына салынатын жалпы мемлекеттік тікелей салық.

Салық төлеушілер – Қазақстан Республикасының ұлттық Банкі мен мемлекеттік мекемелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының резидент заңды тұлғалары, сондай-ақ Қазақстан Республикасында тұрақты мекеме арқылы қызмет жасайтын немесе Қазақстан Республикасындағы көздерден табыс алатын резидент емес заңды тұлғалар.

Салық салу объектісі:

- салық салынатын табыс;
- төлем көзінен салық салынатын табыс,
- Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаның таза табысы.

Салық салынатын табыс дегеніміз – жылдық жиынтық табыс пен заңға сәйкес алынатын шегерістердің айырмасы.

Жылдық жиынтық табыс: Жылдық жиынтық табысқа салық төлеуші табыстарының барлық түрлері, соның ішінде:

- тауарларды (жұмыстарды, қызметтер көрсетуді) өткізуден түсетін табыс;
- үйлерді, ғимараттарды, құрылыстарды, сондай-ақ амортизациялауға жатпайтын активтерді өткізу кезіндегі құн өсімінен түсетін табыс;
- міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табыстар;

- күмәнді міндеттемелер бойынша түсетін табыстар;
- мүлікгі жалға беруден түсетін табыстар;
- Қызақстан Республикасының заңдарымен провизиялар жауапта рүксет етілген банктер мен банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар жасаған провизиялардың мөлшерін азайтудан түсетін табыстар;
 - борышты талап етуден, басқа біреуден түсетін табыстар;
 - кәсіпкерлік қызметті шектеуге немесе тоқтауға келісім үшін алынған табыстар;
 - шығып қалған тіркелген активтер құнының ішкі топтың құн балансынан асып түсуінен алынатын табыстар;
 - кен орындарын игеру зардаптарын жою жөніндегі нақты шығыстар сомасынан кен орындарын игеру зардаптарын жою борыш аударылған соманың асып түсуінен алынатын табыстар;
 - ортақ үлестік меншіктен түсетін табысты бөлу кезеңінде алынатын табыстар;
 - бұрын негізсіз ұсталып, бюджеттен қайтарылған айыппұлдар, өсімпұлдар және санкциялардың басқа да түрлері;
 - бұрын жүргізілген шегерістер бойынша алынған өтемақылар;
 - өтеусіз алынған мүлік, орындалған жұмыстар, көрсетілген қызметтер;
 - дивидендтер;
 - таза табысты бөлген кезде алынған және әрбір құрылтайшының қатысушының қатысу үлесін сақтай отырып, резидент заңды тұлғаның жарғылық қорын ұлғайтуға бағытталған табыс;
 - сыйақылар;
 - бигамдық оң айырма;
 - ұтыстар;
 - роялти;
 - әлеуметтік сала объектілерін пайдалану кезінде алынған табыстардың шығыстардан артығы қамтылады.
- Бағалы қағаздарды және қатысу үлесін өткізу кезіндегі құн өсіміне:
 - борыштық бағалы қағаздарды қоспағанда, бағалы қағаздар және қатысу үлесі бойынша – өткізу құны мен иемденіп алу (үлес) құны арасындағы оң айырма;

– борыштық бағалы қағаздар бойынша – өткізу күніндегі дисконт амортизациясы және (немесе) сыйлықақы ескерілген, өткізу құны мен иемденіп алу құны арасындағы купон есепке алынбаған он айырма жатады.

Құны шегерімге жатқызылған, инвестициялық жоба шеңберінде пайдалануға берілген тіркелген активтерді өткізу кезінде құн өсімі өткізу құны мөлшерінде айқындалады.

Міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табыстарға:

– салық төлеуші таратылған жағдайда тарату балансы бекітілген сәтте кредитор талап етпеген міндеттемелерді қоса алғанда, салық төлеушінің міндеттемелерін оның кредиторының есептен шығаруы;

– күмәнді деп танылған міндеттемелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген талап қою мерзімінің өтуіне байланысты міндеттемелерді есептен шығару;

– сот шешімі бойынша міндеттемелерді есептен шығару жатады.

Жеке топты құрайтын шығыстарды түзететін табыстардың мөлшері салық кезеңінде жұмсалған шығыстар ескеріле отырып, салық кезеңінің басында соңғысының мөлшерінен асып түссе, артық мөлшері жылдық жиынтық табысқа жатқызылуға тиіс. Бұл топтың мөлшері салық кезеңінің соңында нөлге тең болады.

Міндеттемелерді есептен шығару нәтижесінде алынған табыс сомасы есептен шығарылған кредиторлық берешек сомасына тең болады.

Иемденіп алынған тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) бойынша, сондай-ақ қызметкерлерге есептелетін табыстар мен басқа да төлемдер бойынша туындаған және туындаған кезінен бастап үш жыл ішінде қанағаттандырылмаған міндеттемелер күмәнді деп танылады және кредиторлық берешек туындаған кезде қабылданған ставка бойынша бюджетпен өзара есеп айырысуда қалпына келтірілуге тиіс қосылған құн салығын қоспағанда, салық төлеушінің жылдық жиынтық табысына қосылуға тиіс.

Ішкі топтан шығып қалған тіркелген активтердің құны салық кезеңінің басында ішкі топтың құн балансынан асып түссе, салық кезеңінде келіп түскен тіркелген активтер құны есепке алына

отырып, артық мөлшері жылдық жиынтық табысқа енгізілуге тиіс. Осы ішкі топтың құн балансы салық кезеңінің аяғына қарай нөлге тең болады.

Кен органдарын игеру салдарын жою жөніндегі нақты шығыстар аталған қорға жасалған аударымдардан төмен болса, айтарм жер қойнауын пайдаланушының жылдық жиынтық табысына енгізіледі.

Жер қойнауын пайдаланушы тиісті мемлекеттік уәкілетті орган бекіткен кен орындарын игеру салдарын жою бағдарламасында көзделген кезеңде, кен орындарын игеру салдарын жою жөніндегі жұмысты жүргізбеген жағдайда шегерімдерге жатқызылған, кен орындарын игеру салдарын жою қорына (резервтік қор) аударымдар сомалары олар жүргізілуге тиіс салық кезеңінің жылдық жиынтық табысына енгізіледі.

Бұрын жасалған шегерімдер бойынша өтем түрінде алынған кірістерге:

- бұрын шегерімдерге жатқызылған және кейінгі салық кезеңдерінде өтелген, күмәнді деп танылған талаптардың сомалары;
- мемлекеттік бюджет қаражатынан шығындарды жабуға арнап алынған сомалар;
- бұрын шегерімдерге жатқызылған шығыстарды (залалдарды) өтеу бойынша алынған басқа да өтемдер жатады.

Сақтандыру ұйымының сақтанушыға іс-әрекет аяқталғаннан кейін немесе жинақтаушы емес, сақтандыру шартын мерзімінен бұрын тоқтатқан кезде қайтаруға тиіс (қайтарылатын) және сақтанушы бұрын шегерімдерге жатқызған сақтандыру сыйақыларының сомасы олар шегерімдерге жатқызған салық кезеңінің жылдық жиынтық табысына жатқызылады.

Салық төлеуші өтеусіз алған кез келген мүлік, сондай-ақ жұмыстар мен қызмет көрсетулер оның табысы болып табылады.

Бірақ:

- жарғылық капиталға салым ретінде алынған мүлік;
- мемлекеттік бюджет қаражатынан алынған субсидиялар;
- жеке тұлғалардың салымдарын (депозиттерін) міндетті ұжымдық кепілдендіруді (сақтандыруды) жүзеге асыратын ұйымның банктерден алған міндетті қосымша және төтенше жарналарының сомасы;

– сақтандыру төлемдерін кепілдендіру қоры алған сақтандыру ұйымдарының міндетті және төтенше жарналарының сомасы;

– жеке тұлғалардың салымдарын (депозиттерін) міндетті ұжымдық кепілдендіруді (сақтандыруды) жүзеге асыратын ұйым және сақтандыру төлемдерін кепілдендіру қоры өтелген салымдар (депозиттер) және төленген кепілдік әрі өтемдік төлемдер бойынша олардың талаптарын қанағаттандыру тәртібімен алған ақшаларының сомалары табыс ретінде қаралмайды.

Жылдық жиынтық табысқа мынадай түзетулер енгізіліп табыстар түрлері жылдық жиынтық табыстан алынып тасталады:

– Қазақстан Республикасында бұрын төлем көзінен салық салынған табыс;

– Қазақстан Республикасының резидент заңды тұлғасынан алынған дивидендтер;

– эмитент өз акцияларын орналастыру кезінде алған олардың құнының номиналдық құнынан асып кетуі және өз акцияларын өткізу кезіндегі құн өсімі;

– қор биржасының «А» және «В» ресми тізімдерінде тұрған акциялар мен облигацияларды өткізу кезінде құн өсімінен алынған табыс;

– мемлекеттік бағалы қағаздармен жасалған операциялардан түскен табыстар;

– табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар туындаған ретте ізгілік көмек түрінде алынған және мақсатты түрде пайдаланылған мүліктің құны;

– мемлекеттік кәсіпорынның Қазақстан Республикасы үкіметінің шешімі негізінде мемлекеттік орган немесе мемлекеттік кәсіпорыннан өтеусіз негізде алған негізгі құрал жабдықтарының құны;

– Қазақстан Республикасының зейнетақымен қамсыздандыру туралы заңдарына сәйкес алынған және жеке зейнетақы шоттарына жіберілген инвестициялық табыстар;

– Қазақстан Республикасының міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңдарына сәйкес алынған және Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының активтерін ұлғайтуға жіберілген инвестициялық табыстар;

– Қазақстан Республикасының инвестициялық қорлар туралы

андарына сәйкес пайлық және акционерлік инвестициялық корпорация кастодиандағы шоттарға алған және соларда болатын инвестициялық табыстар;

– тиза табысты бөлген кезде алынған және әрбір құрылтайшынан, қатысушының қатысу үлесін сақтай отырып, резидент заңды тұлғаның жарғылық қорын ұлғайтуға бағытталған табыс.

Шегерістер

Салық төлеуші шегерімді жылдық жиынтық табыс алумен байланысты шығыстары болса, оларды растайтын құжаттарын негізге ала отырып жүргізеді. Шегерімдер нақты жүргізілген баалақ кезеңінде алынып тасталуы тиіс. Енді негізгі шегерімдер түріне тоқталып өтейік.

Қымбаттық іссапарлар кезіндегі шегерімге жататын өтемдерге:

– бронь үшін шығыстар ақысын қоса алғанда, іссапарға баратын жерге жетуге және қайтуға нақты шыққан шығыстар;

– бронь үшін шығыстар ақысын қоса алғанда, тұрғын үй-жайды жолдауға нақты шыққан шығыстар;

– Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерде іссапарда болған кезде Қазақстан Республикасының үкіметі белгілеген нормалар шегінде төленетін тәуліктік ақы жатады.

Салық төлеушінің өзара ынтымақтастық орнату немесе оны қолдану мақсатында акционерлер жиналысын өткізуге, сондай-ақ директорлар кеңесінің, тексеру комиссиясының отырысына келген қатысушыларды қабылдауға және оларға қызмет көрсетуге, ресми қабылдауды өткізу, оларды көлікпен қамтамасыз ету, беліссөз кезінде тамақтануға арналған шығыстар, сондай-ақ ұйым штатында тұрмайтын аудармашылардың қызметіне ақы төлеу жөніндегі жұмсаған шығыстары өкілдік шығыстарға жатады және Қазақстан Республикасының үкіметі белгілеген нормалар шегінде шегерімге жатқызылады.

Банкеттер, бос уақытта ойын-сауық немесе демалыстар ұйымдастыруға жұмсалған шығыстар өкілдік шығыстарға жатпайды және шегерілмейді.

Сыйақылар бойынша шегерімдерге өзара байланысты тараптар арасындағы кредит (қарыз) шарты бойынша тұрақсыздық айыбы (айыппұл, өсімпұл); өзара байланысты тарапқа кепілдік үшін төлемақы кіреді.

Сыйақыны шегеру мынадай формула бойынша есептелетін сома шегінде жүргізіледі:

$$(A+D)+(ЖК/МС)*(ШК)*(B+B+Г),$$

мұнда:

А-Б, В, Г, Д көрсеткіштеріне енгізілген соманы қоспағанда айқындалған сыйақы сомасы;

Б-Д көрсеткішіне енгізілген соманы қоспағанда, өзара байланысты тарапқа төленетін сыйақы сомасы;

В-Б көрсеткішіне енгізілген соманы қоспағанда, жеңілдік салық салынатын мемлекетте тіркелген тұлғаларға төленетін сыйақы сомасы;

Г-В көрсеткішіне енгізілген соманы қоспағанда, кепілдіктерді, кепілгерлікті немесе қамтамасыз етудің өзге нысанын орындаған жағдайда депозитке немесе қамтамасыз етілген кепілдікке, кепілгерлікке немесе өзара байланысты тараптардың қамтамасыз етуінің өзге нысанына берілген қарыздар бойынша тәуелсіз тарапқа төленетін сыйақы сомасы;

Д - Қазақстан Республикасында құрылған кредиттік серіктестік беретін кредиттер (қарыздар) үшін сыйақы сомасы;

ШК - шекті коэффициент;

ЖК - жеке капиталдың орташа жылдық сомасы;

МС - міндеттемелердің орташа жылдық сомасы.

А, Б, В, Г, Д сомаларын есептеу кезінде құрылысқа алынған және құрылыс кезеңіне есепке жазылған сыйақылар алып тасталады.

Жеке капиталдың орташа жылдық сомасы есепті салық кезеңінің әрбір айының соңындағы жеке капиталдың орташа арифметикалық сомасына тең. Жеке капиталдың орташа жылдық сомасының теріс мәні осы баптың мақсаты үшін нөлге тең деп танылады;

Шегерімге жатқызылуға тиісті кредиттер (заемдар) бойынша сыйақының ең жоғарғы сомасы:

– резидент заңды тұлғаға төленетін және шегерімге жатқызылуға тиісті сыйақы сомасы осы төлем көзінен салық салынатын сыйақы сомасы мен төлем көзінен табыс салығы ставкасының 20 пайыз мөлшеріндегі корпорациялық табыс салығының ставкасына қатынасы ретінде есептелген сомамен шектеледі.

Қазақстан Республикасы ұлттық Банкінің қайта қаржыландыру ставкасы және Лондон банкаралық рыногының ставкасы мен несиелік, борыштық бағалы қағаздарды, мүлікті, сондай-ақ кредит (шөм) беруді ресімдеу кезінде қолданылады.

Салық төлеуші бұрын табыс деп танылған міндеттемелерді кредит берушіге төлеген жағдайда, жүргізілген төлемнің шамасында шегерім жасауға жол беріледі. Мұндай шегерім төлем жасалған салық кезеңінде табыстарға жатқызылған шама шегінде жүргізіледі.

Күмәнді талаптар – Қазақстан Республикасының резидент тұлғалары мен жеке кәсіпкерлерге, сондай-ақ тұрақты мекенді арқылы Қазақстан Республикасында қызметті жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаларға тауарлар, өткізу, жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету нәтижесінде туындаған және туындаған кезден бастап үш жыл ішінде қанағаттандырылмаған талаптар; өткізілген тауарлар, орындалған жұмыстар, көрсетілген қызметтер бойынша туындаған және салық төлеуші-дебиторды Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес банкрот деп танылған талаптар болып танылады.

Салық төлеушінің күмәнді талаптарды шегерімге жатқызуы:

- шегерімге жатқызған кезде олар бухгалтерлік есепте көрсетілген;

- белгіленген тәртіппен ресімделген мына құжаттар: шот-фактуралар; салық төлеушінің тіркелген жері бойынша салық органының осы шығыстарды шегерімге жатқызу туралы жазбаша хабарламасы болған жағдайда жүргізіледі.

Дебитор банкрот деп танылған жағдайда дебиторды банкрот деп таныу туралы сот шешімі мен оны мемлекеттік тіркелімнен шығару туралы әділет органдарының шешімін қосымша тапсыру қажет. Салық төлеуші жоғарыда аталған жағдайлар сақталған кезде, салық төлеуші-дебитор банкрот деп танылған салық кезеңінің қорытындылары бойынша күмәнді талаптың сомасын шегерімге жатқызуға құқылы.

Коммуналдық қызмет және байланыс қызметі бойынша қалықпен есеп айырысу кезінде күмәнді талаптар туындаған жағдайда көрсетілген шарттарды сақтау талап етілмейді.

Негізгі құралдар сатып алуға, оларды орнатуға жұмсалатын

шығыстардан және күрделі сипаттағы өзге де шығындардан басқа, ғылыми-зерттеу және ғылыми-техникалық жұмыстарға жұмсалатын шығыстар шегерімге жатады. Тиісті ғылыми-зерттеу және ғылыми-техникалық жұмыстар жүргізілгенін растайтын жобалық-сметалық құжаттама, орындалған жұмыстардың актісі және басқа да құжаттар мұндай шығыстарды шегерімге жатқызу үшін негіз болып табылады.

Жеке тұлғалардың салымдарын ұжымдық сақтандыру жүйесіне қатысушы банктер жеке тұлғалардың салымдарын сақтандыруға байланысты аударылған міндетті күнтізбелік, косымша және төтенше жарналардың сомаларын шегерімге жатқызуға құқылы.

Салық төлеушінің уақытша еңбекке қабілетсіздігіне, жүктілігіне және босануына байланысты демалысына ақы төлеу бойынша есептелген шығыстары, өзінің еңбек (қызмет) міндеттерін орындауы кезінде мертігуіне не денсаулығының өзге де зақымдануына байланысты қызметкерге келтірілген зиянның өтемін төлеуге жұмсалған шығыстар да Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мөлшерде шегерімге жатады.

Жер қойнауын пайдаланушының коммерциялық табудан кейін өндіру басталған кезге дейін бағалау, абаттандыру жөніндегі шығыстарды қоса алғанда, пайдалы қазбаларды геологиялық зерттеуге, барлауға және оларды өндіруге дайындық жұмыстарына арналған шығыстары, жалпы әкімшілік шығыстар, төленген қол қойылатын бонус пен коммерциялық табу бонусының сомасы, негізгі құралдар мен материалдық емес активтерді сатып алу жөніндегі шығыстар, шегерімге жататын өзге де шығыстар амортизацияланатын активтердің жеке тобын құрайды. Көрсетілген шығыстар пайдалы қазбаларды коммерциялық табудан кейін өндіру басталған кезден бастап жылдық жиынтық табыстан шегеріледі. Амортизациялық аударымдардың сомасы салық кезеңінің аяғында, осы бапта көзделген амортизацияланатын активтер тобы бойынша жинақталған шығыстар сомасына жер қойнауын пайдаланушының қалауы бойынша айқындалатын, бірақ 25 пайыздан аспайтын амортизация нормаларын қолдану арқылы шегеріледі.

Коммерциялық табудан кейінгі өндіру, жер қойнауын геологиялық зерттеу, қорғау және пайдалану саласындағы уәкілетті

орган қорларды бекіткеннен кейін пайдалы қазбаларды өнеркәсіптік өндірудің басталуын білдіреді. Жеке топ құрылғаннан кейін жұмсалған мұндай шығыстар оның ұлғаюына жатқызылады.

Осы шығыстар жер қойнауын пайдалану құқығының бір бөлігін біреуден түскен табыстарды қоса алғанда, табиғи ресурстарға геологиялық зерттеу және оларды өндіруге әзірлік жұмыстарын жүргізу кезеңінде жасалған келісімшарт шеңберінде жүзеге асырылатын жер қойнауын пайдаланушының қызметі бойынша алынған табыстар сомасына оларды азайту жолымен түзетуге жатады, оған:

- пайдалы қазбаларды өткізу кезінде алынған табыстар;
- жылдық жиынтық табыстан алып тасталуға тиіс табыстар есептелмейді.

Жер қойнауын пайдалану құқығын иеленуге байланысты салық төлеушінің материалдық емес активтерді сатып алуға жұмсаған шығыстарына да қолданылады. Жер қойнауын пайдаланушының бағаландық кадрларды оқытуға және аймақтардың әлеуметтік сипатын дамытуға нақты жұмсаған шығыстары жер қойнауын пайдалану келісімшарттарында белгіленген сомалар шегінде шегерімге жатады.

Мемлекеттік бюджетке төленген салықтар шегерімге жатады, оларға:

- жылдық жиынтық табыс анықталғанға дейін есептен шығарылатын салықтар;
- Қазақстан Республикасының аумағы мен басқа мемлекеттерде төленген корпорациялық табыс салығы мен жеке табыс салығы;
- үстеме пайдаға салынатын салық қосылмайды.

Шегерімге:

- жылдық жиынтық табыс алуға байланысты емес шығыстар;
- құрылысқа және негізгі қаражаттарды, материалдық емес активтерді сатып алуға арналған шығыстар мен салық төлеушінің жылдық жиынтық табыс алуына қатысты емес күрделі сипаттағы басқа да шығыстары;
- мемлекеттік бюджетке енгізуге жататын (енгізілген) айыппұлдар мен өсімпұлдар;

– шегерімдерге жатқызудың белгіленген нормасынан асып түсетін жылдық жиынтық табыс алуға байланысты шығыстар;

– Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген нормадан артық бюджетке төленуге тиіс (төленген), төленетін басқа да міндетті төлемдер сомасы;

– кәсіпкерлік қызметте пайдаланылмайтын объектілерді салу, пайдалану мен күтіп-ұстау жөніндегі шығыстар;

– салық төлеушінің өтеусіз негізде берген мүлкінің, орындаған жұмыстарының, көрсеткен қызметтерінің құны;

– қызметін өнімді бөлу жөніндегі келісімшарт бойынша жүзеге асыратын жер қойнауын пайдаланушы қосымша төлеген төлем сомасы жатпайды.

Тіркелген активтер – жер қойнауын пайдаланушы коммерциялық табудан кейін өндіру басталған кезге дейін пайдалануға енгізетін және салық салу мақсатында ескерілетін негізгі құралдар мен материалдық емес активтерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есепке алу стандарттарына сәйкес салық төлеушінің бухгалтерлік балансында ескерілетін және жылдық жиынтық табыс алу үшін пайдаланылатын негізгі құралдар мен материалдық емес активтер.

Материалдық емес активтер – жылдық жиынтық табыс алу үшін ұзақ мерзім (бір жылдан артық) пайдаланылатын материалдық емес объектілер.

Негізгі құралдардың бастапқы құнына оларды сатып алу, өндіру, салу, монтаждау және орнату жөніндегі шығыстар, сондай-ақ салық төлеушінің шегерімге құқығы бар шығындардан басқа олардың құнын арттыратын басқа да шығындар енгізіледі.

Қатысушылар, құрылтайшылар негізгі құралдарды жарғылық капиталға өздерінің салымы ретінде енгізген кезде Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарына сәйкес анықталатын құн осы құралдардың бастапқы құны болып табылады. Негізгі құралдарды өтеусіз алған кезде бастапқы құн аталған құралдарды қабылдау-беру актісінің деректері бойынша, бірақ олардың нарықтық құнынан асырмай белгіленеді.

Құрылысқа алынған және құрылыс жүргізу кезінде төленетін кредиттер (қарыздар) үшін сыйақы құрылыс объектісінің құнына енгізіледі.

Қатысушылардың, құрылтайшылардың шығындарын қоса алғанда, материалдық емес активтерді сатып алу жөніндегі шығындар олардың бастапқы құны болып табылады.

Тіркелген активтердің құны амортизациялық аударымдарды есептеп шығару арқылы шегерімге жатқызылады.

Тіркелген активтер бойынша амортизациялық аударымдарды есептеу амортизациялық ішкі топтар бойынша жүргізіледі.

Амортизациялауға жатпайтын тіркелген активтерге жер қойнауын пайдаланушы коммерциялық табудан кейін өндіру басталған кезге дейін пайдалануға енгізетін негізгі құралдар және материалдық емес активтер; биологиялық активтерді; жер; мұрағат құндылықтары; сәулет және өнер ескерткіштері; ортақ пайдаланымдағы құрылыстар: автомобиль жолдары, тротуарлар, бульварлар, гүлзарлар; аяқталмаған күрделі құрылыс, фильмқорына жататын объектілер; Қазақстан Республикасы шама бірліктерінің амалекеттік эталондары; Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 1 қаңтарға дейін қолданыста болған салық заңнамасына сәйкес бұрын құны толығымен шегерімдерге жатқызылған негізгі құралдар; халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес пайдалы қызмет мерзімі белгісіз деп танылған және салық төлеушінің бухгалтерлік балансында ескерілетін, пайдалы қызмет мерзімі белгісіз материалдық емес активтер; Қазақстан Республикасының инвестициялар туралы заңнамасына сәйкес жылдық жиынтық табыстан қосымша шегерімдер құқығы беріле отырып, 2009 жылғы 1 қаңтарға дейін жасалған келісімшарттар бойынша инвестициялық жоба шеңберінде пайдалануға берілген активтер жатады.

Әрбір ішкі топ бойынша амортизациялық аударымдар салық кезеңінің соңында ішкі топтың құн балансына амортизация нормаларымен қолдану жолымен есептеледі.

Салық төлеуші таратылған немесе қайта ұйымдастырылған жағдайда амортизациялық аударымдар салық кезеңіндегі қызмет кезеңіне сәйкес түзетіледі.

Сатып алу, өтеусіз алу, жарғылық капиталға салым ретінде алу кезінде келіп түскен тіркелген активтер ішкі топтың құн балансын белгіленетін құнға арттырады.

Шығып калатын тіркелген активтер ішкі топтардың құн балансын: өткізу, қаржы лизингіне беру кезінде – өткізу құнына; жарғылық капиталға салым ретінде берген кезде – анықталатын құн бойынша; тіркелген активтер сақтандырылған жағдайда олар есептен шығарылған, жоғалған, жойылған, бүлінген, ысырап болған кезде сақтандыру ұйымы сақтанушыға сақтандыру шартына сәйкес төлейтін сақтандыру төлемінің сомасын негізге ала отырып, анықталатын құн бойынша; өтеусіз беру кезінде – баланстық құны бойынша кемітеді.

Егер тіркелген активтің бір бөлігі ғана өткізілсе, сату кезеңінде тіркелген активтің құны қалған және өткізілген бөліктің арасында бөлінеді.

2012 жылдың 1 қаңтарынан бастап, амортизацияға жататын тіркелген активтер амортизацияның мынандай нормалары мен топтарға бөлінеді:

2-кесті

топ №	Тіркелген активтердің атауы	Амортизацияның шекті нормасы (%)
I	Мұнай, газ ұңғымаларын және беру қондырғыларын қоспағанда, ғимараттар, құрылыстар	10
II	Мұнай-газ өндіру машиналары мен жабдықтарын, сондай-ақ ақпаратты өңдеуге арналған компьютерлер мен жабдықтарды қоспағанда, машиналар мен жабдық	25
III	Ақпаратты өңдеуге арналған компьютерлер, бағдарламалық қамтамасыз етілім мен жабдықтар	40
IV	Басқа топтарға енгізілмеген тіркелген активтер, соның ішінде мұнай, газ ұңғымалары, беру қондырғылары, мұнай-газ өндіру машиналары мен жабдықтары	15

Мемлекеттік бюджеттен алынған субсидиялар есебінен жөндеуге жұмсалған шығыстар шегерімге жатпайды және топтардың құн балансын ұлғайтпайды.

Жалдаушы жалға алынатын негізгі құралдарға қатысты жүргізілген және жалға беруші жалдау шартына сәйкес өтемеген шығыстар айқындалған тәртіппен шегерімге жатқызылуға болады.

Көрсетілген шығыстар осы бапқа сәйкес шегерімге жатқызылмаған жағдайда, мұндай шығыстар жалға алушыда тиісті жекеленген амортизациялық кіші топтар құрады және жалдау шартының қолданылу мерзімі ішінде амортизациялық аударымдар түрінде жылдық жиынтық табыстан шегеріледі. Жалдау шартының қолданылу мерзімі аяқталған соң жалға алушы тиісті кіші топтың құндық балансын шығарып тастайды.

Инвестициялық жобаның шеңберінде пайдалануға берілген негізгі құрылдарды жөндеуге арналған іс жүзіндегі шығыстардың сомасы кіші топтың тиісті құндық балансын ұлғайтады.

Үшк мерзімді келісімшарттарға қатысты табыстар мен шегерімдер олардың нақты орындалу бөлігінде салық кезеңі ішінде өскеріледі. Тауарларды тиіп жіберуге, жұмыстарды орындауға кәсімет көрсетуге жасалған, қолданылу мерзімі бір жылдан артық келісімшарт (шарт) ұзақ мерзімді келісімшарт болып табылады.

Келісімшарттың орындалу үлесі салық кезеңінің соңына дейін жұмсалған шығыстар сомасын осы келісімшарт бойынша жаңа шығыстар сомасымен салыстыру арқылы анықталады.

Жекеленген салық төлеушілерге салық салу ерекшеліктері

Сақтанушылар мен қайта сақтанушылардан салық кезеңі ішінде сақтандыру (қайта сақтандыру) шарты бойынша алынуға жататын (алынған), сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттарын бұтқан кезде қайтарылған, сақтандыру сыйлықақыларының сомасын, сондай-ақ қайта сақтандыру шарты бойынша төленген сақтандыру сыйлықақыларының сомасына азайтылған сақтандыру сыйлықақылары және сақтандыру төлемдерін кепілдендіру қорына міндетті жарналар түріндегі табыс, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарына өздерінің сақтандыру сыйақыларын орналастыру қызметін қоса алғанда, сақтандыру және қайта сақтандыру қызметін жүзеге асыратын бөлігінде корпорациялық табыс салығын салу объектісі болып табылады. Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы қайта сақтандыру ұйымына тәуекелдерді беруге байланысты қайта сақтандыру қызметін жүзеге асырған кезде, қайта сақтандыру шарттары бойынша төленген сақтандыру сыйлықақылары сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының салық өлді объектісі болып саналмайды.

Жылдық жиынтық табыс пен шегерімдер арасындағы айырма

ретінде есептелген салық салынатын табыс өзге де қызметтен алынуға жататын табыс бойынша корпорациялық табыс салығын салу объектісі болып табылады.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары салық салу мақсатында сақтандыру сыйақыларын орналастыру қызметі мен сақтандыру және қайта сақтандыру қызметін қоса алғанда, сақтандыру және қайта сақтандыру қызметін жүзеге асырудан алынатын табыстары бойынша және өзге де қызметтің табыстары, шығыстары бойынша бөлек есеп жүргізеді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттары бойынша тіркелген аударымдар түрінде корпорациялық табыс салығын:

- жинақтаушы емес сақтандыру (қайта сақтандыру) бойынша алуға жататын (алынған) сақтандыру сыйақылары сомасының 4 пайызы;

- аннуитеттік сақтандыруды қоспағанда, жинақтаушы сақтандыру (қайта сақтандыру) бойынша алынуға жататын (алынған) сақтандыру сыйақылары сомасының 2 пайызы;

- аннуитеттік сақтандыру бойынша алынуға тиіс (алынған) сақтандыру сыйлықақылары сомасының 1 пайызы мөлшерінде төлейді.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сақтандыру сыйақылары түріндегі табыстар бойынша есеп қисапты салық органдарына есепті айдан кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей бір ай ішінде табыс етеді.

Акционерлік қоғамдар, мекемелер мен тұтыну кооперативтерінен басқа, Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарына сәйкес коммерциялық емес ұйым мәртебесі бар, өз қызметін қоғамдық мүддені көздеп жүзеге асыратын және мына шарттарға сай келген жағдайда:

- осындай қызметіне орай табыс алу мақсаты жоқ;

- алынған таза табысты немесе мүлікті қатысушылар арасында бөлмейтін ұйым коммерциялық емес ұйым деп танылады.

Коммерциялық емес ұйымның сыйақы, грант, кіру және мүшелік жарналар, қайырымдылық және демеушілік көмек, өтеусіз негіздегі аударымдар түрінде алған табысына салық салынбайды. Бұл шарттар сақталмаған жағдайда, коммерциялық емес

ұйымның табыстарына жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен салық салынады.

Сондықтан коммерциялық емес ұйым салық салынудан басатын табыстар бойынша және жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен салық салуға жататын табыстар бойынша бөлек есеп жүргізуге міндетті.

Әлеуметтік салада қызметін жүзеге асыратын ұйымдарға:

- косметологиялық қызметтерден басқа, медициналық қызметтер көрсету;
- мектепке дейінгі тәрбие және оқыту; бастауыш, негізгі, орта, қосымша жалпы білім беру; бастауыш, орта, жоғарғы және жоғарғы оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім беру; қызметтің осы түрлерін жүргізу құқығына тиісті лицензиялар бойынша жүзеге асырылатын қайта даярлау және біліктілікті арттыру саласында қызмет көрсету;
- ғылым, спорт (коммерциялық сипаттағы спорттық ойын-оюлық шираларынан басқа), мәдениет (шоу-бизнесі қоспағанда) саласындағы қызмет, тарихи және мәдени мұраны, мұрағаттық құндылықтарды сақтау бойынша, сондай-ақ балаларды, қарттар мен мүгедектерді қорғау және оларды әлеуметтік қамсыздандыру саласында қызмет көрсету;
- кітапхана қызметін көрсету болып табылатын ұйымдар жатпайды.

Әлеуметтік салада қызметін жүзеге асыратын ұйымдар:

- салық кезеңінде мүгедектердің саны қызметкерлердің жалпы санының кемінде 51 пайызы болатын;
- салық кезеңінде мүгедектердің еңбегіне ақы төлеу жөніндегі шығыстар еңбекке ақы төлеу бойынша жалпы шығыстарының кемінде 51 пайызын (есту, сөйлеу, сондай-ақ көру қабілетінен айырылған мүгедектер жұмыс істейтін мамандандырылған ұйымдардың кемінде 35 пайыз) құрайтын шарттарға сай болуы керек.

Алынған ұйымдардың табыстары, сондай-ақ грант, қайырымдылық көмек, өтеусіз берілген мүлік, өтеусіз негіздегі аударымдар мен қайырымдылық түрінде алынған қаражат, аталған қызмет түрлерін жүзеге асыруға жұмсалған кезде салық салуға жатпайды.

Салық төлеушінің салық салынатын табысынан екі пайыз шегінде мынадай шығыстар алып тасталуға тиіс:

- әлеуметтік сала объектілерін ұстауға салық төлеушінің нақты жұмсаған шығыстары;
- коммерциялық емес ұйымдарға өтеусіз берілген мүлік;
- жеке тұлғаларға Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес берілген атаулы әлеуметтік көмек.

Мүгедектердің еңбегін пайдаланатын салық төлеушілер салық салынатын табысты мүгедектердің еңбегіне ақы төлеуге шығарылған шығыстар сомаларының 2 еселенген және мүгедектерге төленетін жалақы мен басқа да төлемдердің есептелген әлеуметтік салық сомасынан 50 пайыз мөлшеріндегі соманы азайтуға құқығы бар.

Салық төлеушілер салық салынатын табысты үш жылдан артық мерзімге берілген негізгі құралдарды қаржы лизингі бойынша алынған сыйақы сомасына, кейіннен оларды лизинг алушыға бере отырып, азайтады.

Қызметінің айрықша түрі ауыл шаруашылығына кредит беру болып табылатын, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар салық салынатын табысты қызметтің осындай түрінен алынған табыс сомасына азайтады.

Салық төлеушінің амортизациялық аударымдарды есептеп шығаруы пайдалануға алғаш енгізілген, тіркелген активтерді үш жылдық кезең аяқталғанға дейін өткізген жағдайда, жасалған қосымша шегерім сомасы салық төлеушінің тіркелген активтерді өткізген салық кезеңіндегі салық салынатын табысын арттыруға қатысты болады.

Түзетілген жиындық жылдық табыстан шегерімдердің асып түсуі кәсіпкерлік қызметтен шегетін залал деп танылады.

Бағалы қағаздарды өткізу бойынша залалдарға борыштық бағалы қағаздарды қоспағанда, бағалы қағаздар бойынша өткізу құны мен иемденіп алу құны арасындағы теріс айырма; борыштық бағалы қағаздар бойынша өткізген күнгі дисконт амортизациясы мен сыйақы есептегендегі өткізу құны мен иемденіп алу құны арасындағы теріс айырма жатады.

Кәсіпкерлік қызметтен шегетін залалдар, сондай-ақ салық төлеушінің кәсіпкерлік қызметінде пайдаланылған үйлерді құрылыстарды, ғимараттарды өткізуден шеккен залалдар, кейінгі салық кезеңдерінің салық салынатын табысы есебінен өтеу, үш

жылға дейінгі мерзімге, үшінші жылы қоса есептеліп ауыстырылады. Жер қойнауын пайдалану келісімшарттары бойынша жүзге асырылатын қызметке байланысты туындайтын залалдар жеті жылға дейінгі мерзімге, жетінші жылы қоса есептеліп, ауыстырылады. Салық төлеуші салық кезеңінде есептеп шығарылған амортизациялық аударымдарды шегерімдерге жатқызу нәтижесінде шеккен залалдарға бұл тәртіп қолданылмайды.

Қор биржасының «А» және «В» ресми тізіміндегі акциялар мен облигацияларды өткізуден шегетін залалдарын қоспағанда, бағалы қағаздарды өткізу кезінде туындайтын залалдар қор биржасының «А» және «В» ресми тізіміндегі акциялар мен облигацияларды өткізуден түскен табысты қоспағанда, басқа бағалы қағаздарды өткізу кезінде алынған құн өсімінен түскен табыс есебінен өтеледі. Егер осы залалдар орын алған кезеңінде өтеле алмайтын болса, олар алдағы уақытқа үш жылға дейінгі мерзімге ауыстырылып, қор биржасының «А» және «В» ресми тізіміндегі акциялар мен облигациялар өткізуден түскен табысты қоспағанда, басқа бағалы қағаздарды сату кезінде алынған құн өсімінен түскен табыстар есебінен өтелуге тиіс.

Салық кезеңі ішінде төленетін корпорациялық табыс салығы бойынша аванстық төлемдер сомаларын салық төлеуші, өткен салық кезеңі үшін корпорациялық табыс салығы бойынша декларацияда көрсетілген нақты салық міндеттемесі сомасын негізге алып, ағымдағы салық кезеңі үшін корпорациялық табыс салығының болжамды сомасын ескере отырып, есептеп шығарады.

Корпорациялық табыс салығы бойынша декларация тапсырылғанға дейінгі кезеңдердегі аванстық төлемдер сомалары өткен салық кезеңі үшін төленген орташа айлық аванстық төлемдер жиырында есептеп шығарылады.

Салық кезеңінің қорытындысы бойынша залал шеккен немесе салық салынатын табысы жоқ салық төлеушілер корпорациялық табыс салығы бойынша декларация тапсырған күннен бастап жиырма жұмыс күні ішінде, сондай-ақ жаңадан құрылған салық төлеушілер құрылған күннен бастап жиырма жұмыс күні ішінде, салық кезеңі ішінде төленуге тиіс аванстық төлемдердің болжамды сомасының есебін салық органына табыс етеді.

Салық төлеуші салық органдарына жазбаша өтініш беріп, салық органымен келісе отырып, салық кезеңі ішінде аванстық төлемдер сомасының түзетілген есебін табыс етуге құқылы.

Салық төлеушілер корпорациялық табыс салығы бойынша аванстық төлемдерді бюджетке салық кезеңі ішінде, анықталған мөлшерде ағымдағы айдың 20-сынан кешіктірмей ай сайын төлеуіне тұлға тұруға міндетті.

Салық төлеуші салық кезеңінің қорытындысы бойынша корпорациялық табыс салығы негізінде түпкілікті есеп айырып-суды (төлемді) декларация тапсыру үшін белгіленген мерзімнен кейін он жұмыс күнінен кешіктірмей жүзеге асырады.

Құрылымдық бөлімшелері бар салық төлеушілер құрылымдық бөлімшелердің тұрған орны бойынша салық органдарына тіркеу есебіне қоюға және өзінің тіркелген орны бойынша салық органына өзінің құрылымдық бөлімшелерін тіркеу есебіне қойғаны туралы хабарлауы керек.

Құрылымдық бөлімшелері бар салық төлеушінің корпорациялық табыс салығын есептеп шығаруы аванстық төлемдер мен салық кезеңінің қорытындылары бойынша уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген тәртіппен бөле отырып, заңды тұлға бойынша тұтастай жүргізіледі.

Егер резидент емес заңды тұлғалардың жарғылық капиталының 10 және одан астам пайызы тікелей немесе жанама тиесілі болса, сондай-ақ салық салуда жеңілдігі бар дауыс беретін акцияларының 10 және одан астам пайызы болса, онда резидент емес заңды тұлға табысының резиденттің мұндай резидент емес заңды тұлғаның жарғылық капиталына қатысу үлесіне негізделіп отырып, айқындалатын резидент емес тұлғаның резидентке қатысты осы бөлігі оның салық салынатын табысына енгізіледі. Бұл ереже резиденттің заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызмет ұйымдастырудың басқа нысандарында қатысуына да қолданылады.

Салық төлеушінің салық салынатын табысы 20 пайыздық ставка бойынша салық салуға жатады. Негізгі өндіріс құралы жер болып табылатын салық төлеушінің салық салынатын табысына 10 пайыздық ставка бойынша салық салынады.

Резидент еместердің Қазақстан Республикасындағы көздері

мен алатын табыстарын қоспағанда, төлем көзінен салық салынатын табыстарына төлем көзінен 15 пайыздық ставка бойынша салық салынады.

Қазақстан Республикасында тұрақты мекеме арқылы қызметін жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғалардың таза табысына белгіленген тәртіппен 15 пайыздық ставка бойынша салынады.

Күнігізбелік жыл корпорациялық табыс салығы үшін салық көлемі болып табылады.

Корпорациялық табыс салығын төлеушілер корпорациялық табыс салығы бойынша декларацияны салық органдарына есепті бақылау кезеңінен кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей табыс етеді.

Инвестициялық салық преференциялары

Инвестициялық салық преференциялары дегеніміз – корпорациялық табыс салығын төлеуден босату не жаңа өндіріс құру және жұмыс істеп тұрғандарын ұлғайту, жанарту мақсатында негізгі құралдарға инвестицияны жүзеге асыратын салық төлеушілердің жылдық жиынтық табысынан қосымша шегерімдер жасауға құқық беру, сонымен қатар осы инвестициялық жобада пайдаланылатын құралдар бойынша мүлік салығын төлеуден босату.

Инвестициялық салық преференцияларын қолдану үшін кәсіпкер құруға арналып, іс жүзінде жұмсалған шығыстар бөлігінде кәсіпкер құрылған объектілерді қоса алғанда, инвестициялық жоба шеңберінде пайдалануға алғаш енгізілгендер жаңадан пайдалануға берілген тіркелген активтер деп танылады.

Инвестициялық салық преференцияларын қолдану тәртібі:

- инвестициялық салық преференциялары (бұдан әрі преференциялар) инвестициялық жобаны іске асыруды жүзеге асыратын салық төлеуші заңды тұлғаларға беріледі.

- преференциялар салық төлеушілерге преференцияларды қолданудың басталу күнін белгілейтін келісімшартқа (оның нотариалды куәландырылған көшірмесі салық төлеушінің тіркелген жері бойынша салық органына беріледі) сәйкес мынадай шарттарда беріледі:

- келісімшартты жасау кезінде шаруашылық қызметті жүзеге асыратын салық төлеушілер тіркелген активтер пайдалануға берілген жылдан кейінгі жылдық 1 қаңтарынан бастап;

– мемлекеттік қабылдау комиссиялары жаңадан құрылған салық төлеушілер өндірістік мақсаттағы объектілерді пайдалануға қабылдаған күннен бастап беріледі.

Инвестициялық салық преференциялары корпорациялық табыс салығы мен мүлік салығы бойынша беріледі.

Корпорациялық табыс салығы бойынша преференцияларды қолдану үшін салық төлеуші жаңадан пайдалануға берілген негізгі құралдар бойынша олардың құнын ішкі топтың құн балансына енгізбей, бөлек есептейді. Корпорациялық табыс салығы бойынша преференциялар салық төлеушіге пайдалануға берілетін негізгі құралдардың құнын преференциялардың қолдану мерзіміне қарай жылдық жиынтық табыстан тең үлестермен шегерімге жатқызуға құқық береді.

Мүлік салығы бойынша преференциялар дегеніміз – инвестициялық жоба шеңберінде жаңадан пайдалануға берілетін негізгі құралдарды мүлік салығын төлеуден босату.

Әрбір жекелеген жағдайда преференциялардың сомасы мен қолдану мерзімі инвестициялар көлемі мен олардың өзін-өзі өтеу мерзімдеріне қарай анықталады. Преференция беру мерзімі инвестиция келісімшарты жасалған кезде шаруашылық қызметті жүзеге асырушы салық төлеушілер – негізгі құралдар пайдалануға берілген жылдан кейінгі жылдың 1 қаңтарынан бастап, жаңадан тіркелген салық төлеушілер – негізгі құралдар пайдалануға берілген күннен бастап 5 жылға дейін беріледі.

Преференцияның қызмет жасау мерзімі инвестицияның өзін-өзі өтеу мерзіміне және көлеміне байланысты анықталады. Бірақ, ол бес жылдан асып кетпеуі керек.

Инвестициялық преференция мерзімінен бұрын тоқталған жағдайда салық төлеуші салықтарды жалпыға бірдей тәртіппен төлейді.

Шетелдік тұлғаларға салық салу ерекшеліктері

Шетелдік тұлғаларға салық салу мақсатында олар резидент және резидент емес деп жіктеледі.

Резидент тұлғаларға ағымдағы салық жылында 183 күн және одан да көп уақыт болатын тұлғалар жатады.

Резидент емес тұлғаларға 183 күннен аз уақыт қызмет ететін шетелдік тұлғалар жатады.

Резидент емес тұлғалар қызмет жасау барысында тұрақты мекеме арқылы және тұрақты мекеме құрмай қызмет ететін резидент тұлғалар болып жіктеледі.

Резидент еместің кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын тұрақты қызмет орнына:

а) қызметті жүзеге асыру мерзімдеріне қарамастан, тауарларды өндірумен, жинақтаумен, өткізумен, жөнелтумен байланысты қызмет жүзеге асырылатын кез келген орын;

ә) резидент еместің кез келген басқару орыны, филиалы, бөлімшесі, өкілдігі, дүкені, қоймасы;

б) табиғи ресурстарды өндірумен байланысты кез келген: шахта, кеніш, карьер, мұнай және скважина;

в) кәсіпкерлік қызмет жүзеге асырылатын тағы басқа орындар жатады.

Резидент емес тұлғаның табыстарына тұрақты мекеменің қызметіне байланысты табыстардың барлық түрі жатады. Тұрақты мекеме арқылы жұмыс жасайтын резидент емес тұлға есептелген корпорациялық табыс салығы мен салық салынатын табыстың айырмасынан, яғни таза табыстан 15 пайыздық ставка бойынша салық төлейді.

Тұрақты мекеме құрамай жұмыс жасайтын резидент емес тұлғалар қазақстандық көздерден алған табыстарына шегеріс жоқпай, төлем көзінен салық салынады. Резидент емес тұлғалардың қазақстандық көздерден алынған табыстарына:

- Қазақстан Республикасында тауарларды өткізуден, жұмыстарды, орындаудан, қызмет көрсетуден түскен табыстар;

- иштық қызмет көрсетуіне қарамастан Қазақстан Республикасында көрсеткен басқару, қаржылық, кеңестік, аудиторлық заңды, адвокаттық қызметтеріне байланысты алынатын табыстар;

- Қазақстан Республикасында жеке тәуелсіз қызмет көрсетуден алынған табыстар,

- Қазақстан Республикасында орналасқан мүлікті жалға беруден түскен табысы;

- резиденттер шығарған бағалы қағаздарды, кез келген түрдегі қарыздық міндеттемені өткізу кезіндегі құн өсімінен түскен табыстары және тағы басқа табыстар жатқызылады.

Төлем көзінен салықты ұстап, есептеп, бюджетке аудару

жауапкершілігі табыс төлеген тұлғаға, яғни салық агентіне жүктеледі.

Резидент еместердің Қазақстан Республикасындағы тұрақты мекемеге байланысты емес көздерден алатын табыстарының төлем көзіне мынадай ставкалар бойынша салық салынуға тиіс:

3-кесте

1) дивидендтер, қатысу үлесінен түскен табыстар және сыйақылар, роялти	15 пайыз
2) тәуекелдерді сақтандыру шарттары бойынша төленетін сақтандыру сыйақылары	15 пайыз
3) тәуекелдерді қайта сақтандыру шарттары бойынша төленетін сақтандыру сыйақылары	5 пайыз
4) халықаралық тасымалдарда көлік қызметтерін көрсетуден түскен табыстар	5 пайыз
5) тағы басқа	20 пайыз

Салық агенті резидент емес тұлғаның төлем көзінен ұсталатын табыс салығын мемлекеттік бюджетке төлем жасалған айдан кейінгі айдың бес жұмыс күні ішінде аударып, оған қатысты есеп-қисапты есепті тоқсаннан кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей, тіркелген жеріндегі салық органына тапсыруы керек.

Коммерциялық емес ұйымдарға салық салу

Акционерлік қоғамдарды, мекемелерді және пәтерлер (үй-жайлар) иелері кооперативтерінен басқа тұтыну кооперативтерін қоспағанда, Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында коммерциялық емес ұйым үшін белгіленген нысанда тіркелген ұйым қызметін қоғамдық мүддені көздеп жүзеге асыратын және мынадай талаптарға сай келетін:

- 1) осындай қызметіне орай табыс алу мақсаты жоқ;
- 2) алынған таза табысты немесе мүлікті қатысушылар арасында бөлмейтін ұйым коммерциялық емес ұйым деп танылады.

Коммерциялық емес ұйымның мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты жүзеге асыруға арналған шарт бойынша, депозиттер бойынша сыйақы, грант, кіру жарналары және мүшелік жарналар, кондоминиумға қатысушылардың жарналары, қайырымдылық және демеушілік көмек, өтеусіз алынған мүлік, өтеусіз негіздегі

әуларымдар мен қайырмалдық түріндегі табысы, осы баптың I тармағында көрсетілген шарттар сақталған жағдайда, салық салуға жатпайды.

Осы тармақтың мақсаты үшін:

ортақ мүлікті күтіп-ұстау және пайдалану бойынша ортақ шығыстарды жабуға бағытталған үй-жайлар (пәтерлер) меншік иелерінің міндетті төлемдері;

тұтастай үйді қажетті пайдалануға міндетті және қамтамасыз ету қиырына жатпайтын, үй-жайлардың (пәтерлердің) меншік иелеріне олардың келісімімен жүктелген қосымша шығыстарды жабуға бағытталған үй-жайлар (пәтерлер) меншік иелерінің төлемдері;

үй-жайлардың (пәтерлердің) меншік иелері міндетті төлемдер мөлшерін өткізіп алған кезде ортақ шығыстар шотына Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мөлшер-де есептелген өсіміұл кондоминиумға қатысушылардың жарналары болып табылады.

Кондоминиумға қатысушылар жарналарының мөлшері және оларды енгізу тәртібі Қазақстан Республикасының тұрғын үй қатынастары туралы заңнамалық актісінде белгіленген тәртіппен үй-жайлар (пәтерлер) меншік иелерінің кооперативі мүшелерінің жалпы жиналысында бекітіледі.

Халықаралық салық салу ерекшеліктері

Қазақстан Республикасының резиденттері Қазақстан Республикасында одан тысқары жерлердегі көздерден түсетін табыстардан салықтар төлейді.

Қазақстан Республикасында резидент еместер осы Кодекстің ережелеріне сәйкес Қазақстан Республикасындағы көздерден түсетін табыстардан салық төлейді.

Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент еместер Қазақстан Республикасында осы Кодекстің ережелеріне сәйкес мұндай тұрақты мекеменің қызметіне байланысты Қазақстан Республикасынан тысқары жерлердегі көздерден түсетін табыстардан да салық төлейді.

Қазақстан Республикасында тұрақты болатын немесе Қазақстан Республикасында тұрақты болмайтын, бірақ өмірлік

мүдделерінің орталығы Қазақстан Республикасында орналасқан жеке тұлғалар танылады.

Бір мезгілде мынадай талаптар орындалған кезде:

1) жеке тұлғада Қазақстан Республикасының азаматтығы немесе Қазақстан Республикасында тұруға рұқсаты (ықтиярхаты) болса;

2) жеке тұлғаның отбасы және (немесе) жақын туыстары Қазақстан Республикасында тұрса;

3) жеке тұлғаның Қазақстан Республикасында кез келген уақытта тұруы және (немесе) оның отбасы мүшелерінің тұруы үшін қолжетімді, оған және (немесе) оның отбасы мүшелеріне меншік құқығында немесе өзге де негіздерде тиесілі жылжымайтын мүлкі болса, жеке тұлғаның өмірлік мүдделерінің орталығы Қазақстан Республикасында орналасқан деп қарастырылады.

Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы немесе Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдамай, Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға рұқсат ету туралы өтініш берген:

1) мемлекеттік билік органдары шетелге іссапарға жіберген адамдар, оның ішінде дипломатиялық, консулдық мекемелердің, халықаралық ұйымдардың қызметкерлері, сондай-ақ аталған жеке тұлғалардың отбасы мүшелері;

2) тұрақты халықаралық тасымалдарды жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының заңды тұлғаларына немесе азаматтарына тиесілі көлік құралдарының экипаж мүшелері;

3) Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерде орналасқан әскери базалардың, әскери бөлімдердің, топтардың, контингенттердің немесе құрамалардың әскери қызметшілері мен азаматтық персоналы;

4) Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерде орналасқан және Қазақстан Республикасының немесе Қазақстан Республикасының субъектілерінің меншігі болып табылатын объектілерде (оның ішінде концессиялық шарттар негізінде) жұмыс істейтіндер;

5) оқу немесе практикадан өту мақсатында Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерде жүрген студенттер, тағылымдамадан өтушілер мен практиканттар оқу немесе практикадан өтудің бүкіл кезеңінде;

6) сабақ беру, консультациялар беру немесе ғылыми жұмыстарды жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерде жүрген оқытушылар мен ғылыми қызметкерлер сабақ берудің немесе аталған жұмыстарды орындаудың бүкіл кезеңінде;

7) емделу немесе сауықтырудан өту, профилактикалық ем алу мақсатында Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерде жүрген жеке тұлғалар Қазақстан Республикасында тұрған уақытына және осы бапта көзделген басқа да кез келген өлшемдерге қарамастан, резидент жеке тұлғалар деп танылады.

Нақты органның (директорлар кеңесінің немесе сол сияқты органның) негізгі басқару және (немесе) бақылау жүзеге асырылатын, сондай-ақ заңды тұлғаның кәсіпкерлік қызметін жүргізу үшін қажетті стратегиялық коммерциялық шешімдер қабылданатын жиналысы өткізілетін орын тиімді басқару орны (нақты басқару органының орналасқан жері) деп танылады.

1) резидент болып табылмайтын жеке және заңды тұлғалар;

2) қосарланған салық салуды болғызбау туралы халық-аралық шарттың ережелеріне сәйкес резидент еместер болып танылатын шетелдіктер немесе азаматтығы жоқ адамдар резидент еместер болып табылады.

Табыстардың:

1) Қазақстан Республикасының аумағында тауарларды өткізуден түскен табыстар, сондай-ақ сыртқы сауда қызметін жүзеге асыру шеңберінде Қазақстан Республикасындағы, одан тысқары жерлердегі тауарларды өткізуден түскен табыстар;

2) Қазақстан Республикасының аумағында жұмыстарды орындаудан, қызметтер көрсетуден түскен табыстар мынадай түрлері резидент еместің Қазақстан Республикасындағы көздерден алынатын табыстары болып танылады.

– Қазақстан Республикасының аумағындағы мүлікке құқық немесе мүлікпен жасалатын мәмілелер Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес мемлекеттік тіркелуге жататын мүлікті;

– Қазақстан Республикасының аумағындағы, Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес мемлекеттік тіркелуге жататын мүлікті;

– резидент шығарған бағалы қағаздарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасында орналасқан резидент заңды тұлғаның, консорциумның жарғылық капиталына қатысу үлестерін;

– егер резидент емес заңды тұлғаның мұндай акциялары, қатысу үлестері немесе активтері құнының 50 және одан да көп пайызын Қазақстан Республикасындағы мүлік құрайтын болса, резидент емес шығарған акцияларды, сондай-ақ резидент емес заңды тұлғаның жарғылық капиталына қатысу үлестерін өткізу кезіндегі құн өсімінен түсетін табыстар;

Әртүрлі мемлекеттерде орналасқан, біреуі Қазақстан Республикасы болып табылатын пункттер арасында жүзеге асырылатын теңіз, өзен немесе әуе кемесімен, автокөлік құралымен немесе теміржол көлігімен жолаушыларды, багажды, тауарларды, оның ішінде поштаны кез келген тасымалдаулар осы бөлімнің мақсатында халықаралық тасымалдар болып танылады.

2.2. Жеке табыс салығы

Жеке табыс салығы мемлекеттік бюджеттің кірістерінің басты көздерінің бірі және де басқа салықтарға қарағанда халықтың өміріне тікелей әсер ететін салықтың бір түрі болып табылады.

Осы табыс салығын төлеуші болып салық жылы ішінде салық салынатын табысы бар Қазақстан Республикасының азаматтары, шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар табылады. Әрбір салық төлеушілер табыс салығын өздері тұрған жері бойынша төлеуді жүзеге асырады. Жеке табыс салығын салу объектілері мыналар:

- төлем көзінен салық салынатын табыстар;
- төлем көзінен салық салынбайтын табыстар.

Салық төлеушінің төлем көзінен салық салынатын табыстарына:

– қызметкердің табысы – қызметкердің жұмыс беруші есептеген салық шегерімдері сомасына азайтылған табыстары төлем көзінен салық салынатын табысы болып табылады. Жұмыс беруші материалдық, әлеуметтік игіліктер немесе өзге де материалдық пайда түрінде берілген табыстарды қоса алғанда, жұмыс беруші төлейтін ақшалай немесе заттай нысандағы кез келген табыстар

қызметкердің табыстарына жатады. Қызметкердің табысы бойынша жеке табыс салығының сомасы қызметкердің салық жылы ішінде төлем көзінен салық салынатын табысына белгіленген ставкаларды қолдану жолымен есептелінеді. Жеке табыс салығын есептеу және ұстап қалу уәкілетті мемлекеттік орган белгіленген тәртіппен ұлғаю нәтижесімен ай сайын жүргізіледі;

– бір жолғы төлемдерден алынатын табыс – салық төлеушілердің Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес заңды тұлғалармен және жеке кәсіпкерлермен жасасқан азаматтық-құқықтық сипаттағы шарттар бойынша табысы, сондай-ақ жеке тұлғаларға төленетін басқа да бір жолғы төлемдер жатады. Жеке табыс салығының сомасы Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мөлшерде және жағдайларда жинақтаушы зейнетақы журналдары сомасына азайтылған төлем көзінен салық салынатын бір жолғы төлемдерден түскен табысқа, белгіленген ставкаларды қолдану жолымен есептеледі;

– жинақтаушы зейнетақы қорларына берілетін зейнетақы төлемдері – салық төлеушілердің зейнетақы жинақтарынан жинақтаушы зейнетақы қорлары жүзеге асыратын, табыс есептеудің тиісті айына Қазақстан Республикасының заң актісімен белгіленген айлық есептік көрсеткіш сомасына азайтылған төлемдер жатады;

– дивидендтер, сыйақылар, ұтыстар түріндегі табыс;

– стипендиялар білім беру ұйымдарында оқып жүргендерге төлеуге арналған ақша сомасы, сондай-ақ мәдениет, ғылым кәсіпкерлеріне, бұқаралық ақпарат құралдары қызметкерлеріне және басқа жеке тұлғаларға төлеуге арналған ақша сомасы табыс көзінен салық салынатын стипендия болып табылады.

Сақтандыру ұйымдары жүзеге асыратын сақтандыру төлемдері бойынша: жинақтаушы зейнетақы қорларындағы зейнеткерлік жинақтары есебінен; жұмыс берушінің қаражат есебінен төленген сақтандыру сыйақылары жеке тұлғаның жинақтаушы сақтандыру шарттары бойынша табысы болып табылады. Жеке тұлғалардың жинақтаушы сақтандыру шарттары бойынша табысына сақтандыру ұйымдары жүзеге асыратын сақтандыру төлемдері сомасының сақтандыру сыйақыларының сомасынан асып кеткен сомасы жатады.

Салық төлеушінің төлем көзінен салық салынбайтын табыстарына табыстың мынадай түрлері жатады:

мүліктік табыс, оған:

а) бағалы қағаздары, сондай-ақ заңды тұлғадағы қатысу үлесі;

ә) қымбат бағалы тастар мен қымбат бағалы металдарды, олардан жасалған зергерлік бұйымдарды және құрамында қымбат бағалы тастар мен қымбат бағалы металдар бар басқа да заттарды, сондай-ақ өнер туындылары мен антиквариаттарды сату кезіндегі олардың құнының өсімі;

б) мүлікті жалға беруден алынған табыс;

в) мүлікті сату құны мен бағалау құны арасындағы, бірақ оны сатып алу құнынан кем болмайтын оң айырма, мүлікті сату кезіндегі құн өсімінен алынған табыс;

2) Жеке кәсіпкерлердің салық салынатын табысы. Ол жылдық жиынтық табыс пен шегерімдер арасындағы айырма ретінде айқындалады. Жылдық жиынтық табысқа салық жылы ішінде көрсетілген қызметі, орындалған жұмыстар мен басқа да операциялары үшін ақшалай немесе заттай нысанда алынған табыстардың барлық түрлері кіреді;

3) Адвокаттар мен жеке нотариустардың заңдық көмек, нотариалдық іс-әрекеттер ақысын қоса алғанда, адвокаттық және нотариалдық қызметті жүзеге асырудан түскен табыстарының барлық түрлері, сондай-ақ қорғау мен өкілдікке байланысты шығыстардың орнын толтырудан алынған табысы;

4) Басқа да табыстар – Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерден алынған табыстар.

Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерде төленген жеке табыс Қазақстан Республикасында салық салу кезінде есепке жатқызылады.

Жеке тұлғалардың салықтан толық немесе ішінара босатылатын табыстары:

– балаларға және асырауындағы адамдарға алынған алименттер;

– жеке тұлғалардың қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі уәкілетті органның лицензиясы негізінде банктер мен банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардағы салымдары бойынша оларға төленетін сыйақылар;

- борыштық бағалы қағаздар бойынша сыйақылар;
- дивидендтер мен сыйақыларды есебіне жазу күніне Қазақстан Республикасының аумағында жұмыс істейтін қор биржасының ресми тізімінде болатын осындай бағалы қағаздар бойынша дивидендтер мен сыйақылар;
- пайлық инвестициялық қорларды осы қордың басқарушы компаниясы құнын өтеп сатып алған кездегі пай бойынша табыстар;
- дивидендтер төлейтін заңды тұлға активтері құнының 50 пайыздан астамы дивидендтерді төлеу күніне жер қойнауын пайдаланушылар (жер қойнауын пайдаланушы) болып табылмайтын тұлғалардың (тұлғаның) мүлкін құрау талаптары орындалған кездегі дивидендтер;
- акциялар бойынша, оның ішінде депозитарлық қолхаттардың базалық активтері болып табылатын акциялар бойынша төленуге жататын табыс;
- заңды тұлға өзінің құрылтайшылары, қатысушылары арасында болатын таза табыстың бір бөлігі;
- әскери қызметшінің әскери қызмет міндеттерін орындаумен байланысты, құқық қорғау органы қызметкерінің (кеден органының қызметкерін қоспағанда) қызметтік міндеттерін орындаумен байланысты табыстары;
- республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және мұндай ұтыстарды есептеу күні қолданыста болатын ең төменгі жалақының 50 пайызы шегіндегі лотерея бойынша ұтыстар;
- қоғамдық жұмыстарды орындауға және кәсіптік оқуға байланысты бюджет және гранттар қаражаты есебінен жүзеге асырылатын төлемдер;
- экологиялық апат немесе ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтар салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес төленетін төлемдер;
- Ұлы Отан соғысына қатысушылардың және оларға теңестірілген адамдардың;
- Ұлы Отан соғысы жылдарында тылдағы ерен еңбегі мен мінсіз әскери қызметі үшін бұрынғы КСРО ордендерімен және медальдарымен марапатталған адамдардың;

– 1941 жылғы 22 маусым – 1945 жылғы 9 мамыр аралығында кемінде 6 ай жұмыс істеген (қызмет өткерген) және ұлы Отан соғысы жылдарында тылдағы ерен еңбегі мен мінсіз әскери қызметі үшін бұрынғы КСРО ордендерімен және медальдарымен марапатталмаған адамдардың;

I, II, III топтардағы мүгедектердің; мүгедек баланың; «мүгедек бала» деген санаты бар адам он сегіз жасқа толғанға дейін – мұндай адамның ата-анасы бірінің; «бала кезінен мүгедек» деген себеппен мүгедек деп танылған адамның өмір бойына – оның ата-анасының бірінің республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының басында қолданыста болатын ең төменгі жалақының 55 еселенген мөлшері шегінде бір жылдағы табыстары;

– заңды тұлғадағы немесе консорциумдағы акцияларды, қатысу үлестерін өткізу кезінде құн өсімінен түсетін табыстар;

– өткізу күні Қазақстан Республикасының аумағында жұмыс істейтін қор биржасының ресми тізімдерінде болатын бағалы қағаздарды осы қор биржасында ашық сауда-саттық әдісімен өткізу кезіндегі құн өсімінен түсетін табыстар;

– күнтізбелік жыл ішінде әрбір төлем түрі бойынша республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының 1 қаңтарында қолданыста болатын ең төменгі жалақының 8 еселенген мөлшері шегінде медициналық қызмет көрсетулерге (косметологиялық қызмет көрсетулерден басқа) ақы төлеу үшін, бала туылған кездегі, жерлеуге арналған төлемдер.

– Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын дипломатиялық немесе консулдық қызметкерлердің ресми табыстары;

– шет мемлекеттің мемлекеттік қызметіндегі, сол елдегі табысы салық салуға жататын шетелдіктердің ресми табыстары;

– жұмыс берушінің өндірістік қызметімен байланысты мамандық бойынша қызметкерді Қазақстан Республикасының заңнама-сына сәйкес оқытуға, біліктілігін арттыруға немесе қайта даярлауға жіберген кезде жұмыс берушінің мынадай түрдегі шығыстары:

– мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан төленетін әлеуметтік төлемдер;

– білім беру ұйымдарында оқитындарға Қазақстан Республи-

қисы заңнамасында мемлекеттік стипендиялар үшін белгіленген мөлшерде төленетін стипендиялар;

- қайырымдылық және демеушілік көмек түрінде алынған мүліктің құны;

- он алты жасқа толмаған балалар үшін балалар лагерьлеріне жолдамалардың құны;

- сақтандыру оқиғасымен байланысты, сақтандырудың кез келген түрі кезінде төленетін сақтандыру төлемдері;

- жұмыс беруші өз қызметкерлеріне міндетті және (немесе) жинақтаушы сақтандыру шарттары бойынша төлейтін сақтандыру сыйлықақылары;

- сақтандырылушы қайтыс болған жағдайда жинақтаушы сақтандыру шарты бойынша жүзеге асырылатын сақтандыру төлемдері;

- жинақтаушы зейнетақы қорларына Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мөлшердегі ерікті кәсіби зейнетақы жарналары;

- сенімгерлікпен басқарушы болып табылатын резидент жеке тұлғадан алынған, сенімгерлікпен басқару шарты бойынша сенімгерлікпен басқару құрылтайшысының не сенімгерлікпен басқару туындайтын өзге жағдайларда пайда алушының сенімгерлікпен басқарудан түсетін таза табысы;

- банк пен клиент арасында жасалған шартта белгіленген пайызсыз кезең ішінде төлем карточкасын ұстаушыға банктік қарыз берілген кезде алынған, сыйақыны үнемдеуден түсетін материалдық пайда;

- эмитент банк төлем карточкасын пайдалана отырып, қолма-қол жасалмайтын ақша төлемдерін жүзеге асырған кезде эмитент банктің қаражаты есебінен төлем карточкасын ұстаушының есебіне жатқызылатын сома.

Салық төлеушінің салық жылы ішінде салық салынатын табысына мынадай салық ставкалары бойынша салық салынады.

Қызметкерлердің ҚР-ның тиісті қаржы жылына арналған республикалық бюджет туралы заңында белгіленген, жылына ең төменгі жалақының 12 еселенген мөлшерінен аспайтын жалақысының төлем көзінен салық салынатын кірістеріне, қызметкерлердің тоқсан ішіндегі орташа айлық кірісі ең төменгі жалақы

мөлшерінен аспайтын жағдайда «Оң ставкасы бойынша салық салынуы тиіс.

Дивидендтер, сыйақылар (жинақтаушы сақтандыру шарты бойынша сыйақыларды қоспағанда) мен ұтыстар түріндегі табыстарға 5 пайыздық ставка бойынша салық салынады. Адвокаттардың және нотариустардың табыстарына 10 пайыздық ставка бойынша салық салынады.

Салық агенттері жеке табыс салығын есептеу мен ұстап қалуды төлем көзінен салық салынатын табыс төленгеннен күннен кейінгі бес жұмыс күні ішінде жүзеге асырады. Салық агенттері төлем көзінен салық салынатын төленген табыстарға қатысты жеке табыс салығы бойынша есеп-қисапты әрбір тоқсан үшін есепті тоқсаннан кейінгі айдың 15-нен кешіктірмей салық органына табыс етеді.

Қызметкердің табысы бойынша жеке табыс салығының сома-сы оның салық жылы ішінде төлем көзінен салық салынатын табысынан мынадай шегерімдерді жасап, белгіленген ставкаларды қолдану жолымен есептеледі:

а) Қазақстан Республикасының заң актісінде табысты есептеудің тиісті айға белгіленген бір айлық есептік көрсеткіші мөлшеріндегі сома;

ә) қызметкердің асырауындағы отбасының әрбір мүшесіне бір айлық есептік көрсеткіш мөлшеріндегі сома;

Бұл жерде отбасы деп бірге тұратын және ортақ шаруашылық жүргізетін ерлі-зайыптылар, балалары, ата-анасы танылады.

Асырауындағы адам деп салық төлеушінің табысы есебінен өмір сүретін және бір айлық есептік көрсеткіш мөлшерінен асатын жеке табыс көзі жоқ отбасы мүшесі танылады.

б) жинақтаушы зейнетақы қорына Қазақстан Республикасы заңнамаларында белгіленген мөлшерде төленетін міндетті зейнетақы жарналары;

в) тұрғын үй құрылыс жинақ банктерінде Қазақстан Республикасының резиденті – жеке тұлға Қазақстан Республикасының аумағында тұрғын үйді жөндеу, салу немесе сатып алу үшін алған тұрғын үй қарыздары бойынша сыйақыны өтеуге бағытталған сомалар.

Жеке табыс салығын есептеу және ұстап қалу уәкілетті мемлекеттік орган белгіленген тәртіппен ұлғаю нәтижесімен ай сайын жүргізіледі.

Салық жылы аяқталғанға дейін қызметкерді жұмыстан шығару кезінде салық агенті нақты жұмыс істелген кезең үшін алынған табысты негізге ала отырып, жеке табыс салығын қайта есептеуді жүргізуге және қызметкерлерге алынған табыс пен төленген салық туралы есеп-кисап беруге міндетті.

Жұмыс орнын өзгерткен кезде жеке тұлға жана жұмыс орны бойынша салық агентіне жұмыс істеген кезеңде алған табысы мен төленген салық туралы бұрынғы жұмыс орнынан есеп-кисап береді.

Уәкілетті мемлекеттік орган белгіленген нысандағы жеке табыс салығы бойынша декларацияны мына резидент салық төлеушілер:

- төлем көзінен салық салынбайтын табыстары бар адамдар;
- Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерден табыстар алатын жеке тұлғалар;
- Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлердегі шетелдік банктердегі шоттарда ақшасы бар жеке тұлғалар;
- мерзімді әскери қызметін өтеп жүрген әскери қызметшілерді қоспағанда, мемлекеттік қызметшілер үшін көзделген заң нормалары қолданылатын адамдар;
- Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары, судьялар табыс етеді.

Жеке табыс салығы бойынша декларация есепке тіркелген орны бойынша салық органына салық жылынан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей табыс етіледі.

Салық төлеуші жыл ішінде енгізілген аванстық төлемдерді есептей отырып, салық жылының қорытындысы бойынша жеке табыс салығын төлеуді жеке табыс салығы бойынша декларацияны тапсыру үшін белгіленген мерзімнен кейін он жұмыс күнінен кешіктірмей дербес жүзеге асырады.

2.3. Әлеуметтік салық

Әлеуметтік салық 1999 жылы ол уақытқа дейінгі әлеуметтік қорларға сақтандыру жарналары ретіндегі төлемдердің орнына: зейнетақылық, мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру, міндетті медициналық сақтандыру, халықтың жұмысбастылығына көмек қорлары.

Алғашында салымдардың сомалық ставкасы еңбек ақы төлеу

қорынан 28 % мөлшерінде бекітілген болатын, ал қорларға төленетін жарналар сомасы өндіріс шығындарына жатқызылатын.

Салықтың қызмет ету мерзімі аралығында ставкалар өзгеріп отыратын, сонымен қатар түрлі төлеушілер үшін 26%-дан 6, 5%-ға дейін түрленіп отыратын. 2003 жылы ставка 21%-ден 6, 5% аралығында болды. 2004 жылдан бастап салық ставкасы жеке тұлғаның табысына байланысты түрленіп отыратын (табыс мөлшері неғұрлым жоғары болған сайын, салық ставкасы соғұрлым төмен болды 20%-дан 7% аралығында). 2008 жылдан бастап, ҚР Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауына сәйкес әлеуметтік салық ставкасы орташа есеппен 30%-ға төмендеді, бұл жұмыс берушілер үшін қызметкерлерінің жалақысын көтеруге ынталандыру болатын.

Салық төлеушілер:

- бюджетпен есеп айырысуды біржолғы талон негізінде жүзеге асыратындарды қоспағанда, жеке кәсіпкерлер;
- жеке нотариустар, адвокаттар;
- Қазақстан Республикасының резиденті – заңды тұлғалар;
- Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекемелер, филиалдар мен өкілдіктер арқылы жүзеге асыратын резидент еместер әлеуметтік салық төлеушілер болып табылады;
- резидент заңды тұлғаның шешімі бойынша оның құрылымдық бөлімшелері әлеуметтік салық төлеушілер ретінде қарастырылуы мүмкін.

Салық салу объектісі:

резидент және тұрақты мекеме арқылы жұмыс жасайтын резидент емес заңды тұлғалар үшін әлеуметтік салық салу объектісі жұмыс берушінің қызметкерлерге төлейтін шығындары;

жеке кәсіпкерлер, жеке нотариустар мен адвокаттар үшін әлеуметтік салық салу объектісі болып салық төлеушінің өзін қоса алғандағы, жұмыскерлерінің саны табылады.

Салық ставкалары Қазақстан Республикасының резидент заңды тұлғалары сондай-ақ қызметін Қазақстан Республикасында тұрақты мекеме филиалдар мен өкілдіктері арқылы жүзеге асыратын резидент еместер әлеуметтік салықты 11 пайызбен төлейді.

Төмендегі талаптарға жауап беретін тірек қимыл мүшесі бұзылған, есіту, көру, сөйлеу қабілетінен айырылған мүгедектер

жұмыс жасайтын мамандандырылған ұйымдар әлеуметтік салықты 4, 5 пайыз ставкамен төлейді.

Арнаулы салық режимін қолданылатындарды қоспағанда, жеке кәсіпкерлер, жеке нотариустар мен адвокаттар өздері үшін 2 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде, әрбір жалдамалы жұмыскері үшін 1 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде әлеуметтік салықты ай сайын төлейді.

Әлеуметтік салық ай сайын есептеледі және есепті айдан кейінгі айдың 15-нен кешіктірілмей бюджетке төленуі керек. Әлеуметтік салық жөніндегі декларация есепті тоқсаннан кейінгі екінші айдың 15-нен кешіктірілмей салық органына тапсырылуы қажет.

Құрылымдық бөлімшелер бойынша төленуге тиіс әлеуметтік салық сомасы осы құрылымдық бөлімше қызметкерлерінің табыстары бойынша есептелген салық сомасы негізінде анықталып, тұрғылықты жеріндегі тиісті бюджетке аударылады.

Құрылымдық бөлімшелері бар салық төлеушілер өзі тіркелген жердегі салық органына аталмыш әлеуметтік салық туралы есеп-қисабын, ал бөлімше тіркелген жердегі салық органына әлеуметтік салық туралы есеп-қисаптың көшірмесін салық заңнамасын белгіленген мерзімнен кешіктірмей табыс етуі керек. Есеп-қисап көшірмесін салық төлеушінің тіркелген жеріндегі салық органы куәландыруы керек.

Бақылау сұрақтары:

1. Табысқа салынатын салықтарды атаңыз.
2. Корпорациялық салық салынатын табысты қалай анық-тауға болады?
3. Шегерімдер мен шығындардың айырмасы неде?
4. Салықтық жеңілдікті қалай түсінесіз, ол не үшін қажет?
5. Жеке табыс салығын төлем көзінен қандай тұлғалар төлемейді?
6. Шетелдік азаматтардың Қазақстанда салық төлеуінің ерекшеліктері.
7. Әлеуметтік салық салық жүйесіне не себепті енгізілген?
8. Салықтық преференция дегеніміз не?
9. Банктер табыс салығының қандай түрлерін төлеуге тиіс?
10. Коммерциялық емес ұйымдардың табыс салығын төлеу-дің ерекшелігі қандай?

3-тарау

ЖАНАМА САЛЫҚТАР

Жанама салықтар соңғы тұтынушының сұраныс икемділігінің деңгейіне қарай салынатын салыққа көшеді. Сұраныстың икемділігі төмендеген сайын салықтың аз бөлігі тұтынушыға жұмсалады. Ұсыныстың икемділігі төмендеген сайын салықтың аз бөлшегі тұтынушыға ауыстырылады да, ал салықтың үлкен бөлігі түскен пайданың есебінен төленеді. Ұзақ уақыттық жоспарда ұсыныстың икемділігі өседі және жанама салықтың үлкен бөлігі тұтынушыға ауысады. Сұраныс икемділігі көп болған сайын жанама салық өседі, ал бұл процесс тұтынушының азаюына әкеледі. Сондай-ақ ұсыныс икемділігі жоғарылаған сайын таза пайда қысқарады, өз кезегінде қаржы жұмсау азайып, капитал пайда түсіретін өзге салаға қайта құйылады.

Жанама салықтар – бұл тауар мен қызмет көрсету сервисінің салығы: көтерілген бағаның салығы; акниздер (салықтар, тауар мен тариф немесе қызметтердің тікелей қамтылған бағасы). Олар бөлік-бөлігімен немесе түгелдей тауар мен қызметтің бағасына ауысады. Тауар мен қызметтің қожайыны оларды іске асыру барысында мемлекетке төленетін салықтың соммасын алады. Жанама салықтың мәні — салықты тауарды жүзеге асыратын адамдарға тауардың бағасын белгілеу арқылы жүктеу. Нәтижесіне келгенде, салықты тауар сатушы заңды төлеуші болғанымен, соңында бұл салықтар тұтынушының есебінен төленеді. Себебі салықтың соммасы тауардың құнымен тікелей байланысты.

Жанама салықтардың:

- 1) баж салықтары;

- 2) әмбебап жанама салықтар;
- 3) индивидуальді жанама салықтар;
- 4) қазыналық монополия сияқты түрлері бар.

Ескерте кететін жайт, баж салығы мен кеден жинағында тауар бағасы болғанымен, салық есебіне жатпайды. Кез келген мемлекеттік салық пен жинақпен теңдестіруге болмайды. Барлық тауарлар мен жұмыс, қызмет түрлерінен түсетін салық әмбебап сипатқа жатады. Тек қана жеңілдік көрсетілгендер есептелмейді. Бұндай салықтың классикалық үлгісіне айналымнан, сатылымнан, саудадан, бағаның өсуінен түскен салық жатады. Айналымнан түскен салық (әмбебап акциз) тауарды саудаға шығаратын мекеменің не жеке кәсіпкердің жалпы айналым құнынан пайыздық өлшеммен салық өндіру болып табылады. Аталмыш салық түрі Бірінші Дүниежүзілік соғыс кезінде Германия мен Францияда пайда болады да, кейінірек өзге де көптеген мемлекеттер мен КСРО-ға да енгізіледі. Бастапқыда, салық тауардың жалпы айналымының көп бағанды немесе шоғырлану әдісі деп аталатын түрінен алынатын. Бұған өндірістің әр қадамынан, оның қайта жасалуы мен тауарға айналуы кіреді. Яғни сатып алу мен сатуды жүргізгенде тауардың тұтынушыға жеткенге дейін қандай үдерістен өткеніне қарамастан кез келген тауар өндіруші субъект аталмыш салықты төлейтін болған. Мысал келтіретін болсақ, бір кәсіпорын қант қызылшасын өндіреді, ал екіншісі – қант жасайды, үшіншісі – қанттан кәмпит жасап шығарады. Тауарды өндіретін үш өндіріс орындары да салық төлейді. Мұндай өндірістің капиталистік тәсіліндегі үдерісте арада көптеген делдалдар болады. Сондықтан, уақыт өте келе айналым салығы бір еселік қағидасына ауысады. Егер тауарды сатылымға шығаруға дейін бірнеше кезеңінен өтіп, олар бір-бірімен тізбектеле байланысса, салықты бір ғана өндіруші төлейтін болады.

Сатылымнан түскен салық айналым салығының санқырлығы болып табылады. Тауар өндіретін көтерме фирмалар салық төлейтін объекті болады. Сауда-саттықтан салық жинайтын мемлекеттер де бар. Салықтың мұндай түрін тұтынушыға жеткізуден өндіреді. Салықтың мөлшері тауардың белгілі бір пайызын құрайды. Қазіргі таңда Еуропалық Экономикалық қоғамдастық пен ТМД-да әмбебап салықтың тауардың бағасы өскен жағдайда

соның есебіне түсетін салық кең тараған. Ол Қазақстанда да бар. Бұл жерде айналымнан салық түспейді, тек қана бағаны өсірген жағдайда салықтың құны да артады және мұны салық төлеуші белгілейді. Индивидуальді жанама салықтарды тек арнайы тауар түрлерінен төленеді. Мұндай салық әдетте, акциз деп аталады. XX ғасырға дейін акциздер күнделікті сұраныс (нан, тұз, ұн, сіріңке, керосин) есебінен төленді. Бүгінгі таңда акциздер «әлеуметтік зиян» заттардың (темекі, ішімдік) есебінен жиналады.

Жанама салықтың тікелей салықтан айырмашылығы мынада, біріншіден, объектісі мен салу затына байланысты. Жанама салықтарда олар әрдайым тауар шығарылымының әсерімен байланысты, яғни тауар бағасы және көмек көрсету шығарылым факторы іске асқан кезде жүзеге асады. Салық бойынша қосымша бағам объектісі тауар шығарылымы алға шығады, объектісі – тауар орындауының көмек көрсетуі, эквивалентті қосымша бағамы; акцизде салық маңыздысы – тауар шығарылымының акциздік саны мен бағасы болып табылады.

Екіншіден, бұл салықтардың қайнар көзі салық төлеудің құрылымында болып отыр. Бұл қайнар көзді жанама салық құрылымын жеке мемлекет өзі нұсқаулық ретінде құрып тауар көзіне қосымша баға белгіледі. Сондықтан салық төлеуші іске асырған тауарды төлеген соң сол мезетте салық төлеуге байланысты көмек көрсету қаражатын алады.

Жанама салықтың маңызды кемшілігі оның экономика-лық салдары болып табылады. Олар тауар бағасының шарықтап өсуіне әсер етеді. Қазіргі таңда жанама салық (ҚКС, акциз) шекті тауардың бағамы 40% - 80%-ға дейін құрап отыр. Сатып алушыларға – төлем қабілеттіліктің төмендеуіне әкеледі, ал бұл тұтынушылардың санын азайтады дегенмен пара-пар.

Сонымен қатар жанама салықта, егер салық төлеуді бір тұлға жүзеге асырса, онда бұл төлемді ол басқа бір тұлғадан алады, бұдан шығатын қорытынды қоғамдық тұтас өнім құрылады, яғни келесі бір тұлға арқылы салық салу жүйесі құрылады.

Ең алдымен, еске түсіретін жайт акциздің Ежелгі Рим дәуіріне жататынын айта кету, осы орайда, акцизді жанама салық салудың ежелгі түрі деп білеміз. Ежелгі дәуірдің өзінде-ақ күнделікті қолданыстағы тұз және тағы басқаларға акциз бағамын орнатқан.

Тауарлы-ақшалай қатынастың өркендеуіне қарай бірінші акциздік салық салу бағамы маңызды болып, бірте-бірте өз дәрежесін төмендетеді. Дегенмен, қазіргі таңда салықтық жүйеде акцизді барлық ел қолданады, мемлекет қаржысын жүйелеуде маңызды рөл атқарады. Акциздің салық салуда объектісі ең алдымен, тауардың көп сұранысқа иеленуі, яғни салықтардың ішінде жоғарғы фискалды маңыздылыққа ие болып отыр, аталған алғы шарттың барлығы осы тақырыптың актуалдылығы болып отыр.

Акциздер жанама салықтар қатарына жататындықтан, өзіне тауар бағасы мен көрсетілетін қызметімен ұштасады. Акциз бен ҚҚС тығыз байланыста. Ажыратылатын ерекшелік тек белгілі бір тауар көзінен ғана алынады. Төленетін акциз тауары әдетте, жылпы мінездемеге ие болып жатыр: бұл тауарларға сұраныс кіріс деңгейіне қарағанда төменірек. Термин «акциз», көптеген зерттеушілердің пікірінше, *exijs* (ескі французша *accise*), «салық салуға баға» дегенді білдіреді. Сонымен қатар «акциз» латынша *accidere* («кесіп алу, кесу») сөзінен шығуы да мүмкін, яғни тиякша көмегімен сусындардың көлемін анықтауға мүмкіндік болған, соған байланысты салық салу мөлшері анықталған.

Бұл салық түрі ежелден келе жатыр, ертеректе сомманы есептеу бірлігі ретінде қолданыста жүрген салықтық әкімшіліктендірудің артықшылығы.

Белгілі бір тауарда акциздік салым зиянды немесе кері әсер беретін қосымшамен (темекі бұйымы мен алкоголь, сонымен қатар мысалы, бензин және жанатын заттар қоршаған ортаны, ауа райын ластайды), мүмкін кейбір жерлерде қолдануына бөгет жасауы да мүмкін. Мұндай жанама нәтижелер ішкі салыққа өз септігін тигізетін шығар, дегенмен, акциздің көпшілігі салықтық түсімге жатады.

Мұндай көрсеткіштерге қол жеткізу үшін мына мақсаттарды қолдануымыз қажет:

1. Қарапайым, ұйымдарда қолданысын қарастыру қажет. Қазіргі таңда барлық елде акциздік тауар тізімі шектелген темекі, алкогольді өнімдер және мұнай өнімдері. Бұл тауарлардан түсетін кіріс көлемі өте көп, шығарылатын орта аз және тауарлы категорияның көпшілігі анықталған;

2. Салықтық қойылым соншалыты жоғары болмауы керек.

Егер де жергілікті акцизді салықтық қойылым шетелдерден жоғары болса, онда келесі мәселе контрабанда болуы мүмкін. Сонымен қатар егер акцизді салықтық қойылым тым жоғары болса, онда жасырын өнім шығарушылар да пайда болуы мүмкін;

3. Салықтық төлем барынша ерте төленуі керек, яғни өнімді шығару барысында немесе кеденнен өту барысында.

Акциз әмбебап және дара болып ажыратылады. Әмбебап акциздер жалпы айналымнан өндіріліп алынады ол деген пайыздық қойылым және қызмет. Дара акциздер көп. Қазақстанда 90-жылдары акциздік қойылымды тауарларды ішкі шығарылым мен басқа елден әкелетін импортерларға қойған: спирт және спирттік сусындар, вино, сыра, темекі өнімдері, лосос және бекіре балықтары және уылдырық балықтардан; хрустальдық бұйымдар, алтыннан жасалған зергерлік бұйымдар, күміс және платина, жеңіл автокөліктер, бензин және дизельді отын, дәрімен атылатын қару және газды (ішкі істер қызметкерлерінен басқа), дымқыл мұнай, электрокуат, кәсіпкерлік ойын, алыс байланыс қызметтері, лотерея ойындары. Біртіндеп бұл тізімдер саны азайды оған себеп экономиканың жаңа қарқыны десе де болады.

Осылайша, тауарлар мен өнімдер үлкен рөл атқарады, бұған қойылатын қойылымды мемлекет өзі белгілейді және қадағалап отырады.

3.1. Қосылған құн салығы

Қосылған құнға салынатын салық, салық жүйесіндегі негізгі жанама салықтар қатарына жатады. Жанама салықтар немесе тұтынуға салынатын салықтар өнімнің, қызметтің бағасына қосылатындықтан, бұл салықты төлейтін төлеуші мен салық ауыртпалығын көтеруші екеуі бір емес. Салық ауыртпалығын тауарды, қызметті тұтынушы көтереді.

Қосылған құнға салынатын салық біздің еліміздің салық жүйесіне 1992 жылдың 1 қаңтарынан бастап енгізілген. Бұл салық бюджет кірістерін құрайтын салықтық түсімдердің ішіндегі негізгі салықтардың бірі.

Қосылған құн салығы тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өндіру және олардың айналысы процесінде

қосылған, оларды өткізу бойынша салық салынатын айналым құнының бір бөлігін бюджетке аударуды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағындағы тауарлар импорты кезіндегі аударымды білдіреді.

Салық төлеушілер:

Қазақстан Республикасында қосылған құн салығы бойынша есепке тұрған:

- дара кәсіпкерлер;
- мемлекеттік мекемелерді қоспағанда, резидент – заңды тұлғалар;
- қызметін Қазақстан Республикасында филиал, өкілдік арқылы жүзеге асыратын резидент еместер;
- сенімгерлікпен басқару құрылтайшыларымен не сенімгерлікпен басқару туындайтын өзге жағдайларда пайда алушылармен, сенімгерлікпен басқару шарттары бойынша тауарларды, жұмыстарды, қызмет көрсетулерді өткізу бойынша айналымды жүзеге асыратын сенімгерлікпен басқарушылар.

Кеден одағының және (немесе) Қазақстан Республикасының аумағына тауарларды импорттаушы тұлғалар қосылған құн салығын төлеушілер болып табылады.

Салық салынатын айналым мөлшері, мәміле жасасқан тараптары қолданатын бағалар мен тарифтерді негізге ала отырып, оларға қосылған құн салығын енгізбей, өткізілетін тауарлар, жұмыстар, қызмет көрсетулер құны негізінде айқындалады.

Жоғарыда көрсетілген тәртіп бойынша есепке қоюға жатпайтын, бірақ қосылған құн салығын салуға жататын тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізуді жүзеге асыратын немесе жүзеге асыруды жоспарлаған тұлға ерікті түрде қосылған құн салығы бойынша есепке тұра алады.

Кез келген (он екі айдан аспайтын) кезеңнің қорытындысы бойынша тауарларды (жұмыстарды, тауарларды) өткізу бойынша айналымның мөлшері белгіленген айлық есептік көрсеткіштің 30000 еселенген мөлшерінен асатын болса, тұлға осы кезең аяқталған күннен бастап, он бес күнтізбелік күннен кешіктірмей қосылған құн салығы бойынша есепке қою туралы салық органдарына өтініш беруге міндетті.

Қосылған құн салығы бойынша есепке қойған кезде салық

органы тұлғаларға оның қосылған құн салығын төлеуші ретінде есепке қойылғаны туралы куәлік беруге міндетті, онда:

- тұлғаның атауы және оның деректемелері;
- салық төлеушіге берілетін салық төлеушінің тіркеу нөмірі;
- тұлға қосылған құн салығын төлеуші болған құн көрсетіледі.

Қосылған құн салығы бойынша есепке қою туралы куәліктің бланкісі қатаң есеп беру бланкісі болып табылады және салық төлеушіге ақша төлетпей беріледі.

Куәліктің нысаны мен оны беру тәртібін уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді.

Куәлік қосылған құн салығын төлеушіде сақталады. Қосылған құн салығы бойынша есептен шығарылған жағдайда куәлік салық органына қайтарылуы тиіс.

Егер қосылған құн салығын төлеушінің соңғы он екі айлық кезеңіндегі салық салынатын айналым мөлшері салық салынатын ең төменгі айналым мөлшерінен аспаса, ол тіркелген жеріндегі салық органына өзі қосылған құн салығы бойынша есептен шығару туралы өтініш беруге құқылы.

Тауарлар импорты кезінде қосылған құн салығын төлеушілер – Қазақстан Республикасының кеден заңдарына сәйкес осы тауарларды Қазақстан Республикасының аумағында импорт-тайтын тұлғалар.

Қосылған құнға салынатын салық салу объектісі:

- салық салынатын айналым;
- салық салынатын импорт.

Қосылған құн салығын төлеушінің тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізу бойынша жасаған айналымы салық салынатын айналым болып табылады. Салық салынатын айналымға қосылған құн салығынан босатылған немесе өткізу орны Қазақстан Республикасы болып табылмайтын айналым қосылмайды.

Қазақстан Республикасының кеден заңдарына сәйкес декларациялануға тиісті, Қазақстан Республикасының аумағына әкелінетін немесе әкелінген тауарлар (қосылған құн салығынан босатылғандарын қоспағанда) салық салынатын импорт болып есептелінеді.

- Тауарды өткізу орнына:

- егер тауарды беруші, алушы немесе үшінші тұлға тасымалдайтын (жіберетін) болса, тауарды тасымалдау басталған орын;
 - басқа жағдайларда, тауарды алушыларға беру орны жатады.
- Жұмыстарды, қызметтерді өткізу орнына:
- егер жұмыстар, қызметтер жылжымайтын мүлікпен тікелей байланысты болса, осы мүліктің орналасқан жері;
 - егер олар жылжымалы мүлікпен байланысты болса, жұмыстарды қызметтерді нақты жүзеге асыратын орны;
 - егер қызметтер мәдениет, өнер, білім, дене тәрбиесі немесе спорт саласындағы қызметтерге қатысты болса, қызметтердің нақты көрсетілген орны;
 - жұмыстарды, қызметтерді сатып алушының кәсіпкерлік немесе кез келген басқа да қызмет орны жатады.

Тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізу басқа негізгі тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізуге қатысты көмекші сипатта болса, негізгі тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) өткізілген жер осындай көмекші өткізу орны болып табылады.

Тауарды тиіп жөнелту күні тауар өткізу бойынша айналым жасау күні болып табылады. Тауарды тиіп жөнелту жүзеге асырылмаған жағдайда, онда алушыға тауар меншігінің құқығы берілген күн өткізу бойынша айналым жасау күні болып табылады.

Кепіл беруші ұстаушыға кепілге салынған мүлікті (тауарды) берген кезде кепіл ұстаушы бұл мүлікті (тауарды) өндіріп алған күн кепіл беруші үшін өткізу бойынша айналым жасау күні болып табылады. Қосылған құн салығын төлеуші есептен шығару туралы өтініш берген салық кезеңінің соңғы күні өткізу бойынша айналым жасау күні болып табылады.

Жұмыстарды, қызмет көрсетулерді өткізу бойынша салық салынатын айналым жасау күні төменде аталған шарттардың бірі бірінші болып орындалған жағдайда басталады:

- жұмыстарға, қызмет көрсетулерге қосылған құн салығымен бірге шот-фактура жазылған; жұмыстар орындалған, қызмет көрсетулер көрсетілген жағдайда басталады.

Жұмыстар, қызметтер тұрақты (үзіліссіз) негізде өткізілетін болса, онда:

- қосылған құн салығы көрсетіліп, шот-фактура жазылған күннің;

– әрбір төлемді (есеп айырысу нысанына қарамастан) алу күнінің қайсысы бірінші болса, сол күн өткізу бойынша салық салынатын айналым жасау күні болып табылады. Салық салынатын айналым мөлшері, оған қосылған құн салығын енгізбей, мәміле жасаған тараптар қолданылатын бағалар мен тарифтерді негізге ала отырып, өткізілген тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) құны негізінде анықталады.

Тауарларды тегін берген кезде, салық салынатын айналым мөлшері, қосылған құн салығын енгізбей, өткізу бойынша айналым жасау күні қалыптасқан бағалар деңгейі негізге алына отырып анықталады, бірақ бұл олардың баланстық құнынан кем болмауы керек.

Аталған тауарларды өткізу күнінен бухгалтерлік есепте көрсетілген тауарлардың құны баланстық құн болып табылады.

Салық салынатын айналым мөлшеріне акцизделетін тауарлар мен қызмет түрлері бойынша акциз сомалары енгізіледі. Оларды сатып алған кезде қосылған құн салығы бойынша есепке жатқызу көзделмеген тауарларды өткізу кезінде салық салынатын айналым мөлшері тауардың өткізілу құны мен белгіленетін баланстық құны арасындағы оң айырма ретінде анықталады.

Өткізілген тауарлардың (жұмыстардың, қызмет көрсетулердің) құны қандай да бір өзгеріске түскен жағдайда, салық салынатын айналым мөлшері тиісті түрде түзетіледі. Салық салынатын айналымның мөлшерін түзету қосымша шот фактураның немесе жағдайлардың болуын растайтын басқа да құжаттардың негізінде жүргізіледі.

Егер өткізілген тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) үшін төленетін ақының бір бөлігі немесе бүкіл мөлшері күмәнді талап болып табылса, төлеушінің мынадай жағдайларда:

– күмәнді талаптың туындауына байланысты қосылған құн салығы ескерілген салық кезеңі аяқталғаннан кейін үш жыл өткен соң;

– банкрот деп танылған дебиторды заңды тұлғалардың мемлекеттік тізілімінен шығару туралы әділет органдарының шешімі шығарылған салық кезеңінде бюджетке жарна ретінде енгізілуге тиіс қосылған құн салығының сомасын азайтуға құқығы бар.

Өткізілген тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) үшін

қосылған құн салығын төлеуші өзіне берілген құқығын пайдаланғаннан кейін алған жағдайда салық салынатын айналым мөлшері ақы алынған сол аралық салық кезеңінде аталған ақының құнынан арттырылуға тиіс.

Салық салынатын айналым мөлшерін түзету осы салық салынатын импорт мөлшеріне Қазақстан Республикасының кеден заңдарына сәйкес белгіленетін, импортталатын тауарлардың кедендік құны, сондай-ақ қосылған құн салығын қоспағанда, Қазақстан Республикасына тауарлар импорты кезіндегі салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер сомалары енгізіледі.

Қазақстан Республикасында қосылған құн салығын төлеуші болып табылмайтын резидент емес ұсынған жұмыстарды, қызмет көрсетулерді өткізу орны Қазақстан Республикасы болса, олар жұмыстарды, қызмет көрсетулерді алатын Қазақстан Республикасы салық төлеушісінің айналымы болып табылады және оларға қосылған құн салығы салынады.

Жұмыстарды, қызмет көрсетулерді алушының салық салынатын айналымының мөлшері оған Қазақстан Республикасындағы көздерден төленген табыстың төлем көзінен ұсталуға тиіс салық сомасы ескеріле отырып, аталған резидент емеске төленуге тиіс сома негізге алына отырып анықталады.

Төленуге тиіс қосылған құн салығының сомасы көзделген ставканы салық салынатын айналым мөлшеріне және салық салынатын импорт мөлшеріне 12 пайыздық ставканы қолдану арқылы анықталады. Сонымен қатар кейбір сыртқа шығатын тауарлар бойынша нөлдік пайыз қолданылады.

Салық салынатын айналым бойынша бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығының сомасы салық салынатын айналым бойынша есептелген қосылған құн салығының сомасы мен есепке жатқызылған салық сомасы арасындағы айырма ретінде анықталады.

Жасалынған жұмыстар, қызмет көрсетулер үшін төленетін төлем шетел валютасымен жүргізілген жағдайда салық салынатын айналым Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің айналым жасалған күні белгіленген бағамы бойынша теңгемен есептеледі.

Бюджетке аударылатын қосылған құн салығын салық

төлеуші мынадай екі әдістің бірін қолдана отырып анықтай алады:

– бірінші әдіс, айырма әдісі. Бұл әдіс бойынша бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығы алынған қосылған құн салығы мен төленген қосылған құн салығының айырмасына тең.

Мысалы: салық төлеуші тауар өндіру үшін 100 млн. теңгеге шикізат немесе басқа керекті заттар сатып алғанда 12% ставкамен 12 млн. теңге қосылған құн салығын төледі дейік. Ал осы шикізаттан 600 млн. теңгеге дайын тауар шығарып, оны тұтынушыға сатқанда 12% ставкамен 72 млн. теңге қосылған құн салығын алды десек, бюджетке аударылатын қосылған құн сомасы 60 млн. теңгені құрайды (72 млн. теңге – 12 млн. теңге).

– екінші әдіс қосылған құн әдісі.

Мысалы: жоғарыда келтірілген мысал бойынша қосылған құн мөлшері 500 млн. теңге (600 млн. теңге – 100 млн. теңге).

Қосылған құнға салынатын салық 12 пайыз ставкамен 60 млн. теңге $(500 \text{ млн. тг} \times 12\%) / 100$.

Есептелген қосылған құн салығының сомасы белгіленген қосылған құн салығы бойынша декларация табыс етілетін мерзімнен кешіктірілмей төленеді. Қосылған құн салығы бойынша салық кезеңі күнтізбелік ай болып табылады.

Егер алдыңғы тоқсан үшін бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығының орташа айлық сомасы 1000 айлық есептік көрсеткіштен кем болса, онда салық кезеңі тоқсан болып табылады. Егер күнтізбелік ай ішінде есепке жатқызылған қосылған құн салығының сомасы есептелген салық сомасынан асып түскен жағдайда, қосылған құн салығын төлеуші дербес айқындаған күнтізбелік ай не тоқсан салық кезеңі болып табылады.

Ауылшаруашылық өнімінің өндіруші заңды тұлғаларға арналған арнаулы салық режимін қолданатын қосылған құн салығын төлеушілер үшін аталған арнаулы салық режимінің күші қолданылатын қызметті жүзеге асырудан бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығы бойынша салық кезеңі салық жылы болып табылады.

Басқа да қызмет түрлерін жүзеге асырудан бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығы бойынша салық кезеңі анықталады.

Қосылған құн салығын төлеуші әрбір салық кезеңі үшін

қосылған құн салығы бойынша декларацияны салық кезеңінен кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей табыс етуге міндетті.

Ауылшаруашылық өнімін өндіруші заңды тұлғаларға арналған арнаулы салық режимін қолданатын қосылған құн салығын төлеушілер әр тоқсан үшін қосылған құн салығы бойынша декларацияны есепті тоқсаннан кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей табыс етуге міндетті.

Декларациямен бірге салық кезеңі ішінде (есепті тоқсан ішінде) сатып алынған тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) бойынша шот-фактураның тізілімі табыс етіледі. Шот-фактуралар тізілімінің нысанын уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді.

Қосылған құн салығын төлеуші қосылған құн салығы бойынша декларацияны тапсыру үшін мерзімі белгіленген күнге дейін немесе сол күні бюджетке әрбір салық кезеңі үшін салық төлеуі керек.

Салық төлеуші төлеуге тиіс қосылған құн салығын қоспағанда, импортталатын тауарлар бойынша қосылған құн салығы уәкілетті мемлекеттік орган мен келісім бойынша кеден ісі мәселелері жөніндегі уәкілетті орган белгіленген тәртіппен, кеден төлемдерін төлеу Қазақстан Республикасының кеден заңдарына белгіленген күні төленеді.

Импортталатын тауарларға қосылған құн салығын төлеу мерзімі белгіленген тәртіппен өзгертілуі мүмкін.

Импортталатын тауарлар өнеркәсіптік ұқсатуға арналған және су, газ, электр энергиясы импортталатын тауарлар болып табылған жағдайларда салық органдары импортталатын тауарларға қосылған құн салығын төлеу мерзімін өзгертуіне рұқсат береді.

Қосылған құн салығын төлеу мерзімін өзгерту өсімпұл есептелмей, кеден органы кедендік жүк декларациясын қабылдаған күннен бастап үш айдан аспайтын мерзімге жасалады. Қосылған құн салығын төлеу мерзімін өзгерту өтініш; тауарларды беруге арналған шарттың (келісімшарттың) көшірмесі тәрізді құжаттардың негізінде жасалады.

Төлеу мерзімін өзгертуге құқығын растау үшін салық органдары қосылған құн салығын төлеушінің өндірістік құжаттарын тексеріп қарауға құқылы. Төлеу мерзімдері өзгертілген салық

сомаларын өтеулі үш айлық кезең ішінде салық органдары өткізілген тауарларға қатысты қосылған құн салығы бойынша бюджетпен өзара есепке жатқызу әдісімен жүргізеді.

Өтелмеген берешектің сомасына аталған үш айлық кезең аяқталғаннан кейінгі бірінші күннен бастап өсімпұл есептеледі.

Тауарларды өнеркәсіптік ұқсатусыз өткізген жағдайда, қосылған құн салығы белгіленген тәртіппен өсімпұл салына отырып есептелінеді.

Нөлдік ставка бойынша салық салынатын айналымдар бойынша аталған асып кеткен сома мына шарттар орындалатын болса:

– қосылған құн салығын төлеуші нөлдік ставка бойынша салық салынатын тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) тұрақты өткізуді жүзеге асырып отырса;

– қайтарып алуға өтініш берген айдың алдындағы тосқан ішінде нөлдік ставка бойынша салық салынатын өткізу жөніндегі айналым өткізу бойынша жалпы салық салынатын айналымның кемінде 70 пайызы болса, қосылған құн салығын төлеушіге белгіленген тәртіппен қайтарылады.

Белгіленген шарттар орындалмаған жағдайда, асып кеткен сома қосылған құн салығын төлеушіге оның өткен салық кезеңдері үшін қосылған құн салығы бойынша міндеттемелерін есепке ала отырып, нөлдік ставка бойынша салық салынатын айналымның мақсаттары үшін пайдаланылған тауарлар (жұмыстар, қызметтер) бойынша есепке жатқызылған салық сомасы бөлігінде қайтарылады.

Қайтарылуға тиіс қосылған құн салығының сомасын анықтау кезінде қосылған құн салығын төлеушінің Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен ашылған банк шоттарына валюталық түсім түсірген не Қазақстан Республикасының аумағына сыртқы сауда тауар айырбасы жөніндегі (бартерлік) операциялар бойынша экспортталған тауарларды нақты әкелу жүзеге асырылған тауарлардың экспорты есепке алынады.

Белгіленген мерзімдерде қайтарылмаған қосылған құн салығының қайтару мерзімі бұзылған әрбір күн үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкпен белгіленген қайта қаржыландыру ресми ставкасының 2, 5 еселенген өсімпұл есептеледі.

Егер нөлдік ставка бойынша салық салынатын айналымдары бар қосылған құн салығын төлеуші қосылған құн салығының сомасын қайтару туралы салық органына өтініш жасамаса, онда аталған асып кету сомасы есепті салық кезеңінен кейінгі салық кезеңінде қосылған құн салығы бойынша алдағы төлемдер есебіне есепке жатқызылады.

Қосылған құн салығын қайтару:

- қосылған құн салығын осы салықты төлеушінің басқа салықтар бойынша салық берешегін өтеу есебіне есепке жатқызу;
- тауарлардың импорты кезінде төленуге тиіс қосылған құн салығының есебіне есепке жатқызу;
- төленуге тиіс қосылған құн салығының есебіне есепке жатқызу;
- қосылған құн салығын төлеушінің банк шотына ақша аудару арқылы жүргізіледі.

Қосылған құн салығын төлеушінің банк шотына қосылған құн салығын қайтару оның басқа салықтар бойынша мемлекеттік бюджетке салық берешегі болмаған кезде жүргізіледі.

Шот-фактура барлық қосылған құн салығын төлеушілер үшін міндетті құжат болып табылады.

Қосылған құн салығы салынатын тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) өткізуді жүзеге асыратын қосылған құн салығын төлеуші аталған тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) алушы тұлғаға қосылған құн салығы көрсетілген шот-фактураны беруге міндетті.

Қосылған құн салығын есепке жатқызу үшін негіздеме болып табылатын шот-фактурада:

- шот-фактураның реттік нөмірі мен толтырылған күні;
- тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) беруші мен алушының тегі, аты, әкесінің аты не толық атауы, мекен-жайы және тіркеу нөмірі, сондай-ақ өнім берушінің қосылған құн салығы бойынша есепке қойылғаны туралы куәліктің нөмірі;
- өткізілетін тауарлардың (жұмыстардың, қызмет көрсетулердің) атауы;
- салық салынатын айналымның мөлшері;
- қосылған құн салығының ставкасы;
- қосылған құн салығының сомасы;

– қосылған құн салығы ескерілген тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) құны көрсетіледі.

Шот-фактура өткізу бойынша айналым жасалынған күннен кешіктірілмей жазылады және берушінің басшысы мен бас бухгалтерінің, не осыған уәкілетті өзге де лауазымды адамдардың қолымен куәландырылады және салық салынатын айналымның мөлшері шот-фактурада тауарлардың (жұмыстар-дың, қызмет көрсетулердің) әрбір атауы бойынша бөлек көрсетіледі.

Егер мұндай шот-фактураға өткізілетін тауарлардың (жұмыстардың, қызмет көрсетулердің) тізбесі көрсетілген құжат қоса тіркелген болса, айналымның жалпы мөлшерін көрсетуге жол беріледі.

Ауылшаруашылық өнімдерін өндіруші заңды тұлғаларға арналған арнаулы салық режимін қолданылатын қосылған құн салығын төлеушілер уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген тәртіппен және нысан бойынша шот-фактуралар жазады.

Шот-фактураны рәсімдеу мынадай жағдайларда талап етілмейді:

– бухгалтерлік есеп жүргізуде негіздеме болатын бастапқы құжаттарды қолдана отырып, банктер арқылы халыққа көрсетілген коммуналдық қызметтер, байланыс қызметтері үшін есеп айырысуды жүзеге асырғанда;

– жолаушыларды тасымалдау жол билеттерімен ресімдегенде;

– қолма-қол есеп айырысу арқылы халыққа тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізген жағдайда, сатып алушыға бақылау-касса машинасының чегін берген кезде;

– қосылған құн салығынан босатылатын тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) табыс еткен кезде.

Салық салынатын айналым мөлшерін түзету кезінде қосымша шот-фактура жасалады, онда:

– қосымша шот-фактураның рет нөмірі мен жасалған күні;

– қосымша шот-фактурасы жасалатын шот фактураның рет нөмірі мен жасалған күн;

– тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) беруші мен алушының атауы, мекенжайы және тіркеу нөмірі;

– қосылған құн салығын есепке алмай, салық салынатын айналымды түзету мөлшері;

– қосылған құн салығының сомасы көрсетіледі.

Қосымша шот-фактураны тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) беруші жасайды және аталған тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) алушы растайды.

3.2. Акциздер

Жанама салықтардың негізгі түрлерінің бірі – акциздер. Акциздердің сомасы тауар бағасының құрамына қосылады, сондықтан акциздер бағаға салынатын салық, яғни тұтынуға салынатын салық.

Қазіргі кезде акциздер нарықтық экономикаға көшкен көптеген елдерде қолданылады. Акцизді енгізу саясаты негізінен: біріншіден, акциздер бюджет кірісін құрайтын көздердің бірі; екіншіден, акцизделетін тауарлар мен қызметтерді тұтыну мен пайдалануды шектеу сияқты екі мақсатты көздейді.

Қазақстан Республикасының аумағында өндірілген және Қазақстан Республикасының аумағына импортталатын тауарларға акциз салынады.

Акциз салығын төлеушілер:

- 1) Қазақстан Республикасы аумағында акцизделетін тауарлар шығаратын;
- 2) акцизделген тауарларды Қазақстан Республикасының аумағына им-порттайтын;
- 3) Қазақстан Республикасының аумағында бензинді (авиациялық бен-зинді қоспағанда) және дизель отынын көтерме, бөлшек саудада өткізуді жүзеге асыратын;
- 4) Қазақстан Республикасының аумағында (Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес) аталған тауарлар бойынша бұрын акциз төленбеген болса, аталған тәркіленген, иесіз, мұрагерлік құқығы бойынша мемлекетке өткен және Қазақстан Республикасының аумағында мемлекет меншігіне өтеусіз берілген акцизделетін тауарларды өткізуді жүзеге асыратын;
- 5) Қазақстан Республикасының аумағында (егер Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес) аталған тауарлар бойынша бұрын акциз төленбесе, аталған акцизделетін тауарлардың конкурстық массасын өткізуді жүзеге асыратын;

б) көзделген акцизделетін тауарларды жинауды (жинақтауды) жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар акциз төлеушілер болып табылады.

Қазақстан Республикасы Салық Кодексінде белгіленген акцизделетін тауарлардың тізбесі:

- 1) спирттің барлық түрлері;
- 2) алкоголь өнімі;
- 4) темекі бұйымдары;
- 5) бензин (авиациялық бензинді қоспағанда), дизель отыны;
- 6) микроавтобустарды, автобустар мен троллейбустарды қоспағанда, 10 немесе одан да көп адам тасымалдауға арналған, двигателінің көлемі 3000 текше сантиметрден асатын моторлы көлік құралдары;
- 7) шикі мұнай, газ конденсаты;
- 8) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес дәрілік зат ретінде тіркелген, құрамында спирт бар медициналық мақсаттағы өнім жатады.

Акциз ставкалары заттай нысандағы өлшем бірлігіне абсолюттік сомада (тұрлаулы) белгіленеді.

Акциз сомасын есептеу мына ставкалар бойынша жүргізіледі (4-кесте).

Бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) бөлшек саудада өткізген кезде көлемнің өлшем бірлігі литр болып табылса, литрден тоннаға көшіру мынадай формула бойынша жүзеге асырылады:

$$M = \frac{V \times 0,730}{1000}, \text{ мұнда:}$$

M – өткізілген бензиннің (авиациялық бензинді қоспағанда) тоннадағы көлемі;

V – өткізілген бензиннің (авиациялық бензинді қоспағанда) литрдегі көлемі;

0,730 – бензиннің (авиациялық бензинді қоспағанда) барлық түрлері үшін тығыздық көрсеткіші, кг/литр.

Рег №	ЕурАзЭК СЭК ТН коды	Ақцизделетін тауарлардың түрлері	Ақциз ставкалары (олшем бірлігі үшін теңгемен)
1	2	3	4
1	2207-ден	80 көлемдік пайыз немесе одан жоғары спирт концентрациясы бар денатурағталмаған этил спирті (алкоголь өнімін, емдік және фармацевтикалық препараттарды өндіру үшін сатылатын, белгіленген квоталар шегінде мемлекеттік медицина мекемелеріне берілетін денатурағталмаған этил спиртінен басқа), этил спирті және кез келген концентрациядағы денатурағталған өзге де спирттер (ішкі нарықта тұтыну үшін денатурағталған отындық этил спиртінен (этанол) басқа (түссіз емес, боялған))	600 теңге/литр
2	2207-ден	Денатурағталған отындық этил спирті (этанол) (түссіз емес, ішкі нарықта тұтыну үшін боялған)	1,0 теңге/литр
3	2208-ден	80 көлемдік пайыздан төмен спирт концентрациясы бар денатурағталмаған этил спирті, спирт тұнбалары және өзге де спирті ішімдіктер (алкоголь өнімін, емдік және фармацевтикалық препараттарды өндіру үшін сатылатын белгіленген квоталар шегінде мемлекеттік медициналық мекемелерге берілетін денатурағталмаған этил спиртінен басқа)	100% спирт 750 теңге/литр
4	2207-ден	Алкоголь өнімін өндіру үшін сатылатын 80 көлемдік пайыз немесе одан жоғары спирт концентрациясы бар денатурағталмаған этил спирті	60 теңге/литр
5	2208-ден	Алкоголь өнімін өндіру үшін сатылатын 80 көлемдік пайыздан төмен спирт концентрациясы бар денатурағталмаған этил спирті, спирт тұнбалары және өзге де спирті ішімдіктер	100% спирт 75 теңге/литр

1	Өндірушілердің өз өндірісіндегі бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын көгерме саудада сатуы	4500	540
2	Жеке және заңды тұлғалардың бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын көгерме саудада сатуы	0	0
3	Өндірушілердің бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын бөлшек саудада сатуы, өзінің өндірістік қажеттілігіне пайдалануы	5000	600
4	Жеке және заңды тұлғалардың бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын бөлшек саудада сатуы, өзінің өндірістік қажеттілігіне пайдалануы	500	60
5	Импорт	4500	540

Дизель отынын бөлшек саудада өткізген кезде көлемінің өлшем бірлігі литр болып табылса, литрден тоннаға көшіру мынадай формула бөйынша жүзеге асырылады:

$$M = \frac{V \times 0,769}{1000}, \text{ мұнда:}$$

M – өткізілген дизель отынының тоннадағы көлемі;

V – өткізілген дизель отынының литрдегі көлемі;

0,769 – дизель отыны үшін тығыздық көрсеткіші, кг/литр.

Қазақстан Республикасында акциздерді елде өндірілетін және импортталатын тауарларға салық салынады.

Біріншіден, акциздерді Қазақстан Республикасында өндірілетін акциздік тауарларға салық салуды қарастырайық.

Салық салу объектісі

1) акциз төлеушінің өзі шығарған және (немесе) өндірген және (немесе) ыдысқа құйған акцизделетін тауарлармен жүзеге асыратын мынадай операциялары:

- акцизделетін тауарларды өткізуі;
- акцизделетін тауарларды алыс-берістік негізде қайта өңдеуге беруі;
- алыс-берістік, оның ішінде акцизделетін шикізат пен материалдарды, қайта өңдеу өнімдері болып табылатын акцизделетін тауарларды беруі;
- жарғылық капиталға жарнасы;
- акцизделетін тауарларды заттай ақы нысанында пайдаланы қазбаларды өндіру салығын, экспортқа рента салығын төлеу есебіне беру жағдайларын қоспағанда, заттай ақы төлеген кезде акцизделетін тауарларды пайдалануы;
- өндірушінің акцизделетін тауарларды өзінің құрылымдық бөлімшелеріне тиіп жөнелтуі;
- өндірушінің жасап шығарған және (немесе) өндірген және (немесе) ыдысқа құйған тауарларды өздерінің өндірістік мұқтаждарына және акцизделетін тауарларды өзі өндіруі үшін пайдалануы;
- өндіруші жүзеге асыратын акцизделетін тауарларды лицензияда көрсетілген өндіріс мекенжайынан ауыстыруы;

2) бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын көтерме саудада өткізуі;

3) бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын бөлшек саудада өткізуі;

4) конкурстық массаны, тәркіленген және (немесе) иесіз, мұрагерлік құқығы бойынша мемлекетке өткен және мемлекет меншігіне өтеусіз берілген акцизделген тауарларды өткізуі;

5) акцизделетін тауарлардың бүлінуі, жоғалуы;

6) акцизделетін тауарлардың Қазақстан Республикасының аумағына импорты акциз салынатын объект болып табылады.

2. Акциздік маркалардың, есепке алу-бақылау маркаларының бүлінуі, жоғалуы акцизделетін тауарларды өткізу ретінде қарастырылады.

3. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес дәрілік зат ретінде тіркелген медициналық мақсаттағы (бальзамдардан басқа) құрамында спирт бар өнімге акциз салудан босатылады.

Салық базасы

Акцизделетін тауарлар бойынша салық базасы өндірілген, өткізілген заттай нысандағы акцизделетін тауарлар көлемі (саны) ретінде айқындалады.

Акциз сомасын есептеу белгіленген акциз ставкасын салық базасына қолдану арқылы жүргізіледі.

Келесі кезекте акцизделетін тауарлардың импортына салық салу механизмін қарастырайық.

Импортталатын акцизделетін тауарлардың салық базасы Қазақстан Республикасының аумағына импортталатын акцизделетін тауарлар бойынша салық базасы импортталатын акцизделетін тауарлардың зат түріндегі көлемі, саны ретінде айқындалады.

Жеке тұлғалар кеден одағының кеден заңнамасында және (немесе) Қазақстан Республикасының кеден заңнамасында көзделген нормалар бойынша импорттайтын акцизделетін тауарларға акциз салынбайды.

Мынадай импортталатын акцизделетін тауарлар:

1) жол бойы бағытында және аралық аялдама пункттерінде халықаралық тасымалдарды жүзеге асыратын көлік құралдарын пайдалану үшін қажетті акцизделетін тауарлар;

2) кеден одағының кеден шекарасы арқылы өткізгенге дейін бүлінуі салдарынан бұйымдар және материалдар ретінде пайдалануға жарамсыз болып қалған акцизделетін тауарлар;

3) шетелдің дипломатиялық және оларға теңестірілген өкілдіктердің ресми пайдалануы үшін, сондай-ақ осы өкілдіктердің дипломатиялық және әкімшілік-техникалық персоналы қатарындағы адамдардың, олармен бірге тұратын отбасы мүшелерін қоса алғанда, жеке пайдалануы үшін әкелінген акцизделетін тауарлар акциз төлеуден босатылады. Аталған тауарлар Қазақстан Республикасы қатысушы болып табылатын халықаралық шарттарға сәйкес акциз төленуден босатылады;

4) кеден одағының кедендік шекарасы арқылы өткізілетін, ішкі тұтыну үшін шығару кедендік рәсімін қоспағанда, кеден одағының кеден заңнамасында және (немесе) Қазақстан Республикасының кеден заңнамасында белгіленген кедендік рәсімдер шеңберінде Қазақстан Республикасының аумағында босатылатын акцизделетін тауарлар;

5) спиртті бар медициналық мақсаттағы өнім (бальзамдардан басқа) акциз төлеуден босатылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Жанама салықтардың түрлерін атаңыз.
2. Қазақстанда қандай жанама салықтар қызмет етеді?
3. Қосылған құнға салынатын салық біздің елімізде қашан енгізілді?
4. Акциздің қосылған құнға салынатын салықтан айырмашылығы қандай?
5. Бюджетке аударылатын қосылған құнға салынатын салықты қалай есептеп, табуға болады?
6. Нөлдік ставканың ерекшелігі неде?
7. Шағын бизнес субъектілері қосылған құнға салынатын салықты қалай төлеуге тиісті?
8. Ауруханалар, мектептер мен жоғарғы оқу орындары акциз төлей ме?
9. Қазақстандағы қосылған құн салығының ставкасы қанша?
10. Қазақстандағы қосылған құнға салынатын салықтың ставкасын басқа шет мемлекеттердің осы салықты алу ставкасымен салыстырыңыз (Ресей, Германия, АҚШ, Нидерланды, Англия).

4-тарау

МЕНШІККЕ САЛЫНАТЫН САЛЫҚТАР

4.1. Жер салығы

Жер салығын төлеушілер – меншігінде немесе тұрақты пайдалануында жер учаскесі бар заңды тұлғалар (оның ішінде резидент еместер), олардың филиалдары, өкілдіктері және жерге иелік етуші жеке тұлғалар.

Жер салығының мөлшері жер учаскесінің саласына, құнарлығына, орналасу өңіріне және сумен қамтамасыз ету мүмкіндігіне қарай анықталады және жер иесі мен жерді пайдаланушының шаруашылық нәтижесіне байланысты болмайды. Жер салығы жер алаңының бірлігі үшін жыл сайынғы тіркелген төлем түрінде белгіленеді. Ал басқа мемлекеттерге берілген жер учаскесін пайдаланғаны үшін салық салудың тәртібі мен шарттары Қазақстан Республикасының осы мемлекеттермен жасасқан шарттарымен анықталады.

Жер салығының салық салу объектісі – жерге иелік ететін немесе пайдаланатын заңды және жеке тұлғалардың қарамағындағы жер учаскелері. Олардың түрлерін атап өтетін болсақ, олар:

1. Ауыл шаруашылығы мақсатында пайдаланылатын жерлер;
2. Елді мекендік жерлер;
3. Өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс және өзге де мақсаттағы жерлер;
4. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтағы жерлер;
5. Орман қоры жерлері;
6. Су қоры жерлері;
7. Қордағы (запастағы) жерлер.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтағы жерлеріне, орман қоры жерлеріне, су қоры жерлеріне қордағы (запастағы) жерлеріне қандай да бір нысаналы мақсатта қолданылса ғана жер салығы салынады.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерге салынатын жер салығының базалық ставкалары 1 гектар есебімен белгіленіп, топырақ сапасы бойынша сараланады. Далалық және қуаң далалық аймақтардың кәдімгі, оңтүстік қара топырақты, күңгірт қызыл қоңыр және қызыл қоңыр топырақты жазықтағы аумақтар жерлеріне, сондай-ақ тау бөктерлеріндегі күңгірт (сұрғылт қоңыр), қызыл қоңыр, сұр топырақты және тау бөктерлеріндегі қара топырақты аумақтарға бонитет балына бара-бар жер салығының базалық ставкалары белгіленген.

Жартылай шөлейт, шөлейт және тау бөктеріндегі шөлейт аумақтардағы бозғылт қоңыр, қоңыр, сұрғылт қоңыр, бозғылт және кәдімгі сұр топырақты, сондай-ақ таулы далалық, таулы шалғындық далалық, таулы альпілік және субальпілік топырақты таулы аймақтардағы жерлерге бонитет балына бара-бар жер салығының мынадай базалық ставкалары белгіленген.

5-кесте

Бонитет балы	Базалық салық ставкасы, теңгемен
1-10	0, 48-2, 41
11-20	2. 89-4. 82
21-30	5. 31-9. 65
31-40	14. 47-24. 12
41-50	28. 95-38, 60
51-60	43. 42-53, 07
61-70	57. 90-82, 02
71-80	86, 85-110. 97
81-90	115. 80-144, 75
91-100	149, 57-193. 00
100-ден жоғары	202. 65

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерге салынатын жер салығының базалық ставкалары 1 гектар есебімен белгіленіп, топырақ сапасы бойынша сараланады. Далалық және қуаң далалық аймақтардың кәдімгі, оңтүстік қара топырақты, күңгірт

кызыл қоңыр және кызыл қоңыр топырақты жазықтағы аумақтар жерлеріне, сондай-ақ тау бөктерлеріндегі күнгірт (сұрғылт қоңыр), кызыл қоңыр, сұр топырақты және тау бөктерлеріндегі кара топырақты аумақтарға бонитет балына бара-бар жер салығының базалық ставкалары белгіленген.

Жартылай шөлейт, шөлейт және тау бөктеріндегі шөлейт аумақтардағы бозғылт қоңыр, қоңыр, сұрғылт қоңыр, бозғылт және кәдімгі сұр топырақты, сондай-ақ таулы далалық, таулы шалғындық далалық, таулы альпілік және субальпілік топырақты таулы аймақтардағы жерлерге бонитет балына бара-бар жер салығының мынадай базалық ставкалары белгіленген.

Бонитет балын Ауылшаруашылық министрлігі мен жерді зерттейтін институттар анықтайды.

Азаматтарға жеке қосалқы шаруашылық жүргізу, бақша өсіру және саяжай салу үшін берілген жерлерге салық ставкасы мынадай мөлшерде белгіленеді:

- 0, 50 гектарға дейінгі жер алаңы – 0, 01 гектар үшін 20 теңге;
- 0, 50 гектардан жоғары жер алаңы – 0, 01 гектар үшін 100 теңге.

Жергілікті өкілді органдар өз құзыреті шегінде жер учаскесінің орналасқан өңіріне, оның сумен қамтамасыз етілуіне, шаруашылық жүргізудің өндірістік және де басқа жағдайларына байланысты жер салығының базалық ставкасын азайтуға немесе көбейтуге құқылы, бірақ 20%-дан артық болмауы тиіс.

6-кесте

Бонитет балы	Базалық салық ставкасы, теңгемен
1-10	0, 48-0, 96
11-20	1, 45-4, 82
21-30	5, 31-9, 65
31-40	10, 13-14, 47
41-50	14, 96-19, 30
51-60	19, 78-24, 12
61-70	24, 61-30, 07
71-80	30, 69-36, 15
81-90	36, 71-42, 17
91-100	42, 18-48, 25
100-ден жоғары	50, 18

Елді мекендердің жерлеріне салынатын салық ставкасы бір шаршы метр алаңға есептеліп, төмендегі мөлшерде белгіленеді (7-кесте).

7-кесте

Елді мекеннің түрі	Тұрғын үй қоры, соның ішінде оның іргесіндегі және олардың құрылыс пен ғимараттар алып жатқан жерді қоспағанда, елді мекен жерлеріне салынатын салықтың базалық ставкасы теңгемен	Тұрғын үй қоры соның ішінде оның іргесіндегі, олардың құрылыс пен ғимараттар алып жатқан жерге, салынатын салықтың базалық ставкасы, теңгемен
1	2	3
Қалалар:		
Алматы	28,95	0,96
Астана	19,30	0,96
Ақтау	9,65	0,58
Ақтөбе	6,75	0,58
Атырау	8,20	0,58
Тараз	9,17	0,58
Қарағанды	9,65	0,58
Қызылорда	8,68	0,58
Көкшетау	5,79	0,58
Қостанай	6,27	0,58
Павлодар	9,65	0,58
Петропавл	5,79	0,58
Орал	5,79	0,58
Өскемен	9,65	0,58
Шымкент	9,17	0,58
Алматы облысы:		
-облыстық маңызы бар қалалар	6,75	0,39
-аудандық маңызы бар қалалар	5,79	0,39
Ақмола облысы:		
-облыстық маңызы бар қалалар	5,79	0,39
-аудандық маңызы бар қалалар	5,02	0,39

1	2	3
Облыстық маңызы бар қалалар	Облыс орталығы үшін белгіленген ставканың 85 пайызы	0, 39
Аудандық маңызы бар қалалар	Облыс орталығы үшін белгіленген ставканың 75 пайызы	0, 19
Кенттер	0, 96	0, 13
Село (ауыл)	0, 48	0, 09

Астана, Алматы қалалары мен облыстық маңызы бар қалалар үшін үй маңындағы жер учаскелеріне салық салынады. Салынатын салық ставкасы мына мөлшерде белгіленеді:

- 1000 шаршы метрге дейінгі жер алаңы – әрбір 1 шаршы метр үшін 0, 20 теңге;

- 1000 шаршы метрден асатын жер алаңына – әрбір 1 шаршы метр үшін 6, 00 теңге.

Жергілікті өкілді органдардың шешімі бойынша 1000 шаршы метрден асатын жер учаскелеріне салық ставкалары 1 шаршы метр үшін 1, 0 теңгеден 0, 20 теңгеге дейін төмендеуі мүмкін.

Қалған елді мекендер үшін үй маңындағы жер учаскелеріне салынатын салық ставкасы мынадай мөлшерде белгіленеді:

– 5000 шаршы метрге дейін – әрбір шаршы метр үшін 0, 20 теңге;

– 5000 шаршы метрден жоғары – әрбір шаршы метр үшін 1, 00 теңге. Жергілікті өкілді органдар шешімі бойынша 5000 шаршы метрден асатын жер салығы үшін салық ставкасын әр 1 шаршы метр үшін 1, 0 теңгеден 0, 20 теңгеге дейін төмендетеді алады.

Базалық салық ставкаларына түзетулер:

1. Жергілікті өкілді органдардың жер заңнамасына сәйкес жүргізілетін жерлерді аймақтарға бөлу жобалары (схемалары) негізінде жер салығының ставкаларын автотұрақтарға (паркингтерге), автомобильге май құю станцияларына және казиноға бөлінген жерлерді қоспағанда жер салығының базалық ставкаларының 50 пайызынан аспайтындай етіп төмендетуге немесе жоғарылатуға құқығы бар.

2. Мынадай төлеушілер салықты есептеген кезде тиісті ставкаларға 0, 1 коэффициентті қолданады:

1) балаларды сауықтыру мекемелері;

2) коммерциялық емес ұйымдар;

3) қызметінің негізгі түрі ормандарда өртке қарсы жұмысты

ұйымдастыру, өртке, орман зиянкестері мен ауруларына қарсы күрес, табиғи биологиялық ресурстарды ұдайы молайту және ормандардың экологиялық әлеуетін арттыру жөніндегі жұмыстарды орындау болып табылатын мемлекеттік кәсіпорындар;

4) балықты ұдайы молайту мақсатындағы мемлекеттік кәсіпорындар;

5) ғылыми кадрларды мемлекеттік аттестаттау саласындағы функцияларды жүзеге асыратын мемлекеттік кәсіпорындар;

6) психоневрологиялық және туберкулез мекемелері жанындағы емдеу-өндірістік кәсіпорындар.

Занды тұлғалар салықты есептеу кезінде тиісті ставкаларға 0 коэффициентін қолданады. Оларға – бүкіл жұмысшылардың 51% мүгедектер болып табылатын және де салықтық кезеңде мүгедектерге жалақы төлеу бойынша шығындары бүкіл жалақы шығындары бойынша кем дегенде, 51% құрайтын ұйымдарда қолданылады.

0 к базалық ставка коэффициенті тауарды өткізуден түсетін жалпы жылдық табыстың кем дегенде, 90% иеленетін арнайы экономикалық аймақтың келесідей қызметтер атқаратын ұйымдар қолданады:

- жобалау, өңдеу, енгізу, тәжірибелі өнеркәсіп және программалық қамсыздандыру, аппараттық құралдар өнеркәсібі;
- жаңа информациондық техникаларды өндіру;
- информациондық технология саласындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу;
- копировалды құрылғылардың, мәтін өңдеу құрылғыларының, адрестік машиналардың, калькуляторлардың, кассалық аппараттардың, билет-кассалық машиналардың, басқа la офистық машиналар мен құрылғылардың, электронды есептеуіш машиналардың және басқа да құрылғыларды өңдеу;
- электро және радио элементтерді өндіру;
- тұрмыстық электрлі құрылғыларды өндіру;
- киімнен басқа, текстильді дайын бұйымдарды өндіру;
- трикотажды заттарды өндіру;
- текстильды материалдардан жасалған киімдерді өндіру;
- кілем бұйымдарын өндіру;
- жоғары сапалы қағаз өндіру;

- былғары заттар өндіру;
- химикалық өнеркәсіп;
- пластмассалық және резиналық заттар өндіру;
- басқа да бейметалдық минералды заттарды өндіру;
- металлургиялық өнеркәсіп;
- дайын металл бұйымдарын өндіру;
- машина және құрылғы өндіру;
- мұнай-химикалық заттарды өндіру;
- туристік қызмет көрсету.

Орман қоры жерлерінен салық салуға жататындар:

- ауыл шаруашылығы мақсаты үшін пайдаланылатын жерлер;
- орман шаруашылығы органдарының үйлері тұрған жерлер;
- ағаш дайындаушы кәсіпорындардың пайдалануына берілген жерлер.

Мына тұлғалар жер салығын сәйкес ставкаға 0,1 коэффициентін қолдану арқылы есептейді және төлейді:

- балаларды сауықтыру мекемелері, мемлекеттік табиғи қорықтар, мемлекеттік ұлттық табиғи саябақтар мен ботаникалық бақтар, мемлекеттік табиғи және зоологиялық бақтар;
- балық өндірісі мақсатындағы мемлекеттік кәсіпорындар;
- жүйке аурулары және туберкулез мекемелері жанындағы емдеу-өндірістік мекемелер,
- ғылыми кадрларды мемлекеттік аттестациялау саласындағы мемлекеттік кәсіпорындар;
- табиғи биологиялық ресурстарды ұлғайту, ормандардың табиғи әлеуметін көтеру, өртпен күресі тәрізді жұмыстар негізгі қызмет түрлері болып табылатын мемлекеттік кәсіпорындар;
- діни бірлестіктерден басқа коммерциялық емес ұйымдар;
- жұмысшыларының 51 пайызы мүгедектер және оларға жұмсалатын шығындар жалпы еңбек ақы қорының 51 пайызынан кем болмайтын ұйымдар.

Бірақ бұл тұлғалар жерді коммерциялық мақсатта пайдаланса, жер салығын жалпыға ортақ тәртіппен төлейді.

Жер салығы бойынша жеңілдіктер беріліп, салықтан босатылатын төлеушілер:

- біртұтас жер салығын төлеушілер;
- діни бірлестіктер;

- мемлекеттік бюджет есебінен қаржыландыратын ұйымдар;
- уәкілетті органның қылмыстық жазаларды атқару саласындағы түзету мекемелерінің мемлекеттік кәсіпорындары;
- салық салу режимінің екінші үлгісі бойынша жұмыс жасайтын жер қойнауын пайдаланушылар;
- құрылыс пен құрылғыларды қоса алғандағы, тұрғын үй қорындағы және үй жанындағы жер учаскелері бойынша – «Батыр ана» атағын алған, «Алтын алқамен» марапатталған көп балалы аналар;
- құрылыс пен құрылғыларды қоса алғандағы, тұрғын үй қорындағы және үй жанындағы жер учаскелері бойынша – Ұлы Отан соғысына қатысушылар мен оларға теңестірілген тұлғалар, бала кезінен мүгедек тұлғаның ата-анасының біреуі.

4.2. Занды және жеке тұлғалардың мүлкіне салық салу

Салық салу объектісіне қарай мүлікке салынатын салық тікелей салықтарға жатады. Белгіленген ставкаларды есепке ала отырып, салық мүліктің құнына тікелей салынады.

Мүлік салығын төлеушілер:

- Қазақстан Республикасының аумағында меншік шаруашылық жүргізу немесе оралымды басқару құқығында салық салу объектісі бар заңды тұлғалар (соның ішінде Қазақстан Республикасында қызметін жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының резиденті емес тұлғалар);
 - Қазақстан Республикасының аумағына меншік құқығында салық салу объектісі бар жеке кәсіпкерлер;
 - меншік құқығында салық салу объектілері бар жеке тұлғалар.
- Меншік иесі салық салу объектілерін сенімгерлік басқаруға немесе жалға берген кезде меншік иесімен келісім бойынша салық төлеуші сенімгер басқарушы немесе жалға алушы болуы мүмкін.

Салық салу объектісі

Жеке тұлғалар үшін салық салу объектісі – Қазақстан Республикасының аумағындағы тұрғын үй-жайлар, саяжай құрылыстары, гараждар және өзге де құрылыстар, ғимараттар.

Занды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлер үшін салық салу объектісі – негізгі құралдар (оның ішінде тұрғын үй қорының

құрамында тұрған объектілер) мен материалдық емес активтердің орташа жылдық қалдық құны.

Салық Заңдылығына сәйкес төмендегі объектілерге мүлік салығы салынбайды:

- жер салығын салу объектісі болып табылатын жер;
- көлік құралдарына салық салу объектісі болып табылатын көлік құралдары;
- Қазақстан Республикасы үкіметінің шешімі бойынша консервацияда тұрған негізгі құралдар;
- жалпыға ортақ пайдаланылатын мемлекеттік автомобиль жолдары мен оларға салынған жол құрылыстары:
 - бұрылу беделі;
 - жолдардың конструкциялық элементтері;
 - жол жағдайымен оны абаттандыру;
 - көпірлер; өткерме жолдар;
 - жол тарамдары; тоннельдер; қорғаныш галлерейлары;
 - жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыруға арналған құрылыстар мен құрылғылар;
 - суды бұрып жіберетін және су өткізгіш құрылыстар;
 - жол бойындағы орман алқаптары;
 - желілік өндірістік кешендер, үйлер мен ғимараттар, тұрғын үйлер;
 - инвестициялық жоба шеңберінде пайдалануға жаңадан енгізілетін негізгі құралдар.

Мүлік салығының ставкалары:

- заңды тұлғалар үшін салық салу объектісінен 1, 5 пайыз.

Мүлік салығын салық базасының 0, 5 пайыз ставкасы бойынша мына салық төлеушілер:

- дара кәсіпкерлер;
- онайлатылған декларация негізінде арнаулы салық режимін қолданатын заңды тұлғалар төлейді.

Төменде көрсетілген заңды тұлғалар үшін салық ставкасы салық салу объектісінен 0, 1 пайыз:

- діни бірлестіктерден басқа коммерциялық ұйымдар;
- әлеуметтік саладағы ұйымдар;
- негізгі қызмет түрі кітапханалық қызмет көрсету саласындағы жұмыстарды орындау (қызмет көрсету) болып табылатын ұйымдар;

– ғылыми кадрларды мемлекеттік аттестациялау саласындағы функцияларды жүзеге асыратын мемлекеттік кәсіпорындар;

– мемлекеттік меншікке жататын және мемлекеттік бюджеттің қаражаты есебіне қаржыланатын су қоймаларының, су тораптарының және табиғат қорғау мақсатындағы басқа да су шаруашылығы құрылыстарының объектілері бойынша заңды тұлғалар;

– мемлекеттік меншіктегі және бюджет қаражаты есебінен қаржыландырылатын су қоймаларының, су тораптарының және табиғат қорғау мақсатындағы басқа да су шаруашылығы құрылыстарының объектілері бойынша заңды тұлғалар;

– ауыл шаруашылығы тауарларын өндіруші заңды тұлғалардың және шаруа немесе фермер қожалықтарының жерін суландыру үшін пайдаланылатын гидромелиорациялық құрылыс объектілері бойынша заңды тұлғалар.

Бұл заңды тұлғалар мүліктерін жалға берсе, онда бір пайыздық ставка бойынша мүлік салығын есептейді және төлейді.

Жеке тұлғалардың мүлік салығы

Қазақстан Республикасында салық салу объектісі бар жеке тұлғалар жеке тұлғалардың мүлік салығын төлеушілер болып табылады.

Мыналар жеке тұлғалардың мүлік салығын төлеушілер болып табылмайды.

1) мерзімді қызметті өткеру (оқу) кезеңіндегі мерзімді қызметтегі әскери қызметшілер;

2) меншік құқығындағы барлық салық салу объектілерінің жалпы құнынан Республикалық Бюджет туралы Заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының 1 қаңтарында қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 1000 еселенген мөлшері шегінде – Кеңес Одағының Батырлары, Социалистік Еңбек Ерлері, Халық қаһарманы, Қазақстанның Еңбек Ері атақтарын алған, үш дәрежелі Данқ орденімен және «Отан» орденімен марапатталған адамдар, «Ардақты ана» атағын алған, «Алтын алқа» алқасымен марапатталған көп балалы аналар, жеке тұратын зейнеткерлер;

3) меншік құқығындағы барлық салық салу объектілерінің жалпы құнынан Республикалық Бюджет туралы Заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының 1 қаңтарында қолданыста болған

айлық есептік көрсеткіштің 1500 еселенген мөлшері шегінде – Ұлы Отан соғысына қатысушылар мен оларға теңестірілген адамдар, I және II топтағы мүгедектер;

4) меншік құқығындағы барлық салық салу объектілерінің жалпы құнынан Республикалық Бюджет туралы Заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының I қаңтарында қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 1500 еселенген мөлшері шегінде – Ұлы Отан соғысы жылдарында тылдағы жанқиярлық еңбегі мен мінсіз әскери қызметі үшін бұрынғы КСРО ордендерімен және медальдарымен марапатталған адамдар, сондай-ақ 1941 жылғы 22 маусым Ц 1945 жылғы 9 мамыр аралығында кемінде алты ай жұмыс істеген (қызмет өткерген) және Ұлы Отан соғысы жылдарында тылдағы жанқиярлық еңбегі мен мінсіз әскери қызметі үшін бұрынғы КСРО ордендерімен және медальдарымен марапатталмаған адамдар.

5) кәсіпкерлік қызметте пайдаланылатын салық салу объектілері бойынша дара кәсіпкерлер.

Меншік иесі салық салу объектілерін сенімгерлік басқаруға берген кезде, салық төлеушіге сәйкес айқындалады. Егер салық салу объектісі бірнеше тұлғаның ортақ үлестік меншігінде болса, осы тұлғалардың әрқайсысы салық төлеуші деп танылады. Бірлескен ортақ меншіктегі салық салу объектілері бойынша өздерінің арасындағы келісіммен осы салық салу объектісі меншік иелерінің бірі салық төлеуші бола алады.

Жеке тұлғаларға меншік құқығымен тиесілі Қазақстан Республикасының аумағындағы тұрғын үй-жайлар, саяжай құрылыстары, гараждар және өзге де құрылыстар, ғимараттар, үй-жайлар және аяқталмаған құрылыс объектілері қоныстану, пайдалану кезінен бастап мүлік салығын салу объектісі болып табылады.

Әрбір жылдың I қаңтарындағы жағдай бойынша жылжымайтын мүлікке құқықтарды және олармен жасалатын мәмілелерді тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган белгілейтін, мынадай тәртіппен айқындалған салық салу объектілерінің құны жеке тұлғалар үшін тұрғын үй-жайлар, саяжай құрылыстары немесе аяқталған құрылыс объектілері бойынша салық базасы болып табылады:

$Қ = Қ б \times S \times K \text{ таб} \times K \text{ функц} \times K \text{ айм} \times K \text{ аек. өзг.}$ мұнда:

Қ – салық салу мақсаты үшін мүліктің құны;
 Қ б – тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің бір шаршы метрінің базалық құны;
 S – тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің шаршы метрмен пайдалы ауданы;
 К таб – табиғи тозу коэффициенті;
 К функц – функционалдық тозу коэффициенті;
 К айм – аймақтау коэффициенті;
 К аек. өзг – айлық есептік көрсеткіш өзгерісінің коэффициенті.
 Тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің теңгемен көрсетілген бір шаршы метрінің базалық құны (Қб) елді мекеннің түріне байланысты мынадай мөлшерде айқындалады:

Рет №	Елді мекеннің түрі	Базалық құн, теңгемен
1	2	3
	Қалалар:	
1.	Алматы	30000
2.	Астана	30000
3.	Ақтау	18000
4.	Ақтөбе	18000
5.	Атырау	18000
6.	Қарағанды	18000
7.	Қызылорда	18000
8.	Көкшетау	18000
9.	Қостанай	18000
10.	Павлодар	18000
11.	Петропавл	18000
12.	Талдықорған	18000
13.	Тараз	18000
14.	Орал	18000
15.	Өскемен	18000
16.	Шымкент	18000
17.	Облыстық маңызы бар қалалар	12000
18.	Аудандық маңызы бар қалалар	6000
19.	Кенттер	4200
20.	Селолар (ауылдар)	2700

Әрбір жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша жылжымайтын мүлікке және олармен жасалатын мәмілелерге құқықтарды тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган мынадай формула бойынша есептеген осындай объектінің құны тұрғын үйлердің салқын жапсаржайлары, шаруашылық (қызметтік) құрылыстары, шығынқы ірге қабаттары, жертөлелері, гаражы бойынша салық базасы болып табылады:

$Қ = Қ б \times S \times К таб \times К аек \text{ өзг.} \times К айм$, мұнда:

Қ – салық салу мақсаты үшін құн;

Қ б – осы баптың 2-тармағында белгіленген базалық құнның мынадай мөлшерінде айқындалған бір шаршы метрдің базалық құны:

тұрғын үйлердің салқын жапсаржайлары, шаруашылық (қызметтік) құрылыстары, шығынқы ірге қабаттары, жертөлелері бойынша – 25 пайыз, гараж бойынша – 15 пайыз;

S – тұрғын үйлердің салқын жапсаржайларының, шаруашылық (қызметтік) құрылыстарының, шығынқы ірге қабаттарының, жертөлелерінің, гаражының шаршы метрмен жалпы ауданы;

К таб. – осы баптың 4-тармағында белгіленген тәртіппен айқындалған табиғи тозу коэффициенті;

К аек. өзг. – осы баптың 7-тармағында белгіленген тәртіппен айқындалған айлық есептік көрсеткіш өзгерісінің коэффициенті;

К айм. – осы баптың 6-тармағында белгіленген тәртіппен айқындалған аймақтау коэффициенті.

Тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің табиғи тозу коэффициенті амортизация нормаларын және тиімді уақытын есепке ала отырып, мына формула бойынша айқындалады:

$К таб. = 1 - М таб.$, мұнда:

М таб. – тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің табиғи тозуы.

Табиғи тозу мына формула бойынша айқындалады:

$М таб. = (Т баз - Т п. б) \times Наморт / 100$, мұнда:

Т баз – салық есептелген жыл;

Т п. б – объектінің пайдалануға берілген жылы;

Н аморт – амортизация нормасы.

Ғимараттың сипаттамасына байланысты табиғи тозуды айқындаған кезде мынадай амортизация нормалары қолданылады:

Рет №	Күрделік тобы	Ғимараттың сипаттамасы	Н аморти %	Қызмет ету мерзімі(жыл)
1	2	3	4	5
1.	1	Тастан салынған, ерекше күрделі, қабырғаларының қалыңдығы 2, 5 кірпіштен астам немесе темірбетонды немесе металл қаңқалы кірпішті, аражабындары темірбетонды және бетонды ғимараттар; қабырғалары ірі панельді, аражабындары темір бетонды ғимараттар;	0,7	143
2.	2	Қабырғалары қалыңдығы 1, 5-2, 5 кірпіштен қаланған, аражабындары темір-бетонды, бетонды немесе ағаш; ірі блокты қабырғасы бар, аражабындары темір-бетонды ғимараттар	0,8	125
3.	3	Қабырғалары жеңілдетіліп қаланған кірпіштен, монолитті шлакты бетоннан, жеңіл шлак блогынан, ұлу тастан қаланған, аражабындары темірбетонды немесе бетонды ғимараттар; ірі блокты немесе кірпіштен, жеңілдетіліп монолитті шлакты бетоннан, ұсақ шлакты блоктардан қаланған ғимараттар	1,0	100
4.	4	Қабырғалары аралас, кесілген ағаштан немесе бедерлі кірпіштен қаланған ғимараттар	2,0	50
5.	5	Шитіден жасалған, жиналмалы-қалқанды, құйма қаңқалы, балшықтан соғылған, саман ғимараттар	3,3	30
6.	6	Қамыс-қаңқалы және басқа да жеңілдетілген ғимараттар	6,6	15

Егер тастан қаланған немесе тасымалы панелді тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің табиғи тозуы 70 пайыздан жоғары болса, оның ішінде материалдардан салынған үйлерде 65 пайыздан жоғары болса, онда 0, 2-ге тең табиғи тозу коэффициенті қолданылады.

Тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің сапасына қойылатын талаптарды ескеретін функционалдық тозу коэффициенті (К функц.) мына формула бойынша есептеледі:

$K_{\text{функц.}} = K_{\text{каб}} \times K_{\text{бұр}} \times K_{\text{к. мат}} \times K_{\text{жайл}} \times K_{\text{жылу}}$, мұнда:

$K_{\text{каб}}$. – тұрғын үй-жайдың немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің орналасу қабатына байланысты базалық құнның өзгеруін есепке алу коэффициенті;

$K_{\text{бұр}}$. – тұрғын үй-жайдың немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің құрылыстың бұрыштағы учаскелерінде орналасуын есепке алу коэффициенті;

$K_{\text{к. мат}}$. – қабырға материалын есепке алу коэффициенті;

$K_{\text{жайл}}$. – тұрғын үй-жайдың, саяжай құрылыстарының немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің жайлылығы мен оның инженерлік-техникалық құрылғылармен камтамасыз етілу деңгейін есепке алу коэффициенті;

$K_{\text{жылу}}$ – жылыту түрін есепке алу коэффициенті.

Қабатына байланысты мынадай қабаттылықтың түзету коэффициенті ($K_{\text{каб}}$) қолданылады:

Рет №	Қабат	$K_{\text{каб}}$
1	2	3
1.	Бірінші	0,95
2.	Аралық немесе жеке тұрғын үй	1,00
3.	Соңғы	0,9

Биіктігі үш қабаттан аспайтын көп пәтерлі тұрғын үйлер үшін кез келген қабат үшін 1-ге тең қабаттылық коэффициенті қолданылады.

Тұрғын үй-жайдың немесе аяқталмаған құрылыс объектісі құрылыстың бұрыштағы учаскелеріндегі орналасуына байланысты мынадай түзету коэффициенттері ($K_{\text{бұр}}$) қолданылады:

Рет №	Тұрғын үй-жайдың немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің құрылыстың бұрыштағы учаскесінде орналасуы	К бұр
1	2	3
1.	Бұрыштағы пәтер	0,95
2.	Бұрышта орналаспаған пәтер немесе жеке тұрғын үй	1,0

Қабырға материалына байланысты мынадай түзету коэффициенті (К қаб. мат.) қолданылады:

Рет №	Қабырға материалы	Коэффициент
1	2	3
1.	Кірпіштен	1,1
2.	Керамзит бетон блоктардан құралған	1,0
3.	Керамзит бетон блоктардан құралған, кірпішпен қапталған	1,05
4.	Темірбетон панелден	1,0
5.	Кірпішпен қапталған темірбетон панелден	1,05
6.	Балшықтан - саманнан	0,5
7.	Саманнан, сыртынан 0,5 кірпішпен қапталған	0,6
8.	Монолитты шлакты-бетонды	0,7
9.	Темірбетон блоктардан	1,0
10.	Жиналмалы-қалқанды	0,6
11.	Жиналмалы-қалқанды, 0,5 кірпішпен қапталған	0,75
12.	Кесілген ағаштан	0,85
13.	Шпалдан	0,75
14.	Шпалдан, кірпішпен қапталған	0,95
15.	Қамыс қаңқалы	0,6

Тұрғын үй-жайды, саяжай құрылыстары немесе аяқталмаған құрылыс объектісін барлық тиісті инженерлік жүйелермен және техникалық құрылғылармен қамтамасыз ету кезінде 1-ге тең жайлылық коэффициенті (К жайл) қолданылады.

Адамдардың тұруы (тұрмыстық), келуі үшін нормативтік не қолайлы жағдай туғызатын инженерлік жүйелер мен техникалық құрылғылар (су құбыры, кәріз, басқа да жайлылық түрлері) болмаған кезде, 0,8-ге тең К жайл. қолданылады.

Жылыту түріне байланысты мынадай жылытудың түзету коэффициенттері (К жылу) қолданылады:

Рет №	Жылыту түрі	К жылу
1	2	3
1.	Орталықтан жылыту	1, 0
2.	Газбен немесе мазутпен жергілікті жылыту	0, 98
3.	Қатты отын арқылы сумен жергілікті жылыту	0, 95
4.	Пешпен жылыту	0, 9

Салық салу объектісінің елді мекенде орналасуын есепке алатын аймақтау коэффициентін (К айм.) жылжымайтын мүлікке құқықтарды және олармен жасалатын мәмілелерді тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган жергілікті атқарушы органдармен келісім бойынша айқындайды.

Айлық есептік көрсеткіштің өзгеру коэффициенті (К аек. өзг) мынадай формула бойынша айқындалады:

$K_{\text{аек. өзг}} = \frac{\text{ағ. ж. аек}}{\text{өткен ж. аек}}$, мұнда:

ағ. ж. аек – Республикалық Бюджет туралы Заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының 1 қаңтарында қолданыста болған айлық есептік көрсеткіш;

өткен ж. аек – Республикалық Бюджет туралы Заңда белгіленген және өткен қаржы жылының 1 қаңтарында қолданыста болған айлық есептік көрсеткіш.

Тұрғын үйлердің салқын жапсаржайлары, шаруашылық (қызметтік) құрылыстары, шығынқы ірге қабаттары, жертөлелері, гаражы, тұрғын үй-жайлардың немесе аяқталмаған құрылыс объектісінің бір бөлігі болып табылған жағдайда, салық базасы осы бапқа сәйкес жылжымайтын мүлікке және олармен жасалатын мәмілелерге құқықтарды тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган айқындаған осындай салық салу объектілерінің жиынтық құны ретінде белгіленеді.

Бірнеше салық салу объектілері бойынша бір жеке тұлға салық төлеуші болып табылса, жылжымайтын мүлікке және олармен жасалатын мәмілелерге құқықтарды тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган салық базасын әрбір объект бойынша дербес есептейді.

Егер салық кезеңінің ұзақтығы 12 айдан кем болса, 12 және айлардың санына көбейту объектінің құнына бөлуі арқылы салық базасы есептелінеді.

Бірнеше салық салу объектілері бойынша салық төлеуші бір жеке тұлға болған жағдайда, салықты есептеу әрбір салық салу объектісі бойынша бөлек жүргізіледі.

Бірнеше жеке тұлғаның ортақ үлестік меншігіндегі салық салу объектісі үшін салық олардың осы мүліктегі үлесіне бара-бар есептеледі.

Жеке тұлғалардың салық салу объектілері бойынша салықты есептеуді салық кезеңінің 1 тамызынан кешіктірмей тиісті салық ставкасын салық базасына қолдану арқылы, салық төлеушінің тұрғылықты жеріне қарамастан салық салу объектілерінің орналасқан жері бойынша салық органдары жүргізеді.

Егер салық салу объектісі салық кезеңі ішінде меншік құқығында он екі айдан аз болса, төленуге жататын мүлік салығы салық сомасын он екіге бөлу және салық салу объектісінің меншік құқығында болған айларының санына көбейту жолымен есептеледі.

Мүлік салығының ставкасы

Жеке тұлғалардың мүлік салығы салық салу объектілерінің құнына қарай, мынадай ставкалар бойынша есептеледі (8-кесте).

Бірнеше жеке тұлғаның ортақ үлестік меншігіндегі салық салу объектісі үшін салық олардың осы мүліктегі үлесіне бара-бар есептеледі. Бірнеше салық салу объектілері бойынша салық төлеуші бір жеке тұлға болған жағдайда, салықты есептеу әрбір салық салу объектісі бойынша бөлек жүргізіледі. Салық салу объектісі жойылған, қираған, бұзылған кезде жойылу, қирау, бұзылу фактілерін растайтын, уәкілетті орган беретін құжаттар болған жағдайда, салық сомасын қайта есептеу жүргізіледі. Салық кезеңі ішінде салық төлеушінің салық төлеуден босатылу құқығы туындаған кезде, осы құқық туындаған айдың бірінші күнінен бастап салық сомасын қайта есептеу жүргізіледі.

Салық кезеңі ішінде салық салу объектілеріне меншік құқықтары берілген жағдайда, салық сомасы мүлікке меншік құқықтарын іске асырудың нақты кезеңі үшін есептеледі.

Мүлікке салынатын салықтың мөлшері

1	2	3
1.	1 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	салық салу объектілері құнын 0, 05 пайызы
2.	1 000 000 теңгеден жоғары 2 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	500 теңге + 1 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 08 пайызы
3.	2 000 000 теңгеден жоғары 3 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	1 300 теңге + 2 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 1 пайызы
4.	3 000 000 теңгеден жоғары 4 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	2 300 теңге + 3 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 15 пайызы
5.	4 000 000 теңгеден жоғары 5 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	3 800 теңге + 4 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 2 пайызы
6.	5 000 000 теңгеден жоғары 6 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	5 800 теңге + 5 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 25 пайызы
7.	6 000 000 теңгеден жоғары 7 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	8 300 теңге + 6 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 3 пайызы
8	7 000 000 теңгеден жоғары 8 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	11 300 теңге + 7 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 35 пайызы
9	8 000 000 теңгеден жоғары 9 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	14 800 теңге + 8 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 4 пайызы
10	9 000 000 теңгеден жоғары 10 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	18 800 теңге + 9 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 45 пайызы
11	10 000 000 теңгеден жоғары 50 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	23 300 теңге + 10 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 5 пайызы
12	50 000 000 теңгеден жоғары 120 000 000 теңгеге дейін қоса алғанда	223 300 теңге + 50 000 000 теңгеден асатын соманың 0, 75 пайызы
13	120 000 000 теңгеден жоғары	748 300 теңге + 120 000 000 теңгеден асатын соманың 1 пайызы

Меншік құқығын берген тұлға салық салу объектісін иеленудің нақты кезеңі үшін төленуге жататын салық сомасын меншік құқықтарын мемлекеттік тіркеу кезіне дейін немесе тіркеу кезінде бюджетке енгізуге тиіс. Бұл ретте бастапқы төлеушіге ағымдағы жылдың 1 қаңтарынан бастап, ол меншік құқығын берген айдың басына дейін есептелген салық сомасы көрсетіледі. Одан кейінгі төлеушіге мүлік салығының есептелген сомасы туралы салық органы жіберетін хабарламада оның меншік құқығы туындаған айдың басынан басталатын кезең ішінде есептелген салық сомасы көрсетіледі.

Салықтың жылдық сомасын салық салу объектісіне меншік құқығын мемлекеттік тіркеу кезінде тараптардың бірі (келісім бойынша) бюджетке енгізуі мүмкін. Аталған салық сомалары кейіннен қайталап төленбейді.

Жылжымайтын мүлікке және онымен жасалатын мәмілелерге құқықтарды мемлекеттік тіркеу кезінде (бастапқы тіркеуді қоспағанда) уәкілетті мемлекеттік орган салық салу объектілерінің құнын айқындамаған жағдайда, салық алдыңғы салық кезеңінде есептелген салық сомасы негізге алына отырып төленеді.

Жеке тұлғалардың салық салу объектілері жойылған, бұзылған, қираған кезде, салық салу объектілерінің жойылу, қирау, бұзылу фактісі болған ай салық кезеңінің есеп-қисабына кіреді.

Салық қызметі органдары салық төлеушіге салық сомасын 1 тамыздан, соңғы күні 1 қазанға дейін төлеу керектігін ескертуге міндетті. Жеке тұлғалардың мүлік салығын есептеу мен төлеу үшін салық кезеңі – күнтізбелік жыл. Жеке тұлғаларға декларация берілмейді.

4.3. Көлік құралдары салығы

Көлік құралдарына салынатын салық тікелей салық және мемлекет пен көлік құралдарының арасындағы экономикалық қатынастарды реттейтін салықтарға жатады. Көлік құралдарының иелері көлік құралдарын иемдену барысында республиканың автомобиль жолдарын пайдаланады. Ал осы автомобиль жолдарын қаржыландыруды мемлекеттік бюджет жүзеге асырады. Сондықтан көлік құралдарына салынатын салықтың экономикалық мәні зор деп айтуға болады.

Көлік құралдарына салынатын салық салу объектісіне қарай тікелей салықтар, ал пайдалану белгісіне қарай бұл көлік құралдарына салынатын салық арнайы салықтарға жатады. Өйткені бұл салықтан жиналған ақша қаражаттары сол көліктер жүретін жолдарды жөндеу үшін арнайы мақсатқа жұмсалады.

Салық салу объектісін бағалау дәрежесіне қарай көлік құралдарына салынатын салықтар нақты салықтарға жатады. Өйткені бұл салық көлік құралдарының сыртқы белгісіне қарай табыстың түсуін есептеместен салынады. Ал салық салынатын органға қарай көлік құралдарына салынатын салық жергілікті салықтарға жатады.

Бұл салықты төлеушілер меншік құқығында салық салу объектілері бар заңды тұлғалар, олардың құрылымдық бөлімшелері көлік құралдары салығын төлеушілер болып табылады.

Салық салу объектілеріне уәкілетті органдар мемлекеттік тіркелген және есепте тұрған көлік құралдары (тіркемелерді қоспағанда) жатады.

Жүк көтергішті 40 тонна және одан асатын карьерлік автосамосвалдар; мамандандырылған медициналық көлік құралдары салық салу объектілері болып табылмайды. Көлік құралдарына салынатын салық жылына бір рет төленіп отырады және айлық есептік көрсеткіш ставкалары бойынша есептеледі (9-кесте).

Жеңіл автомобильдердің үш айлық есептік көрсеткіш ставкасы бойынша салық салынатын двигателінің көлемі 1500-ден жоғары 2000 текше сантиметрді қоса алғандағы, алты айлық есептік көрсеткіш ставкасы бойынша салық салынатын 2000-нан жоғары 2500 текше сантиметрді қоса алғандағы, тоғыз айлық есептік көрсеткіш ставкасы бойынша салық салынатын 2500-ден жоғары 3000 текше сантиметрді қоса алғандағы, он бес айлық есептік көрсеткіш ставкасы бойынша салық салынатын 3000-нан жоғары 4000 текше сантиметрді қоса алғандағы, жүз он жеті айлық есептік көрсеткіш ставкасы бойынша салық салынатын 4000 текше сантиметрден жоғары көлемде болған кезде салық сомасы двигатель көлемінің тиісті төменгі шегінен асып түскен әрбір бірлік үшін 7 теңгеге ұлғайтылады.

Көлік құралдарына салынатын салық ставкалары

Рет №	Салық салу объектісі	Салық ставкасы (айлық есептік көрсеткіш)
1	2	3
1.	Двигателінің көлемі мынадай жеңіл автомобильдер (текше см.):	
	1100-ге дейін қоса алғанда	1,0
	1100-ден жоғары 1500-ді қоса алғанда	2,0
	1500-ден жоғары 2000-ды қоса алғанда	3,0
	2000-нан жоғары 2500-ді қоса алғанда	6,0
	2500-ден жоғары 3000-ды қоса алғанда	9,0
	3000-нан жоғары 4000-ды қоса алғанда	15
	4000-нан жоғары	117,0
2.	Жүк көтергіштігі мынадай жүк, арнайы автомобильдер (тіркемелерді есептемегенде):	
	1 тоннаға дейін қоса алғанда	3,0
	1 тоннадан жоғары 1,5 тоннаны қоса алғанда	5,0
	1,5 тоннадан жоғары 5 тоннаны қоса алғанда	7,0
	5 тоннадан жоғары	9,0
3.	Тракторлар, өздігінен жүретін ауыл шаруашылығы, мелиоративтік және жол-құрылыс машиналары мен механизмдері, жүріп өту мүмкіндігі жоғары арнайы машиналар және жалпыға ортақ пайдаланылатын автомобиль жолдарында жүруге арналмаған басқа да автокөлік құралдары	3,0
4.	Автобустар:	
	отыратын 12 орынға дейін қоса алғанда	9,0
	отыратын 12-ден жоғары 25 орынды қоса алғанда	14
	отыратын 25 орыннан жоғары	20
5.	Мотоциклдер, мотороллерлер, мототаналар, шағын кемелер, двигателінің қуаты:	
	55 кВт-ға дейін қоса алғанда	1,0
	55 кВт-дан асатын	10
6.	Катерлер, кемелер, буксирлер, баржалар, яхталар (двигателінің қуаты мынадай ат күшіне тең):	
	160-қа дейін қоса алғанда	6,0
	160-тан жоғары 500-ді қоса алғанда	18
	500-ден жоғары 1000-ды қоса алғанда	32
	1000-нан жоғары	55

1	2	3
7.	Ұшу аппараттары	әрбір киловатт қуаттан айлық есептік көрсеткіштің 4%
8.	Мыналарды: магистральды жолдар бойымен поездардың кез келген санатын жүргізу үшін; магистральды, станциялық және тар және (немесе) кең табанды кірме жолдарда маневр жұмыстарын жүргізу үшін; өнеркәсіптік теміржол көлігі жолдарында және магистральды және станциялық жолдарға шықпайтын жолдарда пайдаланылатын теміржолдың тартқыш қозғалмалы құрамы;	көлік құралының жалпы қуатының әрбір киловатынан айлық есептік көрсеткіштің 1%-ы
	Тар және кең табанды магистральды және станциялық жолдармен жолаушылар тасымалдауды ұйымдастыру үшін пайдаланылатын мотор-вагонды қозғалмалы құрам	көлік құралының жалпы қуатының әрбір киловатынан айлық есептік көрсеткіштің 1%-ы

Пайдалану мерзіміне байланысты ұшу аппараттарының салық ставкасына мынадай түзету коэффициенті қолданылады:

10-кестме

Ұшу аппараттары үшін:	Түзету коэффициенті
1999 жылғы 1 сәуірден кейін сатып алынған ұшу аппараттарына:	
Пайдалану мерзімі 5 жылдан жоғары 15 жылды қоса	2, 0
Пайдалану мерзімі 15 жылдан жоғары	3, 0
1999 жылы 1 сәуірге дейін сатып алынған ұшу аппараттарына:	
Пайдалану мерзімі 5 жылдан жоғары 15 жылды қоса	0, 5
Пайдалану мерзімі 15 жылдан жоғары	0. 3

Көлік құралдарының пайдалану мерзімі көлік құралдарының паспортында /әуе кемесін ұшуда пайдалану жөніндегі нұсқамада/

көрсетілген көлік құралы шығарылған мерзім негізге алына отырып, есептеледі.

Салық төлеушілер салық салу объектілерін, әрбір көлік құралы бойынша салық ставкасын және түзету коэффициенттерін негізге ала отырып, салық сомасын дербес есептейді. Бюджетке салық төлеу салық салу объектілерінің тіркелген жері бойынша салық кезеңінің 1 шілдесінен кешіктірмей жүргізеді.

Салық төлеуші заңды тұлғалар салық кезеңі ішінде көлік құралдарына салынатын салық бойынша декларацияны беру мерзімі басталғаннан кейін 10 күннен кешіктірмей көлік құралдарына салынатын салық бойынша түпкілікті есеп айырысып болуы керек.

Салық кезеңі ішінде салық салу объектілеріне меншік құқықтары берілген жағдайда көлік құралдарына салық сомасы меншік құқықтарын іске асырудың нақты кезеңі үшін есептелінеді.

Есептелінген салық мемлекет алдындағы борыш болып табылады және бюджетке төленуге жатады. Уақытылы төленбеген салық сомасынан мерзімі өткен әр күн үшін, ҚР Ұлттық банкі белгіленген қайта қаржыландыру ставкасының 2, 5 есе мөлшерінде өсім есептеліп, өндіріліп алынады.

Төмендегі заңды және жеке тұлғалар көлік құралдарына салынатын салықтан босатылады:

– жалпы меншік құқығында өзінің мүшелеріне тиесілі және өзінің ауыл шаруашылығы өнімін өндіру, сақтау және өңдеу процесінде тікелей пайдаланылатын, меншік құқығындағы мынадай көлік құралдары бойынша бірыңғай жер салығын төлеушілер:

– двигателінің көлемі 2500 текше сантиметрге дейінгіні қоса алғанда, бір жеңіл автомобиль;

– қатынасты сактай отырып двигателінің шекті жиынтық қуаты 1000 гектар егістікке (шабындықтарға, жайылымдарға) 1000 кВт мөлшеріндегі жүк автомобильдері;

– өзінің ауыл шаруашылығы өнімін өндіруде пайдаланылатын мамандандырылған ауыл шаруашылығы техникасы бойынша бірыңғай жер салығын төлеушілерді қоса алғанда, ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер;

– мемлекеттік мекемелер;

– салық салу объектісі болып табылатын бір автокөлік

құралы бойынша Ұлы Отан соғысына қатысушылар, соларға теңестірілетін адамдар, Ұлы Отан соғысы жылдарында тылдағы жанқиярлық еңбегі мен мінсіз әскери қызметі үшін бұрынғы КСРО және медальдарымен марапатталған адамдар, сондай-ақ 1941 жылғы 22 маусымнан 1945 жылғы 9 мамырға дейінгі аралықта кемінде алты ай жұмыс істеген (қызмет еткен) және **Ұлы Отан соғысы жылдарында тылдағы жанқиярлық еңбегі мен мінсіз әскери қызметі үшін бұрынғы КСРО ордендерімен және медальдарымен марапатталмаған адамдар;**

– салық салу объектісі болып табылатын бір автокөлік құралы бойынша – меншігінде мотоколяскалары мен автомобильдері бар мүгедектер;

– салық салу объектісі болып табылатын бір автокөлік құралы бойынша – Кеңес Одағының Батырлары мен Социалистік Еңбек Ерлері, Халық қаһарманы, Қазақстанның Еңбек Ері атақтарына ие болған, Даңқ орденінің үш дәрежесімен және «Отан» орденімен наградталған адамдар, «Ардақты ана» атағын алған, «Алтын алқа», «Күміс алқа» алқаларымен марапатталған көп балалы аналар;

– ауыл шаруашылығы құрылымынан шығу нәтижесінде пай ретінде алынған, пайдалану мерзімі жеті жылдан асқан жүк автомобильдері.

Бақылау сұрақтары:

1. Жер салығын төлеудің қажеттілігі неде?
2. Елді мекенде орналасқан жеке меншіктегі үйден және көп пәтерлі үйден жеке тұлға қалай салық төлейді?
3. Балл-бонитет деген көрсеткіш нені білдіреді?
4. Біртұтас жер салығын төлеушілер кімдер және салық қалай есептеледі?
5. Жеке тұлғалардың мүлік салығын төлеудегі заңды тұлғалардан ерекшелігі неде?
6. Мүлік салығының маңызы неде?
7. Көлік құралдарына салынатын салықтың салық салу объектілерін атаңыз.
8. Жеңіл автокөліктер бойынша қандай салықтық түзетулерді білесіз?

5-тарау

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУШЫЛАРҒА САЛЫҚ САЛУ

ҚР Үкіметі жер қойнауын пайдаланушылардың арнайы салықтары мен төлемдерінің ерекшеліктерін бекітеді.

Контрактілердің түрлері:

- 1) өнімді бөлу туралы;
- 2) концессия туралы;
- 3) өтеусіз көрсетілген қызмет (сервистік контракт) туралы.

Нақты операциялардың шарттарына байланысты контрактілердің түрлері қолданылады.

Жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт шеңберінде жүзеге асырылатын қызмет бойынша салық міндеттемелерін орындау жер қойнауын пайдаланушыны салық міндеттемелері туындаған күні Қазақстан Республикасының қолданыстағы салық заңнамасына сәйкес жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт шеңберінен тыс қызметті жүзеге асыру бойынша салық міндеттемелерін орындаудан босатпайды.

Кен орындарын (кен орындары тобын, кен орындарының бір бөлігін) рентабельдігі төмен, қоюлығы жоғары, суланған, шағын дебетті және игерілген санатқа жатқызу тәртібін, олардың тізбесі мен салық салу тәртібін пайдалы қазбаларды өндіру салығы бөлігінде Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайды.

Жер қойнауын пайдаланушылардың арнаулы төлемдері мен салықтары:

- 1) жер қойнауын пайдаланушылардың арнаулы төлемдерін;
 - а) қол қойылатын бонусты;
 - ә) коммерциялық табу бонусын;
 - б) тарихи шығындарды өтеу бойынша төлемдерді;
- 2) пайдалы қазбаларды өндіру салығын;
- 3) үстеме пайда салығын қамтиды.

Қазақстан Республикасының Үкіметі немесе құзыретті орган мен жер қойнауын пайдаланушы арасында 2009 жылғы 1 қаңтарға дейін жасалған және міндетті салық сараптамасынан өткен, өнімді бөлу туралы келісімде (келісімшартта), сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президенті бекіткен жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшартта айқындалған салық режимі мұндай келісімнің (келісімшарттың) ережелеріне сәйкес оларға қатысты салық режимінің тұрақтылығы тікелей көзделген салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер үшін сақталады. Мұндай келісімнің (келісімшарттың) белгіленген бүкіл қолданылу мерзімі ішінде тек қана оның тараптарына қатысты, сондай-ақ операторларға қатысты қолданылады, мұндай келісімнің (келісімшарттың) тараптары болып табылмайтын тұлғаларға немесе операторларға қолданылмайды және тараптардың өзара келісімі бойынша өзгертілуі мүмкін.

Төлем көзінен ұсталуға жататын, жер қойнауын пайдаланушы салық агенті ретінде әрекет ететін салыққа қатысты салық міндеттемелерін орындау Қазақстан Республикасының Үкіметі немесе құзыретті орган мен жер қойнауын пайдаланушы арасында 2009 жылғы 1 қаңтарға дейін жасалған және міндетті салық сараптамасынан өткен, өнімді бөлу туралы келісімде (келісімшартта) және Қазақстан Республикасының Президенті бекіткен жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшартта төлем көзінен ұсталатын салық салу тәртібін реттейтін ережелердің болуына қарамастан, оларды төлеу жөніндегі міндеттемелер туындаған кезде қолданыста болған Қазақстан Республикасының салық заңнамасына сәйкес жүргізіледі.

Қазақстан Республикасының Үкіметі немесе құзыретті орган мен жер қойнауын пайдаланушы арасында 2009 жылғы 1 қаңтарға дейін жасалған және міндетті салық сараптамасынан өткен өнімді бөлу туралы келісімнің (келісімшарттың) салық

режимінде, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президенті бекіткен жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттың салық режимінде көзделген салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің жекелеген түрлерінің күші жойылған жағдайда, жер қойнауын пайдаланушы өнімді бөлу туралы келісімде (келісімшартта) және (немесе) жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшартта белгіленген тәртіппен және мөлшерде, олардың қолданылу мерзімі аяқталғанға немесе Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізілгенге дейін оларды бюджетке төлеуді жалғастырады.

Жер қойнауын пайдаланушы салық салу объектілерін және (немесе) салық салуға байланысты объектілерді бөлек салықтық есепке алуды бекітілген салықтық есепке алу саясатына сәйкес есепке алу құжаттамасы деректерінің негізінде және осы бапта белгіленген ережелерді ескере отырып жүргізеді.

Жер қойнауын пайдаланушы бөлек салықтық есепке алуды жүргізу тәртібін дербес әзірлейді және ол салықтық есепке алу саясатында (есепке алу саясаты бөлігінде) бекітіледі.

Резидент емес жер қойнауын пайдаланушы таза табыстан 15% ставкамен қосымша салық салуға жатады.

Жер қойнауын пайдаланушы жер қойнауын пайдалануға жасалған әрбір келісімшарт шеңберінде жүзеге асырылатын қызмет бойынша, сондай-ақ рентабельдігі төмен, өте тұтқыр, су басқан, дебеті аз және қазылған кен орындарын (кен орындары тобын, осындай кен орындары тобы бойынша қызметті жүзеге асырған кезде кен орындарының бір бөлігін, бір келісімшарт шеңберіндегі кен орындарының бір бөлігін) әзірлеу кезінде, осындай кен орындары (кен орындарының тобы, бір келісімшарт шеңберіндегі осындай кен орындарының тобы бойынша қызметті жүзеге асырған кезде кен орындарының бір бөлігі) бойынша салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді Салық Кодексіне белгіленгендерден ерекшеленетін тәртіппен және ставкалар бойынша есептеген жағдайда, салық міндеттемелерін есептеу үшін Салық Кодексіне сәйкес бөлек салық есебін жүргізуге міндетті.

Жер қойнауын пайдаланушы салық салу объектілерін және

(немесе) салық салуға байланысты объектілерді бөлек салықтық есепке алуды бекітілген салықтық есепке алу саясатына сәйкес есепке алу құжаттамасы деректерінің негізінде және осы бапта белгіленген ережелерді ескере отырып жүргізеді.

Жер қойнауын пайдаланушы бөлек салықтық есепке алуды жүргізу тәртібін дербес әзірлейді және ол салықтық есепке алу саясатында (есепке алу саясаты бөлігінде) бекітіледі.

Жер қойнауын пайдаланушы алғашқы бекітілген салықтық есепке алу саясатының (есепке алу саясаты бөлігінің) көшірмесін корпорациялық табыс салығы жөніндегі декларацияны табыс ету үшін осы Кодексте белгіленген мерзімде өзінің орналасқан жері бойынша салық органына табыс етеді.

Жер қойнауын пайдаланушы салықтық есепке алу саясатына (есепке алу саясатының бөлігіне) енгізілген өзгерістер мен толықтыруларды немесе салықтық есепке алу саясатының (есепке алу саясаты бөлігінің) жаңа нұсқасы бекітілгеннен кейінгі он жұмыс күні ішінде өзінің орналасқан жері бойынша салық органына табыс етеді.

Келісімшарт қызметі бойынша бөлек салықтық есепке алу:

- 1) корпорациялық табыс салығы;
- 2) қол қойылатын бонус;
- 3) коммерциялық табу бонусы;
- 4) пайдалы қазбаларды өндіру салығы;
- 5) үстеме пайда салығы;

б) жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттардың салық режимдері негізінде белгіленген тәртіптен өзгеше есептелетін өзге де салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер бойынша жүргізіледі.

Салық салу объектілерін және (немесе) салық салуға байланысты объектілерді бөлек салықтық есепке алуды жүргізу мақсатында жер қойнауын пайдаланушының барлық табыстары мен шығыстары тікелей, жанама және жалпы болып бөлінеді.

5.1. Бонустар

Бонустар жер қойнауын пайдаланушының тіркелген төлемдері болып табылады және жер қойнауын пайдалануға жасалған

келісімшартта белгіленген мөлшерде ақшалай нысанда төленеді. Жер қойнауын пайдаланушы жер қойнауын пайдалануды жүргізудің жеке жағдайларын негізге ала отырып, бонустардың:

- қол қойылатын;
- коммерциялық табу бонусы түрлерін белгілейді.

Қол қойылатын бонус жер қойнауын пайдаланушының келісімшарт жасалатын аумақта жер қойнауын пайдалану жөніндегі қызметті жүзеге асыру құқығы үшін біржолғы тіркелген төлемі болып табылады. Қол қойылатын бонустың бастапқы мөлшерін пайдалы қазбалар көлемі кен орнының экономикалық құндылығы ескерілген есеп негізінде Қазақстан Республикасының үкіметі белгілейді. Қол қойылатын бонустың түпкілікті мөлшері пайдалануға берілетін кен орындарының экономикалық құндылығын ескере отырып, келісімшартта белгіленеді, бірақ бонус мөлшері бастапқы мөлшерден кем болмауы керек.

Коммерциялық табу бонусы келісімшарт аумағы шегінде ашылған, өндіру үшін экономикалық жағынан тиімді пайдалы қазбалардың белгілі бір түрінің запастарына тағайындалады. Коммерциялық табу бонусының мөлшерін салық салу объектісі, есептеу базасы мен ставкасы негізге ала отырып белгілейді. Коммерциялық табу бонусының мөлшерін есептеу үшін:

- кен орнынан алынатын пайдалы қазбалар қорының уәкілетті мемлекеттік орган бекіткен осы мақсаттағы көлемі салық салу объектісі болып табылады;

- алынатын пайдалы қазбалар қорының бекітілген көлемінің құны төлемді есептеу базасы болып табылады. Алынатын қордың құны осы пайдалы қазбаның төлемі жүзеге асырылған күнгі биржалық бағасын негізге ала отырып белгіленеді;

- коммерциялық табу бонусының ставкасы тиісті коммерциялық табу бойынша алынатын қордың бекітілген құнына пайыз есебімен, жер қойнауын пайдалануға жасалған әрбір келісімшартта белгіленеді, бірақ ол 0, 1 пайыздан кем болмауы тиіс.

5.2. Үстем пайда салығы

Төлеушілер – жер қойнауын пайдалану шартына сәйкес пайдалы қазбалардың түрлерін өндіретін, салық салу режимінің

бірінші үлгісі бойынша салық төлейтін жер қойнауын пайдаланушылар.

Салық салу объектісі

Жер қойнауын пайдаланушының жинақталған табыстардың жинақталған шығыстарға қатынасы 1, 2-ден жоғары болған салық кезеңіндегі әрбір жекелеген келісімшарт бойынша таза табысының бір бөлігі үстеме табысқа салық салу объектісі болып табылады

Салық базасы

Жер қойнауын пайдаланушының салық кезеңіндегі әрбір жекелеген келісімшарт бойынша таза табысының салық кезеңінің аяғына шегерімдер сомасының 20 пайызынан асатын бөлігі салық базасы болып табылады.

Өнімді бөлу туралы келісімшарт аясында жүзеге асырылатын қызметке салық салу ерекшеліктері

Өнімді бөлу туралы келісімшарт соған сәйкес ҚР белгілі бір мерзімге жер қойнауын пайдаланушыға акылы негізде, келісімшарт аумағындағы мұнай операцияларын қоса алғанда, жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүргізу және оның есебінен осыған байланысты жұмыстарды жүргізу құқығын беретін шарт болып табылады.

Жер қойнауын пайдаланушылардың пайда түсіретін өнімдегі үлес төмендегі үш типтерге:

R-фактор – жер қойнауын пайдаланушының жинақтаған табысының жоба бойынша жинақталған шығындарға қатысы;

Мердігер рентабельдігінің ішкі нормасы (РІН) – нақты таза дисконтталған табыс өзінің нөлдік белгісіне жететін дисконтталған ставкасына;

P – фактор (баға коэффициенті) – жер қойнауын пайдаланушы табысының есепті кезеңдегі өндіру көлеміне қатынасына сәйкес келетін пайыздық мәндердің ең төменгісі ретінде айқындалады.

Таза ағымдағы құнды есептеу мынадай формула бойынша жүргізіледі:

Таза ағымдағы құн = $ДЧДП_0 + ДЧДП_1 / (1 + СД_1) + ДЧДП_2 / (1 + СД_2) + \dots + ДЧДП_n / (1 + СД_n)$ n;

ДЧДП_n – есепті кезеңдегі қолма-қол ақшаның нақты таза ағыны;

СД_n – есепті кезеңдегі дисконт ставкасы

n – есепті кезең

Есепті кезеңдегі нақты таза қолма-қол ақша ағыны мынадай формула бойынша айқындалады:

$ДЧДП_n = (ДСКП_n + ДСДПП_n) - (ДВЭР_n + ДВРРО_n + ДВРО_n + СДН_n + ДБКО_n + ДПБ_n)$;

ДСКП_n – жер қойнауын пайдаланушының есепті кезең ішінде алған өтемді өнімнің нақты құны;

ДСДПП_n – жер қойнауын пайдаланушының есепті кезең ішінде алған пайда түсіретін өнім үлесінің нақты құны;

ДВЭР_n – есепті кезең ішінде төленген, өтелетін пайдалану шығыстарының нақты құны;

ДВРРО_n – есепті кезең ішінде төленген, барлауға және бағалауға жұмсалатын, өтелетін шығыстардың нақты құны;

ДВРО_n – есепті кезең ішінде төленген, игеруге жұмсалатын, өтелетін шығыстардың нақты құны;

СДН_n – өнімді бөлу бойынша ҚР-ның үлесін қоспағанда есептік кезең ішінде төленген салықтардың және бюджетке төленетін міндетті төлемдердің нақты құны;

ДБКО_n – осындай есепті кезең ішінде әрбір жағдайда төленген коммерциялық табу бонусының нақты құны;

ДПБ_n – осы игеру учаскесіне жатқызылған және есепті кезеңде төленген қол қойылатын бонус бөлігінің нақты құны.

Салық ставкасын есептеу

Үстеме пайдаға салынатын салық, салық кезеңінің аяғында қол жеткен ішкі пайда нормасының деңгейі негізге алына отырып, Салық Кодексінде белгіленген ставкалар бойынша есептеледі. Пайданың ішкі нормасы жер қойнауын пайдаланушының инфляция индексіне түзетілген жылдық ақша ағыны негізінде:

$$ПИН = r1 + \frac{КТК(r1)}{КТК(r2) - КТК(r1)} \times (r2 - r1)$$

формуласы бойынша есептеледі.

Мұндағы:

ПИН – пайданың ішкі нормасы;

КТҚ – келтірілген таза құн ақша құнының уақыт және дисконттау ставкасына қарай өзгертіліп түзетілген, қолма-қол

ақша ағынына орай есептелген, салынған инвестициялардың қайтарылым құнының есеп айырысу көрсеткіші;

r1-КТҚ – ең төменгі оң мәнге (КТҚ(r1)) тең болатын дисконттау ставкасы (пайыздық ставка);

r2-КТҚ – ең төменгі теріс мәнге (КТҚ(r2)) тең болатын дисконттау ставкасы (пайыздық ставка).

Пайданың ішкі нормасының неғұрлым дәл нәтижесін алу үшін КТҚ ең төменгі оң және ең төменгі теріс мәнге тең болған кездегі дисконттау ставкалары бір-біріне жақын болуы қажет.

Келтірілген таза құн:

$$КТҚ@г = \frac{TAA_1}{(1+r)^1} + \frac{TAA_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{TAA_n}{(1+r)^n}$$

формуласы бойынша белгіленеді:

Мұндағы: КТҚ – келтірілген таза құн;

ТАА – түзетілген қолма-қол ақша ағыны;

@г – КТҚ ең төменгі оң мәнге КТҚ(r1) және теріс мәнге КТҚ(r2) тең болған кездегі дисконттау ставкасы;

г – дисконттау ставкасы (пайыздық ставка);

1, 2...n – уақыт кезеңі (жыл).

Жер қойнауын пайдаланушының жылдық ақша ағыны олардың алған жиынтық жылдық табысы мен келісімшарт шеңберінде жүзеге асырылатын қызметі бойынша шығарған шығыны арасындағы айырма ретінде анықталады.

Мына формула бойынша келісімшарт күшіне енгеннен кейінгі екінші жылдан бастап жер қойнауын пайдаланушының жылдық ақша ағынына инфляция индексі ескеріле отырып түзету жасалады.

$$ТАА(n) = \frac{КАА(n)}{(1+ИИ_1) \times (1+ИИ_2) \times \dots \times (1+ИИ_{n-1})}$$

Мұндағы:

ТАА – инфляция индексіне сәйкес түзетілген ақша ағыны;

ҚАА – есепті жылдағы қолма-қол ақша айналымы;

ИИ – инфляция индексі;

1, 2, ..., n – уақыт кезеңі (жыл).

Үстеме пайда салығы мынадай мөлшерде бекітіледі:

Денгей	Үстеме пайда салығын есептеу мақсаты үшін таза табысты бөлу шкаласы, шегерім сомасының пайызы	Үстеме пайда салығын есептеу мақсаты үшін таза табысты бөлудің шекті сомасын есептеу үшін пайызы	Ставка, Пайызбен
1	25 пайыздан кем немесе соған тең	25	белгіленбейді
2	25 пайыздан 30 пайызға дейін қоса алғанда	5	10
3	30 пайыздан 40 пайызға дейін қоса алғанда	10	20
4	40 пайыздан 50 пайызға дейін қоса алғанда	10	30
5	50 пайыздан 60 пайызға дейін қоса алғанда	10	40
6	60 пайыздан 70 пайызға дейін қоса алғанда	10	50
7	70 пайыздан жоғары		60

5.3. Тарихи шығындарды өтеу бойынша төлем

Жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт жасалғанға дейін келісімшарт аумағын геологиялық зерттеуге және кен орындарын барлауға мемлекет шеккен жиынтық шығындарды өтеу бойынша жер қойнауын пайдаланушының тіркелген төлемдері тарихи шығындарды өтеу бойынша төлем болып табылады.

Келісімшарттарды жасасқанға дейін келісімшарт аумағын геологиялық зерттеуге және кен орындарын барлауға мемлекет шығын шеккен пайдалы қазбалардың кен орындары бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттар жасасқан жер қойнауын пайдаланушылар тарихи шығындарды өтеу бойынша төлемді төлеушілер болып табылады.

Тарихи шығындарды өтеу бойынша төлемді бюджетке төлеу

жөніндегі міндеттеме жер қойнауын пайдаланушы мен жер қойнауын зерттеу және пайдалану жөніндегі уәкілетті мемлекеттік орган арасындағы құпиялылық туралы келісім жасалған күннен бастап, ал жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттардың талаптары бойынша жасалуға тиіс болғанымен 2009 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша құпиялылық туралы тиісті келісімдер жасалмаған жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттар бойынша, 2009 жылдың 1 қаңтарына дейін жасалған, өнімді бөлу туралы келісімді қоса алғанда, тарихи шығындар мөлшерін айқындайтын уәкілетті мемлекеттік органмен құпиялылық туралы келісім жасалған күннен бастап туындайды.

Тарихи шығындарды өтеу бойынша төлемдердің төлеу тәртібі мен мерзімдері келесідей:

Келісімшарт аумағын геологиялық зерттеуге және кен орындарын барлауға мемлекет шеккен тарихи шығындарды өтеу жөніндегі төлемді жер қойнауын пайдаланушы бюджетке коммерциялық табудан кейінгі өндіру кезеңінің басынан бастап орналасқан жері бойынша мынадай тәртіппен төлейді:

– егер келісімшарт аумағын геологиялық зерттеуге және кен орындарын барлауға мемлекет шеккен тарихи шығындарды өтеу жөніндегі төлемнің жалпы мөлшері республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және құпиялылық туралы келісім жасалған күні қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 10000 еселенген мөлшеріне тең немесе одан кем соманы құраса, тарихи шығындарды өтеу жөніндегі төлемді жер қойнауын пайдаланушы пайдалы қазбаларды өндіруді бастаған жылдан кейінгі жылдың 10 сәуірінен кешіктірмей төлейді.

– егер келісімшарт аумағын геологиялық зерттеуге және кен орындарын барлауға мемлекет шеккен тарихи шығындарды өтеу жөніндегі төлемнің жалпы мөлшері республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және құпиялылық туралы келісімнің жасалған күні қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 10000 еселенген мөлшерінен асатын соманы құраса, республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және құпиялылық туралы келісім жасалған күні қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 2500 еселенген мөлшеріндегі сомаға

баламалы сомадан кем болуы мүмкін соңғы үлестің сомасын қоспағанда, тарихи шығындарды өтеу жөніндегі төлемді жер қойнауын пайдаланушы тоқсан сайын, есепті тоқсаннан кейінгі екінші айдың 25-і күнінен кешіктірмей республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және құпиялылық туралы келісім жасалған күні қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 2500 еселенген мөлшерінен кем емес сомаға баламалы сомада, ұзақтығы он жылдан аспайтын кезең ішінде тең үлеспен төлейді.

Пайдалы қазбалардың кен орындарына оларды кейіннен өндіруді көздемейтін барлау жүргізуге арналған келісімшарттар бойынша тарихи шығындарды өтеу бойынша төлем төленбейді.

5.4. Пайдалы қазбаларды өндіру салығы

Жер қойнауын пайдаланушы пайдалы қазбаларды өндіру салығын Қазақстан Республикасының аумағында өндірілетін минералды шикізат, мұнай, жерасты сулары мен емдік балшықтың әрбір түрі бойынша жеке төлейді.

Жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт бойынша қызметті жүзеге асыру барысында пайдалы қазбаларды өндіру салығын төлеудің ақшалай нысаны Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімі бойынша уәкілетті мемлекеттік орган мен жер қойнауын пайдаланушының арасында жасалатын қосымша келісімде белгіленген тәртіппен заттай нысанға ауыстырылуы мүмкін.

Салық кезеңінде өндірілген мұнайдың, жерасты суларының, емдік балшық пен пайдалы қазбалардың айналыстан шыққан қорларының жалпы көлемінен пайдалы қазбаларды өндіру салығын есептеу мақсатында кен орындары бойынша есептен шығарылған (шығынды қайтару) қорлар құрамынан алынатын пайдалы қазбалардың көлемі, сондай-ақ технологиялық сынап көру және зерттеулер жүргізу үшін берілетін мұнайдың, минералды шикізаттың, жерасты сулары мен емдік балшықтың көлемі шлып тастауға жатады. Технологиялық сынап көру және зерттеулер жүргізу үшін берілетін мұнайдың, минералды шикізаттың, жерасты сулары мен емдік балшықтың көлемі мұнайдың, минералды шикізаттың, жерасты сулары мен емдік балшықтың тиісті түрлері

(сорттары) үшін Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандарттарында аталған технологиялық сынап көрудің ең төменгі массасымен шектеледі және (немесе) жер қойнауын пайдалануға арналған келісім-шарттың жұмыс бағдарламасында көзделуге тиіс.

Жер қойнауын пайдалануға арналып жасалған әрбір жеке келісімшарт шеңберінде техногендік минералды құралымдардан пайдалы қазбалар алуды қоса алғанда, мұнайды, минералды шикізатты, жерасты сулары мен емдік балшықты өндіруді жүзеге асыратын жер қойнауын пайдаланушылар пайдалы қазбаларды өндіру салығын төлеушілер болып табылады.

5.4.1. Мұнайға арналған пайдалы қазбаларды өндіру салығы

Жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде өндірген шикі мұнайдың, газ конденсаты мен табиғи газдың нақты көлемі пайдалы қазбаларды өндіруге салық салу объектісі болып табылады.

Пайдалы қазбаларды өндіру салығын есептеу мақсатында жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде өндірген шикі мұнайдың, газ конденсаты мен табиғи газдың жалпы көлемі:

1) Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мұнай өңдеу зауытына өңдеу үшін өткізілген шикі мұнайға және газ конденсатына – жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде жер қойнауын пайдалануға арналған әрбір жеке келісімшарт шеңберінде өндірген және жер қойнауын пайдаланушы Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мұнай өңдеу зауытына не Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мұнай өңдеу зауытына кейіннен өткізу үшін үшінші тұлғаға өткізген шикі мұнайдың, газ конденсатының көлеміне;

2) Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мұнай өңдеу зауытына алыс-беріс шикізаты ретінде өңдеуге берілген шикі мұнайға және газ конденсатына – жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде жер қойнауын пайдалануға арналған әрбір жеке келісімшарт шеңберінде өндірген және жер қойнауын пайдаланушы Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мұнай өңдеу зауытына өңдеу үшін алыс-беріс шикізаты ретінде

берген не Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мұнай өңдеу зауытына алыс-беріс шикізаты ретінде кейіннен беру үшін үшінші тұлғаға өткізілген шикі мұнайдың, газ конденсатының көлеміне;

3) жер қойнауын пайдаланушы өзінің өндірістік мұқтаждарына пайдаланған шикі мұнайға және газ конденсатына - жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде жер қойнауын пайдалануға арналған әрбір жеке келісімшарт шеңберінде өндірген, салық кезеңі ішінде өзінің өндірістік мұқтаждарына пайдаланған шикі мұнайдың және газ конденсатының көлеміне;

4) мемлекет атынан алушыға пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салыққа, экспортқа салынатын рента салығына, роялтиге және Қазақстан Республикасының өнімді бөлу бойынша үлесін төлеу есебіне жер қойнауын пайдаланушы заттай нысанда берген шикі мұнай мен газ конденсатына;

5) Қазақстан Республикасының ішкі нарығында өткізілген және (немесе) өзінің өндірістік мұқтаждарына пайдаланылған табиғи газға;

Жеке өндірістік мұқтаждарға пайдаланылған табиғи газ деп:

– жер қойнауын пайдаланушы жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүргізу кезінде мұнай дайындау кезінде отын ретінде;

– өндірістік және коммуналдық-тұрмыстық мақсаттағы қазандықтар үшін;

– ұнғыма сағасында мұнайды қыздыру үшін және тасымалдау кезінде;

– электр энергиясын өндіру үшін;

6) тауарлы шикі мұнайға, газ конденсатына және табиғи шикі мұнай, газ конденсаты мен табиғи газ көлемдерін шегере отырып, жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде жер қойнауын пайдалануға арналған әрбір жеке келісімшарт шеңберінде өндірген шикі мұнайдың, газ конденсатының және табиғи газдың көлеміне бөлінеді.

Пайдалы қазбаларды өндіру салығы бекітілген жобалық құжаттарда көзделген мұнай алу коэффициентін ұлғайту мақсатында жер қойнауына кері айдалатын көлемде табиғи газ бойынша төленбейді.

Пайдалы қазбаларды өндіру салығы бойынша салық базасы салық кезеңінде өндірілген шикі мұнай, газ конденсаты және табиғи газ көлемінің құны пайдалы қазбаларды өндіру салығын есептеу үшін салық базасы болып табылады.

Жер койнауын пайдаланушы салық кезеңінде жер койнауын пайдалануға арналған әрбір жеке келісімшарт шеңберінде өндірілген тауарлы шикі мұнайдың, газ конденсатының және табиғи газдың құнын өндірілген тауарлы шикі мұнай, газ конденсаты және табиғи газ көлемі мен осы баптың 3-тармағында белгіленген тәртіппен салық кезеңінде есептелген өнімнің бірлігі үшін әлемдік бағаның көбейтіндісі ретінде айқындайды.

Шикі мұнайдың және газ конденсатының әлемдік бағасы салық кезеңіндегі бағалардың күн сайынғы бағамдауының орташа арифметикалық мәнінің және тиісті салық кезеңіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамының көбейтіндісі ретінде төменде келтірілген формула бойынша айқындалады.

Бағаны бағамдау «The McGraw-Hill Companies Inc» компаниясының «Platts Crude Oil Marketwire» дереккөзінде жарияланған ақпараттар негізінде салық кезеңінде «Юралс Средиземноморье» (Urals Med) немесе «Датированный Brent» (Brent Dtd) шикі мұнайының стандартты сортының әрбірін жеке алғанда шетел валютасындағы шикі мұнай бағасын бағамдауды білдіреді.

Шикі мұнай мен газ конденсатының әлемдік бағасы:

$$S = \frac{P_1 - P_2 + \dots + P_n}{n} \times E$$

формуласы бойынша айқындалады.

Мұнда: S – салық кезеңіндегі шикі мұнай мен газ конденсатының әлемдік бағасы;

P_1, P_2, \dots, P_n – салық кезеңі ішінде бағаларының бағамдалуы жарияланған күндері бағалардың күн сайынғы орташа арифметикалық бағамдалуы;

E – тиісті салық кезеңіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамы;

n – салық кезеңіндегі бағалардың бағамдалуы жарияланған күндердің саны.

Бағалардың күн сайынғы орташа арифметикалық бағамдалуы:

$$P_n = \frac{C_{n1} + C_{n2}}{2},$$

формуласы бойынша айқындалады.

Мұнда: P_n – бағалардың күн сайынғы орташа арифметикалық бағамдалуы;

C_{n1} – «Юралс Средиземноморье» (Urals Med) немесе «Датированный Brent» (Brent Dtd) шикі мұнайы стандартты сорты бағасының күнделікті бағамдалуының төменгі мәні (min);

C_{n2} – «Юралс Средиземноморье» (Urals Med) немесе «Датированный Brent» (Brent Dtd) шикі мұнайы стандартты сорты бағасының күнделікті бағамдалуының жоғарғы мәні (max).

Жер қойнауын пайдаланушы «Юралс Средиземноморье» (Urals Med) немесе «Датированный Brent» (Brent Dtd) шикі мұнайының белгілі бір стандартты сортына шикі мұнайды және газ конденсатын жатқызуды шикі мұнайды беруге арналған шарттар негізінде жүргізеді. Беруге арналған шартта шикі мұнайдың стандартты сорты көрсетілмесе немесе жоғарыда көрсетілген стандартты сорттарға қатысы жоқ шикі мұнайдың сорты көрсетілген жағдайда, жер қойнауын пайдаланушы осындай шарт бойынша берілген шикі мұнай көлемін әлемдік орташа бағасы салық кезеңі ішінде ең жоғары болып табылатын мұнайдың сондай сортына жатқызуға міндетті.

4. Табиғи газға әлемдік баға халықаралық өлшем бірліктері бекітілген коэффициентке сәйкес текше метрге ауыстыруды есепке ала отырып, салық кезеңі ішінде бағаларды шетел валютасындағы күнделікті бағамдаудың орташа арифметикалық мәнінің және тиісті салық кезеңіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамының көбейтіндісі ретінде төменде көрсетілген формула бойынша айқындалады.

Осы тармақтың мақсаттары үшін бағаны бағамдау «The McGraw-Hill Companies Inc» компаниясының «Platts European Gas Daily» дереккөзінде жарияланған ақпарат негізінде «Zeebrugge Day-Ahead» табиғи газы бағасының салық кезеңі ішінде шетел валютасындағы бағамдалуын білдіреді.

Осы дереккөзде «Zeebrugge Day-Ahead» табиғи газына баға

туралы ақпарат болмаған кезде «Zeebrugge Day-Ahead» табиғи газына баға:

1) «Argus Media Ltd» компаниясының «Argus European Natural Gas» дереккөзінің деректері бойынша;

2) жоғарыда көрсетілген дереккөздерде «Zeebrugge Day-Ahead» табиғи газына баға туралы ақпарат болмаған кезде Қазақстан Республикасының трансферттік баға белгілеу туралы заңнамасында айқындалған басқа да дереккөздердің деректері бойынша пайдаланылады.

Табиғи газдың әлемдік бағасы:

$$S = \frac{P_1 + P_2 + \dots + P_n}{n} \times E$$

формуласы бойынша анықталады.

Мұнда: S – табиғи газдың салық кезеңіндегі әлемдік бағасы;

P_1, P_2, \dots, P_n – салық кезеңі ішінде бағалардың бағамдалуы жарияланған күндері бағалардың күн сайынғы орташа арифметикалық бағамдалуы;

E – тиісті салық кезеңі ішіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамы;

n – салық кезеңінде бағалардың бағамдалуы жарияланған күндердің саны.

Бағалардың күн сайынғы орташа арифметикалық бағамдалуы:

$$P_n = \frac{C_{n1} + C_{n2}}{2},$$

формуласы бойынша айқындалады.

Мұнда: P_n – бағалардың күн сайынғы орташа арифметикалық бағамдалуы;

C_{n1} – «Zeebrugge Day-Ahead» табиғи газы бағасының күн сайынғы бағамдалуының төменгі мәні (min);

C_{n2} – «Zeebrugge Day-Ahead» табиғи газы бағасының күнделікті бағамдалуының жоғарғы мәні (max).

Пайдалы қазбаларды өндіру салығының ставкалары

Шикі мұнайға пайдалы қазбаларды өндіру салығының ставкалары, газ конденсатын қоса алғанда, тіркелген түрде мынадай шкала бойынша белгіленеді:

12-кесте

Рет №	Жылдық өндіру көлемі	Ставкалар, пайызбен
1.	250 000 тоннаға дейін қоса алғанда	5
2.	500 000 тоннаға дейін қоса алғанда	7
3.	1 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	8
4.	2 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	9
5.	3 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	10
6.	4 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	11
7.	5 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	12
8.	7 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	13
9.	10 000 000 тоннаға дейін қоса алғанда	15
10.	10 000 000 тоннадан жоғары	18

Қазақстан Республикасының ішкі нарығында шикі мұнай мен газ конденсатын өткізген және (немесе) берген, оның ішінде мемлекет атынан алушыға пайдалы қазбаларды өндіру салығын, экспортқа рента салығын, роялтиді және Қазақстан Республикасының өнімді бөлу жөніндегі үлесін төлеу есебіне заттай нысанда берген немесе өзінің өндірістік мұқтажық-тарына пайдаланған жағдайда белгіленген ставкаларға 0, 5 төмендетілген коэффициент қолданылады.

Табиғи газға пайдалы қазбаларды өндіру салығының ставкасы 10 пайызды құрайды.

Ішкі нарықта табиғи газды өткізген кезде пайдалы қазбаларды өндіру салығы жылдық өндіру көлеміне қарай мынадай ставкалар бойынша төленеді:

13-кесте

Рет №	Жылдық өндіру көлемі	Ставкалар, пайызбен
1.	1, 0 млрд. текше. м. дейін қоса алғанда	0, 5
2.	2, 0 млрд. текше. м дейін қоса алғанда	1, 0
3.	2, 0 млрд. текше м. -ден жоғары	1, 5

5.4.2. Кең таралған пайдалы қазбаларды қоспағанда, минералды шикізатқа пайдалы қазбаларды өндіру салығы

Кең таралған пайдалы қазбаларды қоспағанда, минералды шикізатқа пайдалы қазбаларды өндіру салығының салық салу объектісі минералды шикізаттың құрамындағы пайдалы қазбалар қорларының нақты көлемі (айналыстан шыққан қорлардың салық салынатын көлемі) салық салу объектісі болып табылады.

Әрбір алу бірлігі бойынша нормаланған ысыраптың көлемі осы мақсаттар үшін Қазақстан Республикасының уәкілетті мемлекеттік органы бекіткен кен орындарын әзірлеудің техникалық жобасының негізінде белгіленеді.

Кең таралған пайдалы қазбаларды қоспағанда, минералды шикізатқа пайдалы қазбаларды өндіру салығының салық салу базасы-салық кезеңінде минералды шикізаттың құрамындағы пайдалы қазбалардың айналыстан шыққан қорларының салық салынатын көлемінің құны.

Пайдалы қазбаларды өндіру салығын есептеу мақсатында минералды шикізат:

- 1) құрамында пайдалы қазбалар ғана бар минералды шикізат;
- 2) құрамында пайдалы қазбалармен бірге алынуы, пайдаланылуы (өткізілуі) жер қойнауын пайдалануға арналған келісім-шарттың талаптарында көзделген пайдалы қазбалардың басқа да түрлері бар минералды шикізат;
- 4) кен орнында есептен шығарылған қорлар (ысырапты қайтару) құрамынан өндірілген минералды шикізат;
- 5) кен орны бойынша баланстан тыс қорлардың құрамынан өндірілетін минералды шикізат болып бөлінеді.

Бағаны бағамдау пайдалы қазбаның шетел валютасындағы Лондон металдар биржасында немесе Лондон қымбат бағалы металдар биржасында тіркелген және «Metal Bulletin Journals Limited» баспасының «Metal Bulletin» журналында, «Metal-pages Limited» баспасының «Metal-pages» журналында жарияланған баға бағамдалуын білдіреді.

Егер осы бапта өзгеше белгіленбесе, орташа биржалық баға:

$$S = \frac{P_1 - P_2 + \dots + P_n}{n} \times E$$

формуласы бойынша айқындалады.

Мұнда: S – пайдалы қазбаға салық кезеңіндегі орташа биржалық баға;

P_1, P_2, \dots, P_n – салық кезеңі ішінде Лондон металдар биржасында бағалардың бағамдалуы жарияланған күндері бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуы;

E – тиісті салық кезеңіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамы;

n – салық кезеңінде бағалардың бағамдалуы жарияланған күндердің саны.

Пайдалы қазбаға бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуы:

$$P_n = \frac{C_{n1} + C_{n2}}{2},$$

формуласы бойынша айқындалады.

Мұнда: P_n – бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуы;

C_{n1} – пайдалы қазбаға Cash бағасының күн сайынғы бағамдалуы;

C_{n2} – пайдалы қазбаға Cash Settlement бағасының күн сайынғы бағамдалуы.

Алтынға, платинаға, палладийге орташа биржалық баға салық кезеңінде бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуының орташа арифметикалық мәнінің және тиісті салық кезеңіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамының көбейтіндісі ретінде:

$$S = \frac{P_1 - P_2 + \dots + P_n}{n} \times E,$$

формуласы бойынша айқындалады:

Мұнда: S – алтынға, платинаға, палладийге салық кезеңіндегі орташа биржалық баға;

P_1, P_2, \dots, P_n – салық кезеңі ішінде Лондон қымбат бағалы металдар биржасында бағалардың бағамдалуы жарияланған күндері алтынға, платинаға, палладийге бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуы;

E – тиісті салық кезеңіндегі тиісті шетел валютасына теңгенің орташа арифметикалық нарықтық айырбас бағамы;

n – салық кезеңінде бағалардың бағамдалуы жарияланған күндердің саны.

Алтынға, платинаға, палладийге бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуы:

$$P_n = \frac{C_{n1} + C_{n2}}{2},$$

формуласы бойынша айқындалады.

Мұнда: P_n – бағалардың күн сайынғы орташаландырылған бағамдалуы;

C_{n1} – алтынға, платинаға, палладийге а. т. (таңертеңгі фиксинг) бағалардың күн сайынғы бағамдалуы;

C_{n2} – алтынға, платинаға, палладийге р. т. (кешкі фиксинг) бағалардың күн сайынғы бағамдалуы.

Пайдалы қазбаға орташа биржалық баға осы баптың 4-тармағында көрсетілген минералды шикізаттың айналыстан шыққан қорларының салық салынатын көлемінің құрамындағы әрбір пайдалы қазба түрінің барлық көлеміне, оның ішінде кейіннен өңдеуге және (немесе) өзінің өндірістік мұқтаждарына пайдалану үшін басқа заңды тұлғаларға және (немесе) бір заңды тұлға шеңберіндегі құрылымдық бөлімшеге берілген көлемге қолданылады.

Салық жылының ішінде пайдалы қазбаларды өндіру салығын төлеу мақсатында жер қойнауын пайдаланушы әрбір пайдалы қазба түрінің нақты көлемін Қазақстан Республикасының осы мақсаттар үшін уәкілеттік берілген мемлекеттік органы белгілеген тәртіппен бекітілген кен орындарын игерудің техникалық жобасындағы өндірудің күнтізбелік кестесі негізінде әзірленген, жергілікті жобада көрсетілген минералды шикізаттың айналыстан шыққан қорларының салық салынатын көлеміндегі пайдалы қазбалардың құрамы бойынша айқындайды.

Бұл ретте, жер қойнауын пайдаланушы пайдалы қазбалар қорларының жылдық есептік баланстарының деректері бойынша пайдалы қазбалардың айналыстан шыққан қорларының нақты салық салынатын көлемдерін нақтылауды ескере отырып, пайдалы қазбалардың нақты көлемдеріне түзету жүргізуге және есепті жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей тұрғылықты орны бойынша салық органына пайдалы қазбаларды өндіру салығы бойынша қосымша декларация табыс етуге міндетті.

Жүргізілген түзету ескерілетін пайдалы қазбаларды өндіру салығының сомасы ағымдағы салық кезеңінің осы салығы бойынша салық міндеттемесі болып табылады.

Пайдалы қазбаларды өндіру салығы бойынша түпкілікті есеп-қисап есепті жылдан кейінгі жылдың 15 сәуіріне дейін жүргізілуге тиіс;

5.4.3. Кең таралған пайдалы қазбаларға, жерасты сулары мен емдік балшықтарға пайдалы қазбаларды өндіру салығы

Жер қойнауын пайдаланушының салық кезеңінде өндірген кең таралған пайдалы қазбалардың, жерасты сулары мен емдік балшықтың нақты көлемі салық салу объектісі болып табылады.

Жер қойнауын пайдаланушылар салық кезеңінде өндірген кең таралған пайдалы қазбалар, жерасты сулары мен емдік балшық көлемінің құны пайдалы қазбаларды өндіру салығын есептеу үшін салық базасы болып табылады.

Пайдалы қазбаларды өндіру салығын есептеу максатында жер қойнауын пайдаланушы салық кезеңінде өндірген кең таралған пайдалы қазбалардың, жерасты сулары мен емдік балшықтың құны салық кезеңінде, оларды өткізудің орташа өлшемді бағасы негізінде айқындалады.

Өткізудің орташа өлшемді бағасы мынадай формула бойынша айқындалады:

$$B_{op.} = (V1 \text{ ө. т. } \times B1\text{ө.} + V2 \text{ ө. т. } \times B2 \text{ ө. } \dots + Vn \text{ ө. т. } \times Bn \text{ ө. }) / V$$
 жалпы өткізу, мұнда:

$V1 \text{ ө. т. } , V2\text{ө. т. } , \dots Vn \text{ ө. т. } -$ салық кезеңінде өткізілген кең таралған пайдалы қазбаларды, жерасты сулары мен емдік балшықтың әрбір топтамасының көлемдері;

Б1 ө. , Б2 ө. ... + Бп ө. – салық кезеңінде әрбір топтама бойынша кең таралған пайдалы қазбаларды, жерасты сулары мен емдік балшықты өткізудің нақты бағалары;

n – салық кезеңінде өткізілген кең таралған пайдалы қазбалар, жерасты сулары мен емдік балшық топтамасының саны;

V жалпы өткізу – салық кезеңінде кең таралған пайдалы қазбаларды, жерасты сулары мен емдік балшықты өткізудің жалпы көлемі.

Жер қойнауын пайдаланушы өткізудің орташа өлшемді бағасын салық кезеңінде өндірілген кең таралған пайдалы қазбалардың, жерасты сулары мен емдік балшықтың барлық көлеміне, оның ішінде, кейіннен қайта өңдеу үшін бір заңды тұлға шеңберіндегі құрылымдық бөлімшеге өндірудің өндірістік өзіндік құны бойынша берілген және (немесе) тауарлы өнім өндіру үшін бастапқы шикізат ретінде пайдалануды қоса алғанда, жер қойнауын пайдаланушының өзінің өндірістік мұқтаждарына пайдаланған көлемдеріне қолданылады.

Есепті салық кезеңінде кең таралған пайдалы қазбалар, жерасты сулары мен емдік балшық өткізілмеген жағдайда, олардың құны өткізу орын алған соңғы салық кезеңіндегі өткізудің орташа өлшемді бағасы негізінде айқындалады.

Жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт қолданылған кездің басынан бастап кең таралған пайдалы қазбаларды, жерасты сулары мен емдік балшықты сату мүлдем болмаған жағдайда, олардың құны халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес белгіленеді, 20 пайызға ұлғайтылған өндіру мен бастапқы қайта өңдеудің (байытудың) нақты өндірістік өзіндік құны негізінде белгіленеді.

Кең таралған пайдалы қазбаларды, жерасты сулары мен емдік балшықты кейіннен өткізген жағдайда, жер қойнауын пайдаланушы бірінші өткізу орын алған салық кезеңіндегі өткізудің өлшемді нақты орташа бағасын ескере отырып, есептелген пайдалы қазбаларды өндіру салығының сомасына түзету енгізуге міндетті.

Жер қойнауын пайдаланушы пайдалы қазбаларды өндіру

салығының есептелген сомасын түзетуді бірінші өткізу болған салық кезеңінің алдындағы он екі айлық кезеңде жүргізеді. Бұл ретте түзету сомасы ағымдағы салық кезеңінің салық міндеттемелері болып табылады.

Кен таралған пайдалы қазбаларға, жерасты сулары мен емдік балшыққа пайдалы қазбалар өндіру салығының ставкалары мынадай мөлшерде белгіленеді:

14-кесте

Рет №	Пайдалы қазбалардың атауы	Ставкалар, пайызбен
1	Металлургияға арналған кенге жатпайтын шикізат, қалыптық құм, құрамында глиноземі бар жыныстар (далалық шпат, пегматит), әктастар, доломиттер, әктасты-доломит жыныстары, тамақ өнеркәсібі үшін әктас	2, 5
2	Кенге жатпайтын басқа шикізат, отқа төзімді саз, каолин, вермикулит, ас тұзы	4, 7
3	Жергілікті құрылыс материалдары, вулкандық кеуек жыныстар (туфтар, шлактар, пемзалар), құрамында суы бар вулкандық шыны мен шыны тектес жыныстар (перлит, обсидиан), ұсақ жұмыр тас пен қиыршық тас, қиыршық тас-құм қоспасы, гипс, гипсті тас, ангидрит, гажа, саз және сазды жыныстар (баяу балкитын және тез балкитын саз, суглинка, аргиллит, алевролит, сазды такта тастар), бор, мергель (құмды әк), мергельді-бор жыныстары, кремний жыныстары (трепел, опока, диатомит), кварцты-дала шпаты жыныстары, шой тас, шөгінді, атқылаудан кейінгі және метаморфалық жыныстар (гранит, базальт, диабаз, мәрмәр), қалыптықтан басқа құм (құрылыс, кварц, кварцты-дала шпаты), құм тас, табиғи пигменттер, ұлутас	5, 6
4	Жерасты сулары, емдік балшық	10, 6

Су шаруашылығы жүйесі саласындағы табиғи монополиялар субъектілерінің өндірген жерасты суларының көлемі бойынша осы баптың бірінші бөлігінің кестесіндегі 4-тармақта белгіленген пайдалы қазбалар өндіру салығының ставкасына 0, 3 коэффициенті қолданылады.

5.5. Экспортқа рента салығы

Бұл салықты өнімді бөлу туралы келісімшарттар жасасқан жер қойнауын пайдаланушыларды қоспағанда, шикі мұнайды, газ конденсатын экспортқа өткізетін заңды және жеке тұлғалар төлейді.

Салық салу объектісі

Экспортқа өткізілетін шикі мұнайдың, газ конденсатының көлемі.

Салықты есептеу базасы

Экспортқа нақты өткізілетін шикі мұнайдың, газ конденсатының көлемі-салық төлеушінің оларды тасымалдауға жұмсаған шығыстарын шегере отырып, шикі мұнайдың, газ конденсатының сапасына төмендетілген баға (үстем баға) ескерілген нарықтық бағасын негізге алып есептелген экспортталатын шикі мұнайдың, газ конденсатының құны.

Өткізілетін шикі мұнайдың, газ конденсатының нарықтық бағасын айқындау тәртібін Қазақстан Республикасының Үкіметі бекітеді.

Егер салық төлеушінің шикі мұнайының, газ конденсатының сапа көрсеткіштері магистральдық құбыр жолы арқылы тасымалданатын шикі мұнай, газ конденсаты қоспалары көрсеткішінен төмен болса, шикі мұнай, газ конденсаты сапасына төмендетілген баға ұсынылады. Егер салық төлеушінің шикі мұнайының, газ конденсатының сапа көрсеткіштері магистральдық құбыр жолы арқылы тасымалданатын шикі мұнай, газ конденсаты қоспалары көрсеткіштерінен жоғары болса, шикі мұнай сапасына үстеме баға ұсынылады.

Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына салынатын рента салығының ставкалары

Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына рента салығының ставкалары мынадай мөлшерлерде белгіленеді (15-кесте).

Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына рента салығын төлеу бойынша салық кезеңі күнтізбелік ай болып табылады.

Салық төлеуші бюджетке салықтың есептелген сомасын салық кезеңінен кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей төлеуге міндетті.

Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына рента салығы бойынша декларация тіркеу орны бойынша салық органына салық кезеңінен кейінгі айдың 15-нен кешіктірілмей беріледі.

Үст №	Әлемдік баға	Ставка, пайызбен
1	2	3
1	бір баррель үшін 20 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	0
2	бір баррель үшін 30 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	0
3	бір баррель үшін 40 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	0
4	бір баррель үшін 50 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	7
5	бір баррель үшін 60 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	11
6	бір баррель үшін 70 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	14
7	бір баррель үшін 80 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	16
8	бір баррель үшін 90 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	17
9	бір баррель үшін 100 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	19
10	бір баррель үшін 110 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	21
11	бір баррель үшін 120 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	22
12	бір баррель үшін 130 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	23
13	бір баррель үшін 140 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	25
14	бір баррель үшін 150 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	26
15	бір баррель үшін 160 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	27
16	бір баррель үшін 170 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	29
17	бір баррель үшін 180 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	30
18	бір баррель үшін 190 АҚШ долларына дейін қоса алғанда	32
19	бір баррель үшін 200 АҚШ долларына дейін және одан жоғары	32

Бақылау сұрақтары:

1. Жер қойнауын пайдаланушылардың салық режимінің ерекшелігі неде?
2. Жер қойнауын пайдаланушылардың салықтары мен төлем-дерін атаңыз.
3. Бонустар мен роялтидің айырмасын көрсетіңіз.
4. Үстем пайда салығының мәні неде?
5. Үстем пайда салығының ставкалары неге байланысты бекітіледі?
6. Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына салына-тын рента салығы Қазақстанда қашан енгізілді?
7. Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына салына-тын рента салығының салық салу объектісі мен салық салу база-сын көрсетіңіз.
8. Экспортталатын шикі мұнайға, газ конденсатына салына-тын рента салығының ставкалары неге байланысты бекітіледі.

6-тарау

ОЙЫН БИЗНЕСІНЕ САЛЫНАТЫН САЛЫҚТАР

6.1. Ойын бизнесі салығы

Ойын бизнес салығының төлеушісі қызмет көрсететін жеке кәсіпкерлік және заңды тұлғалар болып есептеледі. Ойын бизнесіне:

- 1) казино;
- 2) ойын автоматтары залы;
- 3) тотализатор;
- 4) букмекерлік кеңсесі жатады.

Ойын бизнесі саласында қызмет көрсететін ойын бизнес салығының объектісі болып:

- 1) ойын үстелі;
- 2) ойын автоматы;
- 3) тотализатор кассасы;
- 4) тотализатор электрондық кассасы;
- 5) букмекерлік кеңсенің кассасы;
- 6) букмекерлік электрондық касса танылады.

Қазақстан Республикасының ойын бизнесінің қызметін мемлекеттік реттеу және бақылауды құзіретті орган және өз құзіреттілігі шеңберінде басқа мемлекеттік органдар жүргізеді .

Ойын бизнесі саласын мемлекеттік реттеу нысандары:

- 1) Ойын бизнесі саласы қызметін жүзеге асыру тәртібін анықтау;
- 2) Қазақстан Республикасының ойын бизнесі саласындағы қызметті лицензиялау;

3) Ойын бизнесі саласы қызметін мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру болып табылады.

Ойын бизнесі саласы қызметі өтінуші сұранысы бойынша әрбір ойын орнына он жылға дейінгі мерзімге берілетін лицензия негізінде жүзеге асырылады.

Ойын бизнесі саласы қызметі үшін лицензиялық алым:

1) казино және ойын автоматтары залы үшін жылына 3845 АЕК;

2) тотализатор және букмекерлік кеңсе үшін жылына 640 АЕК кұрайды.

Казино және ойын автоматтары залдары Алматы облысындағы Қапшағай су қоймасының жағалауы мен Ақмола облысындағы Шортанды ауданында жергілікті орындаушы органдар белгілеген аймақтарда ғана орналасуға рұқсат етілген.

Ойын орындары, тотализатор және букмекерлік кеңсе кассалары адамдар тұрмайтын ғимараттарда ғана орналасуға міндетті. Өндірістік мекемелер және олардың кешендерінде, коммуналдық және қоймалық нысандарда, мәдени ғимарат-тарда, мемлекеттік орган және мекеме ғимараттарында, білім, денсаулық сақтау, мәдениет ұйымдарында, әуежайда, вокзал-дарда, бекеттерде және қалалық және қала маңайындағы қоғамдық транспорт аялдамаларында оларды орналастыруға тыйым салынады.

Ойын бизнесінен келген кіріс сомасы шектелген сомадан асып кеткен жағдайда қосымша төлем төленеді. Қосымша төлемнің ставкасы 15%.

$$\Sigma \text{ҚТ} = (\Sigma \text{К} - \text{КШМ}) \times 15\%,$$

ҚТ – қосымша төлем сомасы;

ΣК – кіріс сомасы;

КШМ – кірістің шекті мөлшері.

Ойын бизнесіне салынатын салық әрбір салық объектісіне салық ставкасын қолдану арқылы есептеледі. Салық салынатын объект қолдануға әр айдың 15-не дейін берілсе, ойын бизнесіне салық бекітілген ставка бойынша, ал 15-нен кейін - бекітілген ставкадан ұ мөлшерінде есептеледі. Салық объектісі әр айдың 15-не дейін есептен шыққан жағдайда салық белгіленген ставка-

дан ұ мөлшерде, 15-нен кейін – белгіленген ставка мөлшерінде есептеледі.

Есепті салық кезеңінен кейінгі екінші айдың 25-нен кешіктірмей салық төлеуші нысандар тіркелген орны бойынша ойын бизнесінің салығын төлеу керек. Ойын бизнесі бойынша салық кезеңі болып күнтізбелік тоқсан саналады.

Ставканың шектелген мөлшерінен асқан кіріске қосымша төлем есептеледі және оны күнтізбелік тоқсаннан кейінгі екінші айдың 25-нен кешіктірмей, яғни 25 мамырдан, 25 тамыздан, 25 ақпаннан кешіктірмей төлеу керек.

Салық төлеуші ойын бизнесі саласында оның бірнеше түрінен салық төлейтін болса, ойын бизнесі саласының әр түрінен түсетін кірістің әрқайсысына дербес қосымша төлем есептеледі.

Ойын бизнесі бойынша салық төлеушілер ойын бизнесі саласына қатысы жоқ басқа кәсіпкерлікпен айналысса, ол көрсетілген қызмет түрлері бойынша кіріс және шығыстарына бөлек есеп жүргізіп, жалпыға ортақ тәртіп бойынша бюджетпен есептесуге міндетті.

Есепті тоқсанынан кейінгі екінші айдың 15-нен кешіктірмей салық салынушы нысан орналасқан жері бойынша салық органдарына ойын бизнесінің салығы бойынша декларация өткізуі керек (яғни 15 мамырдан, 15 тамыздан, 15 қарашадан, 15 ақпаннан кешіктірмей).

2009 жылдың 1 қаңтарынан бастап ойын бизнесінің салық төлеушілері бақылау-кассалық машиналарын қолдануға міндетті.

Бақылау сұрақтары:

1. «Казино» анықтамасын беріңіз?
2. «Тотализатор» анықтамасын беріңіз?
3. Ойын бизнесі салығының төлеушісі кім?
4. Ойын бизнесі салығы салынатын объекті?
5. Ойын бизнесі салығының ставкасы?
6. Қай жағдайларда ойын бизнесі салығы бойынша қосымша төлем төленеді?
7. Ойын бизнесі салығының салық мерзімі қашан?
8. Ойын бизнесі салығының төлейтін мерзімі?
9. Ойын бизнесі салығы бойынша салық декларациясын тапсыру мерзімі?

6.2. Тіркелген салық

Тіркелген салық төлеушілер:

- 1) ұтыссыз ойын автоматтарын;
- 2) ойын өткізу үшін қолданылатын жеке компьютерлерді;
- 3) ойын жолдарын (боулинг (кегельбан);
- 4) карттерді (картинг);
- 5) бильярд үстелдерін (бильярд) қолдана отырып, қызмет көрсететін жеке кәсіпкерлер мен заңды тұлғалар саналады.

Бильярд үстелі – бильярд ойынына арналған лузалары (борттағы тесіктер) бар және ондайсыз арнайы үстел;

Ойын жолдары – боулинг (кегельбан) ойындарына арналған арнайы жолдар;

Ұтыссыз ойын автоматтары – ойын өткізуге арналған арнайы құрал (механикалық, электрлік, электрондық және басқа техникалық құралдар);

Карт – екі тактілі жұмыс көлемі 250 кубтік сантиметрге дейінгі двигателді және ең жоғары жылдамдығы сағатына 150 километрлік кузовсыз, дифференциалсыз және қатты дөңгелексіз микролитрлі жарыс автомобилі.

Тіркелген салық салынушы объектісі:

- 1) бір ойыншыға арналған ұтыссыз ойын автоматтары;
- 2) бір ойыншыдан көп ойыншыларға арналған ұтыссыз ойын автоматтары;
- 3) ойын өткізу үшін қолданылатын жеке компьютерлер;
- 4) ойын жолдары;
- 5) карт;
- 6) бильярд үстелдері саналады.

Белгіленген базалық ставкалары көлемінде жергілікті өкілді органдар әкімшілік-аумақтық бірлік аумағында қызмет көрсететін барлық салық төлеушілерге тіркелген салық бойынша бірыңғай ставка бекітеді.

Тіркелген салық әрбір салық салынушы нысанға сәйкес салық жүктемесін қолдану арқылы есептеледі. Салық салынатын нысандар қолдануға әр айдың 15-не дейін берілсе, тіркелген салық бекітілген жүктеме бойынша, ал 15-нен кейін - бекітілген жүктемеден ұ мөлшерінде есептеледі. Салық салынатын нысан-

дар әр айдың 15-не дейін есептен шыққан жағдайда салық жарты айлық мөлшерде, 15-нен кейін – белгіленген жүктеме мөлшерінде есептеледі.

Тіркелген салықтың минималды және максималды базалық салымдар бірлігіне айлық ставкасы:

16-кесте

Тіркелген салық ставкасы

№ п/п	Салық салынатын объектінің атауы	Тіркелген салықтың базалық ставкаларының ең төменгі мөлшері (АЕК көрсеткіште)	Тіркелген салықтың базалық ставкаларының ең жоғарғы мөлшері (АЕК көрсеткіште)
1.	Ойын өткізу үшін бір ойыншы ойнайтын ұтымы жоқ ойын автоматы	1	12
2.	Ойын өткізу үшін бір неше ойыншы ойнайтын ұтымы жоқ ойын автоматы	1	18
3.	Ойын өткізу үшін қолданылатын компьютер	1	4
4.	Ойын жолы	5	83
5.	Карта	2	12
6.	Бильярд үстелі	3	25

Тіркелген салықты есепті салық кезеңінен кейінгі екінші айдың 25-нен кешіктірмей төлеуші нысандар тіркелген орны бойынша бюджетке төлеу керек.

Тіркелген салық бойынша салық төлеушілер басқа кәсіпкерлік іспен айналысса, ол көрсетілген қызмет түрлері бойынша кіріс және шығыстарына бөлек есеп жүргізіп, жалпыға белгілі тәртіп бойынша бюджетпен есептесуге міндетті.

Тіркелген салықтың салық кезеңі болып күнтізбелік тоқсан саналады. Тіркелген салық бойынша декларацияны есеп тоқсанынан кейінгі екінші айдың 15-нен кешіктірмей салық салынушы нысан орналасқан жердің салық органдарына өткізеді.

7-тарау

АРНАУЛЫ САЛЫҚ РЕЖИМДЕРІ

7.1. Шағын бизнес субъектілеріне арналған арнаулы салық режимі

I. Шағын бизнес субъектілері салықтарды есептеу мен төлеудің, сондай-ақ олар бойынша салық есептілігін тапсырудың төменде аталған тәртіптерінің біреуін ғана дербес таңдауға құқылы:

1. жалпыға бірдей белгіленген тәртіп;
2. біржолғы талон негізіндегі арнаулы салық режимі;
3. патент негізіндегі арнаулы салық режимі;
4. оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режимі.

Салықтарды есептеу мен төлеудің жалпыға бірдей белгіленген тәртібіне ауысқан кезде жалпыға бірдей белгіленген тәртіп екі жыл қолданылғаннан кейін ғана арнаулы салық режиміне қайта ауысуға болады.

1. Филиалдары, өкілдіктері бар заңды тұлғалардың;
2. Филиалдардың, өкілдіктердің;
3. Заңды тұлғалардың еншілес ұйымдарының және тәуелді акционерлік қоғамдардың;
4. Өртүрлі елді мекендерде өзге де окшалуанған құрылымдық бөлімшелері бар салық төлеушілердің арнаулы салық режимін қолдануға құқы жоқ.

Арнаулы салық режимін төмендегі қызмет түрлерімен айналысатын заңды және жеке тұлғалардың да қолдануға құқы жоқ:

1. Акцизделетін өнімді өндіретін;
2. Консультациялық, қаржы, бухгалтерлік қызмет көрсететін;

3. Мұнай өнімдерін өткізетін;
4. Шыны ыдыстарды жинайтын және қабылдайтын;
5. Жер қойнауын пайдаланатын;
6. Медициналық, дәрігерлік және малдәрігерлік қызметті;
 - тұрғын-үй коммуналдық-тұрмыстық объектілерді газбен жабдықтау жөніндегі өндіру, жөндеу және құрылыс жұмыстарын;
 - күзет, өрт сигналы мен өрт сөндіру автоматикасы құралдарын жобалауды, монтаждауды, жөнге келтіруді және оларға техникалық қызмет көрсетуді;
 - өртке қарсы қолданылатын техниканы, жабдықтарды және өрттен қорғау құралдарын өндіруді және сатуды;
 - жолаушылар лифтілерін монтаждауды, жөндеуді және оларға қызмет көрсетуді;
 - дезинфекция, дезинсекция, дератизация құралдары мен препараттарын дайындауды, өндіруді, ұқсатуды және көтерме саудада сатуды, сондай-ақ оларды пайдалануға байланысты жұмыстар мен қызметтер түрлерін;
 - автомобиль көлігімен халықаралық жасаушылар және жүк тасымалын;
 - емдік препараттар дайындау мен сатуды;
 - жобалау-іздістіру, сараптау, құрылыс-монтаждау жұмыстарын, құрылыс материалдарын, бұйымдары мен конструкцияларын өндіру жөніндегі жұмыстарын;
 - алкоголь өнімдерін бөлшек саудада сатуды;
 - пошта байланысы және телекоммуникациялар саласындағы қызметті, теледидарлық және дыбыстық (радиохабарларын тарату) бағдарламаларды тарату жөніндегі қызметті жасау мен көрсетуді, жалпыреспубликалық магистральды, халықаралық байланыс желілерін жобалауды, салуды, іске қосуды және радиожілілік спектрін пайдалануды;
 - жолаушылар мен жүкті өзен көлігімен тасымалдауды;
 - жерге орналастыру, топографиялық-геодезиялық және картографиялық жұмыстарды жүргізу мен топографиялық-геодезиялық және кротографиялық өнімдер өткізуді;
 - өлшеу құралдарын тексеруді, жасауды және жөндеуді;
 - тарих және мәдениет ескерткіштерін археологиялық және жаңғырту жұмыстарын;

- жол қозғалысын реттеу құралдарын орнатуды, монтаждауды, жөндеуді және пайдалануды;
- іздестіру-құтқару, тау-кен құтқару, газдан құтқару, фонтан атқылауға қарсы жұмыстарды;
- пестицидтерді (ұлы химикаттарды) қолдану жөніндегі қызметті;
- жалпы бастауыш, негізгі жалпы немесе жалпы орта; бастауыш кәсіптік білім, оның ішінде кәсіптер бойынша; орта кәсіптік, жоғары оқу орындарынан кейінгі кәсіптік, оның ішінде мамандықтар бойынша білім беретін заңды тұлғаның білім беру қызметін, сондай-ақ мектепке дейінгі және мектептен тыс ұйымдардың қызметін;
- жеке және заңды тұлғалардың күзет қызметін жүзеге асыруын;
- оқушыларды, оқу-әдістемелік жинақтарды, білім беруді ұйымдастыру үшін электрондық оқлықтар мен қосымша оқу әдебиеттерін шығару қызметін;
- әуежайларда, азаматтық әуе кемелерінде жолаушыларды, экипаждарды тамақтандыруды қамтамасыз етуді;
- электр және жылу энергиясын өндіруді, беруді және таратуды;
- өнеркәсіптік жарылыс өрт қаупі бар және тау-кен өндірістерін, электр станцияларын, электр желілері мен қосалқы станцияларды, гидротехникалық құрылыстарды, магистральды газ-мұнай өнімдері құбырларын, көтергіш құралдарды, сондай-ақ қысыммен жұмыс істейтін қазандықтар, ыдыстар мен құбырларды жобалауды, алуды және пайдалануды;
- химиялық, бұрғылау мұнай-газ кәсіпшілігі, геологиялық барлау, кен-шахта, металлургия, энергетика жабдықтарын, жарылыстан қорғалған электротехникалық жабдықтарды, көтергіш құрылыстарды, сондай-ақ қысыммен жұмыс істейтін қазандықтарды, ыдыстар мен құбырларды бақылау, аварияға қарсы және дабыл беру аппаратуралары мен жүйелерін жобалауды, монтаждауды және жөндеуді;
- астық қабылдауды, өлшеуді, кептіруді, тазалауды, сақтауды және тиеуді;
- әуежай, аэродром, аэронавигация объектілерін ұстауды, жөндеуді және пайдалануды;

– жылжымалы теміржол құрамын, қауіпті жүктерді тасымалдау үшін қолданылатын арнаулы контейнерлерді жасау мен жөндеуді;

– шетелдік валютамен қолма-қол бөлек сауда жасауды және қызмет көрсетуді жүзеге асыруды;

– ақпаратты қолданудың техникалық құралдарын, ақпаратты өңдеудің техникалық құралдарын әзірлеуді, дайындауды, монтаждауды, реттеуді, пайдалануды; сақтауды, жөндеуді және оларға сервистік қызмет көрсетуді қоса алғанда, Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпияларын техникалық қорғау жөніндегі қызметтің барлық түрін қоспағанда, лицензияланатын қызмет түрін.

Біржолғы талон негізіндегі арнаулы салық режимі.

Біржолғы талон негізіндегі арнаулы салық режимін қызметі ара-тұра сипатта болатын жеке тұлғалар қолданады.

Жылына бәрін жинақтағанда тоқсан күннен аспайтын қызмет ара-тұра сипаттағы кәсіпкерлік қызмет деп танылады.

Бір жолғы талон негізінде бюджетпен есеп айырысу тәртібі.

Қызмет түрлерінің тізбесін, біржолғы талондардың нысаны мен берілу тәртібін уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді.

Біржолғы талондардың құны кіріс алынатын объектінің орналасқан жерін, түрін, қызметті жүзеге асыру жағдайларын, сапасы мен көлемін, сондай-ақ қызметпен шұғылдану тиімділігіне ықпал ететін басқа да факторларды ескере отырып, салық органы жүргізген орташа күндік хронометраждық қадағалау мен зерттеу деректері негізінде жергілікті өкілдер органдарының шешімімен белгіленеді.

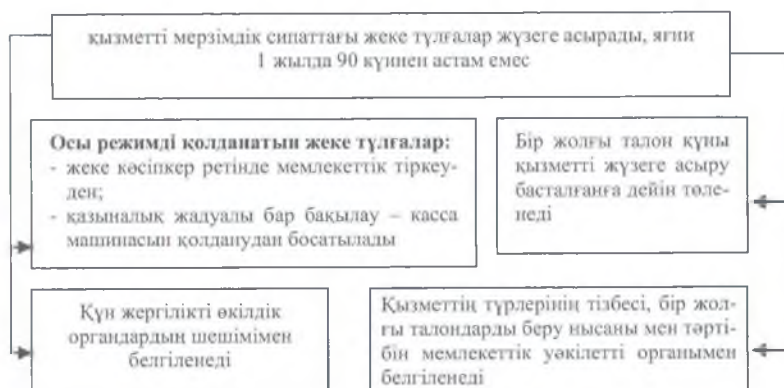
Жалдамалы еңбекті қолданбай біржолғы талон негізінде ара-тұра сипаттағы қызметті жүзеге асыратын жеке тұлғалар әлеуметтік салық төлеушілер болып табылмайды және жеке кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркеуден босатылады.

Патент негізіндегі арнайы салық режимі

Патент негізіндегі арнаулы салық режимін:

- 1) жалдамалы қызметкердің еңбегін пайдаланбайтын;
- 2) жеке кәсіпкерлік нысанындағы қызметті жүзеге асыратын;
- 3) салық кезеңіндегі табысы Республикалық Бюджет туралы Заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының 1 қаңтарында қолданыста болған ең төменгі жалақының 200 еселенген мөлшерінен аспайтын талаптарға сай келетін жеке кәсіпкерлер қолдана алады.

Бір жолғы талон негізіндегі арнайы салық режимі

Патент негізінде арнаулы салық режимін қолдануға мүмкіндік бермейтін жағдайлар туындаған ретте салық төлеуші оңайлатылған декларацияның негізінде арнаулы салық режиміне немесе салықты есептеумен төлеудің жалпыға бірдей белгіленген тәртібіне өтініш негізінде ауысады.

Аталған өтініш патент негізінде арнаулы салық режимін қолдануға мүмкіндік бермейтін жағдайлар туындаған кезде беріледі.

Патент жеке кәсіпкерге бір күнтізбелік жыл шегінде кемінде бір ай мерзімге беріледі.

Жеке кәсіпкер патент алу үшін кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын жері бойынша салық органына қызмет түрін көрсете отырып, уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген нысанда өтініш және жеке кәсіпкерді мемлекеттік тіркеу туралы куәлікті табыс етеді.

Жеке кәсіпкер лицензиялауға жататын қызметті жүзеге асырған жағдайда ол мұндай қызметті жүзеге асыруға құқық беретін лицензиясын көрсетуге міндетті. Бұл орайда патент лицензиясының қолданылу мерзімінен аспайтын мерзімге беріледі.

Жеке кәсіпкер жолаушыларды және багажды автомобильмен тасымалдау жөніндегі қызметті жүзеге асырған жағдайда, ол патент алуға берген өтінішінде тасымалдау түрін (жүйелі немесе жүйесіз тасымалдаулар) көрсетуге міндетті. Автомобильмен тасымалдаулар Қазақстан Республикасының заң актілерінде

белгіленген талаптарға сәйкес келуін бақылауды автомобиль көлігі саласындағы уәкілетті орган жүзеге асырады.

Салық төлеушінің кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын орны бойынша салық органына, кәсіпкерлік қызметті уақытша тоқтата тұру туралы өтініш берілген жағдайды қоспағанда, патент алуға өтінішін бермеуі оның салықты жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен есептеуге және төлеуге келісім деп саналады.

Салық органдары өтініш берілгеннен және бюджетке патенттің құны, жинақтаушы зейнетақы қорларына міндетті зейнетақы жарналары және мемлекеттік-әлеуметтік сақтандыру қорына әлеуметтік аударымдардың төленгенін растайтын құжаттар көрсетілгеннен кейін бір күн ішінде патент беруді жүргізеді.

Жеке кәсіпкерді мемлекеттік тіркеу туралы куәлік көрсетілмейінше, патент жарамсыз болады.

Патент негізінде бюджетпен есеп айырысу тәртібі.

Патенттің құнын есептеуді жеке кәсіпкер мәлімделген кірістің 2 пайызы мөлшеріндегі ставканы қолдану жолымен жүзеге асырады.

Патенттің құны – жеке табыс салығы және әлеуметтік салық түрінде бірдей үлеспен бюджетке төленуге тиіс.

Жеке кәсіпкерді іс-әрекетке қабілетсіз деп таныған жағдайды қоспағанда, патенттің күші жойылған мерзімге дейін кәсіпкерлік қызмет тоқтатылған кезде салықтың енгізілген сомасы қайтарылуға және қайта есептеуге жатпайды.

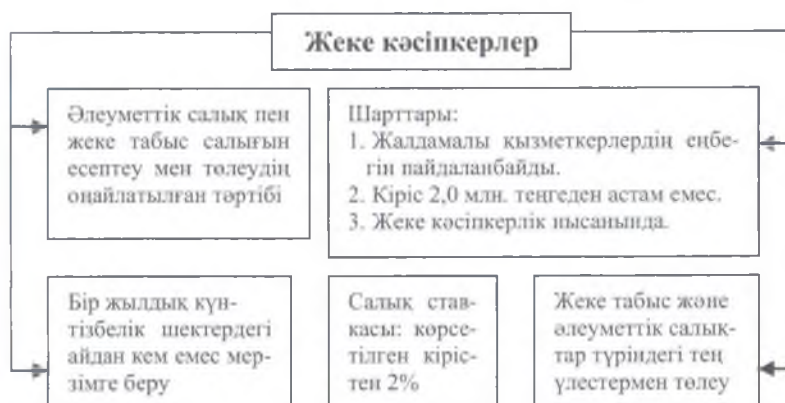
Нақты табыс патент алған кезде мәлімделген табыстан асып кеткен жағдайда, салық төлеуші бес жұмыс күні ішінде асып кеткен соманы мәлімдейді және осы саладан салық төлейді. Салық төлеушінің өтініші бойынша бұрын берілген патенттің орнына оған нақты табысы көрсетілген жаңа патент беріледі.

Нақты табыс патент алған кезде мәлімделген табыстан төмен болған жағдайда, артық төленген патенттің құны салық төлеушінің өтініші бойынша салық органы жүргізген хронометраждық зерттеуден кейін қайтарылады.

Берілген патенттерді тіркеуді салық органдары патенттерді тіркеу журналында жүргізеді.

Патент жоғалған немесе бүлінген жағдайда, салық төлеушіге, өтініші бойынша дубликат беріледі. Бүлінген патент салық органына тапсырылады.

Патент негізіндегі арнайы салық режимі

Оңайлатылған декларация негізіндегі арнайы салық режимі

Шағын бизнес субъектілері үшін бюджетпен есеп айырысудың негізгі нысаны оңайлатылған декларация негізіндегі арнайы салық режимі болып табылады. Бұл нысан жалдамалы қызметкерлердің еңбегін пайдаланатын кәсіпкерлерге арналған.

Оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режиміне салық кезеңі басталғанға дейін көшу үшін шағын бизнес субъектілері өз қызметін жүзеге асыратын жері бойынша салық органына уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген нысанда өтініш береді. Қызметті әртүрлі аумақтық-әкімшілік бірліктерде орналасқан бірнеше объектілерде жүзеге асырған кезде салық төлеуші оңайлатылған декларация негізінде арнаулы салық режимін қолдануға өтініш беру үшін салық органын дербес анықтайды.

Оңайлатылған декларация негізіндегі арнайы салық режиміне сәйкес бюджетпен есеп айырысуды қалап алған шағын бизнес субъектілеріне мынадай талаптарға жауап берген жағдайда ғана аталмыш режимге көшуге рұқсат беріледі:

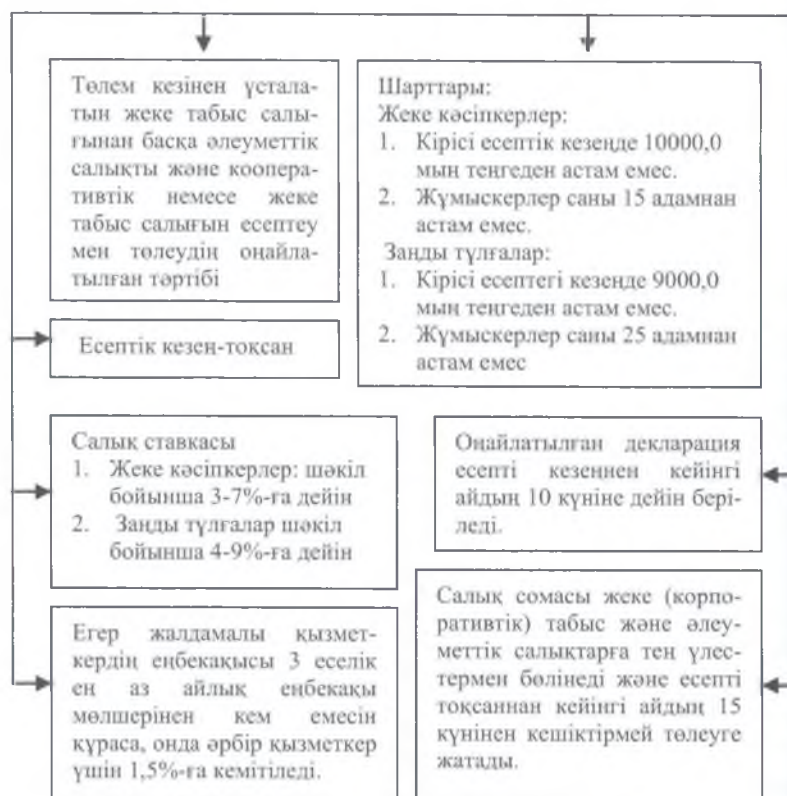
1) дара кәсіпкерлер үшін:

- дара кәсіпкердің өзін қоса алғанда, қызметкерлердің шекті орташа тізімдік саны салық кезеңі ішінде жиырма бес адам болса;
- салық кезеңі ішінде шекті табысы 10 000, 0 мың теңгені құраса;

- 2) заңды тұлғалар үшін:
 – қызметкерлердің шекті орташа тізімдік саны салық кезеңі ішінде елу адам болса; салық кезеңі ішінде шекті табысы 25000, 0 мың теңгені құраса, оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режимін қолданады.

3-сызба

Оңайлатылған декларация негізіндегі арнайы

Осы талаптарға сай келмеген жағдайларда немесе арнаулы салық режимінен өз еркімен шыққан кезде шағын бизнес субъектісі есепті тоқсаннан кейінгі тоқсаннан бастап, өтініш негізінде салықты есептеу мен төлеудің жалпыға бірдей белгіленген тәртібіне көшеді.

Оңайлатылған декларация негізіндегі шағын бизнес субъектісі салық салу объектісіне тиісті салық ставкасын қолдану арқылы салық сомасын дербес есептейді.

Есепті кезеңнің қорытындысы бойынша, жалдамалы қызметкерлердің орташа айлық жалақысы Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген ең төменгі айлық жалақының кемінде үш еселенген мөлшерінен көп болса, онда салық кезеңі ішінде есептелген салық сомасы, қызметкерлердің орташа тізімдік санын негізге ала отырып, әрбір қызметкер үшін салық сомасының 1, 5 пайызы мөлшеріндегі сомаға азайтылу жағына қарай түзетіледі.

Табыстың шекті мөлшері белгіленгеннен асып кеткен жағдайда, салық сомаларын есептеу табыстың шекті сомасынан және нақты алынған табыс сомасынан жеке-жеке жүргізіледі.

Оңайлатылған декларация тоқсан сайын, есепті салық кезеңінен кейінгі айдың 10-ынан кешіктірмей, салық органына табыс етіледі.

Оңайлатылған декларация бойынша есептелген салықты бюджетке төлеу, жеке (корпоративтік) табыс салығы және әлеуметтік салық түрінде бірдей үлеспен, есепті салық кезеңінен кейінгі айдың 15-нен кешіктірілмейтін мерзімде жүргізіледі.

Оңайлатылған декларация табыс ету және салықтарды төлеу, оңайлатылған декларация негізінде арнаулы салық режимін қолдануға өтініш берген жері бойынша салық органында жүргізіледі.

7.2. Шаруа (фермер) қожалықтарына салық салу

Шаруа (фермер) қожалығы деп жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыру ауыл шаруашылығы өнімін өндіру үшін ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерді, сондай-ақ осы өнімді ұқсату және өткізумен тоқтаусыз байланысты тұлғалардың отбасылық-еңбек бірлестігі танылады.

Шаруа (фермер) қожалығы арнайы салық режимін қолдану үшін ең басты:

- мемлекеттік тіркеуден өтуі;
- салық есебіне тұру;

– салық төлеуші ауыл шаруашылығы өнімін өндірумен, өз өндірісінің ауыл шаруашылығы өнімін ұқсатумен және оны сатумен айналысатынын негіздеуі сияқты үш шартты сақтауы қажет.

Шаруа (фермер) қожалықтарына арналған арнаулы салық режимі қолдану біртұтас жер салығын төлеу негізінде бюджетпен есеп айырысудың айрықша тәртібін көздейді.

Біртұтас жер салығы сомасы жер учаскесін бағалау құны сомасына 0, 1 пайыз ставканы қолдану жолымен есептелінеді.

Жер учаскесін бағалау құны біртұтас жер салығын есептеу үшін негіз болып табылады.

Жер учаскесін бағалау құнын айқындау Қазақстан Республикасының жер заңдарында бегіленген тәртіппен іске асырылады, нақты айтқанда жерді бағалау құны туралы мәлімет жер ресурстарын басқару жөніндегі аумақтық комитеттердің бағалау құны актісінде белгіленеді.

Біртұтас жер салығы сомасы төлеу негізінде арнаулы салық режимін қолданатын шаруа (фермер) қожалықтары:

– осы арнаулы салық режимі қолданылатын қызметтен түскен кірістерінен, жеке табыс салығынан;

– осы арнаулы салық режимі қолданылатын қызметті жүзеге асырудан түскен айналым бойынша, қосылған құн салығынан;

– осы арнаулы салық режимі қолданылатын қызмет бойынша жер салығынан;

– Қазақстан Республикасының үкіметі белгілеген қажеттілік нормативтері шегінде салық салу объектілері бойынша көлік құралдарына салынатын салықтан және мүлік салығынан босатылады.

Қосылған құн салығын төлеушілер болып табылмайтын бір-ыңғай жер салығын төлеушілер салық органына осы салық бойынша есепке қою туралы өз еркімен өтініш беруге құқылы.

Біртұтас жер салығынан басқа шаруа (фермер) қожалықтары үшін арнайы салық режимі: әлеуметтік салық, қоршаған ортаны ластағаны үшін төлемдер, үстінгі көздерден су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлем және т. б. салықтардың және басқа да міндетті төлемдердің жекелеген түрлері бойынша салық есеп

беруін есептеудің, төлеудің және берудің кейбір ерекшеліктерін көздейді.

Шаруа қожалықтары ай сайын арнайы салық режимін қолданбайтын кәсіпкерлерден бір айлық есептік көрсеткіш мөлшерінен 20 пайыз көлемінде шаруашылық басшысы, мүшелері мен жалдамалы қызметкерлер үшін әлеуметтік салық сомасын есептеп төлейді.

Төлем көзінен ұсталатын жеке табыс салығын есептеу, жинақтаушы зейнетақы қорларына міндетті зейнетақы жарналарын есептеу, қоршаған ортаны ластағаны үшін төлемді есептеу, жер бетіндегі көздерден су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемді есептеу Салық Кодексіне сәйкес, яғни жалпы белгіленген тәртіппен жүргізіледі.

Шаруа (фермер) қожалықтары арнаулы салық режимін қолдану үшін жыл сайын 20 ақпаннан кешіктірмей жер учаскесі орналасқан жердегі салық органына уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген нысан бойынша өтініш береді.

Салық төлеушінің аталған мерзімде өтініш бермеуі оның бюджетпен есеп айырысуды жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен жүзеге асыруға келісімі деп есептеледі.

Біртұтас жер салығын есептеу және тиісті бюджетке аудару:

- ағымдағы салық кезеңінің 20 қазанына дейінгі;
- біртұтас жер салығы бойынша түпкілікті есеп айырысу есепті кезеңнен кейінгі салық кезеңінің 20 наурызына дейінгі екі мерзімінде жүргізіледі.

Біртұтас жер салығын төлеушілер біртұтас жер салығы бойынша декларация табыс ету үшін белгіленген мерзімдерде:

- төлем көзінде ұсталатын жеке табыс салығы бойынша есепті;
- жинақтаушы зейнетақы қорларына міндетті зейнетақы жарналарын төлеу жөніндегі есептілікті;
- жер бетіндегі көздерден су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақы бойынша және қоршаған ортаны ластағаны үшін төлемақы есебін;
- мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына әлеуметтік аударымдар бойынша есепті табыс етеді.

7.3. Ауылшаруашылық өнімдерін өндіруші заңды тұлғалардан салық алу тәртібі

Ауылшаруашылық өнімдерін өндіруші заңды тұлғаларға арналған арнайы салық режимі патент негізінде бюджетпен есеп айырысудың ерекше тәртібін көздейді.

Арнайы салық режимі ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіретін заңды тұлғалар мынадай қызметтер түрін атқарған жағдайда рұқсат етіледі:

- жерді пайдалана отырып, ауылшаруашылық өнімдерін өндіріп, өзі өндірген өнімді ұқсатса және сатса;
- ауыл шаруашылығы өнімінің толық кезеңдегі (жас төлді өсіруден бастап) мал шаруашылығы мен құс шаруашылығы (оның ішінде асыл тұқымды), омарта, сондай-ақ өзі өндірген өнімдерді ұқсатса және сатса.

Ауыл шаруашылығы тауарларын өндіруші-заңды тұлғалар үшін арнайы салық режимін қолдану бойынша шектеулер бар. Ауыл шаруашылығы өнімін өндіруші-заңды тұлғалардың ішінде:

- еншілес ұйымдары, филиалдары мен өкілдіктері бар заңды тұлғалар;
- заңды тұлғалардың филиалдары, өкілдіктері мен өзге де оқшауланған құрылымдық бөлімшелері;
- осы арнайы салық режимін қолданатын басқа заңды тұлғалардың тазартылған тұлғалары болып табылатын заңды тұлғалар жөніндегі қызмет бұл режим бойынша жұмыс істей алмайды.

Арнайы салық режимін акцизделетін өнімді өндіретін, ұқсататын және сататын заңды тұлғалардың қолдануына болмайтынын ескеру қажет.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруші заңды тұлғалар арнайы салық режимін патент алу арқылы жүргізіп, бюджетпен есеп айырысады.

Патент құнының есебіне корпорациялық табыс салығы, әлеуметтік салық (Қазақстан Республикасының міндетті сақтандыру туралы заңнамалық актісіне сәйкес Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына есептелген әлеуметтік аударымдар сомасына азайтылан), жер салығы, мүлік салығы, көлік құралдары салығы, қосылған құн салығы енгізіледі.

Патент құнының есебіне корпорациялық табыс салығы,

әлеуметтік салық, жер, көлік, мүлік салықтары, қосылған құн салығы жатады. Патент құнының есебі кезінде төленуге тиісті салықтар сомасы 80%-ға кемітіледі.

Патент құнының есебіне енгізілген салық сомаларын есептегенде, корпорациялық табыс салығы және қосылған құн салығы өткен үш-бес жыл ішіндегі шаруашылықтың табысы мен шығындарының көрсеткіштері негізінде айқындалады. Жаңадан құрылған кәсіпорындар үшін, патент құны осындай шаруашылықтардың соңғы 3-5 жыл ішіндегі көрсеткіштері негізінде есептелінеді.

Әлеуметтік салық сомасы шаруашылық мәлімдеген қызметкерлердің санына өткен жылдағы осы шаруашылықтың орташа еңбекақысын көбейту жолымен айқындалады. Жер салығының, мүлік салығының және көлік салығының сомасы патент құнын есептеген кезде жалпы белгіленген тәртіппен анықталады.

Патент құнының есебін салық төлеуші өзі жасайды және салық органына өзі береді. Арнайы салық режимін қолданатын салық төлеушілер патент құны есебіне енгізілген салықтар бойынша декларациялар тапсырудан босатылады. Төлем көзінен ұсталатын жеке табыс салығын есептеу, жинақтаушы зейнетақы қорларына міндетті зейнетақы жарналарын төлеу, қоршаған ортаны ластағаны үшін төлемақыны есептеу жалпы белгіленген тәртіппен жүргізіледі. Сонымен қатар жалпыға бірдей тәртіппен салық декларациясы тапсырылады.

Бірыңғай жер салығын төлеушілер салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді:

1) осы арнаулы салық режимі қолданылатын шаруа немесе фермер қожалықтарының қызметінен түскен табыстан алынатын жеке табыс салығын;

2) осы арнаулы салық режимі қолданылатын қызметті жүзеге асырудан түскен айналым бойынша қосылған құн салығын;

3) осы арнаулы салық режимі қолданылатын қызметте пайдаланылатын жер учаскелері бойынша жер салығын және (немесе) жер учаскелерін пайдаланғаны үшін төлемақыны;

4) көлік құралдары салығын (оның ішінде салық төлеушінің меншігіндегі бір жеңіл автокөлік двигатель 2500 ш. см аспайтын және жүк көліктерінің жалпы қуат күші 10000 гектар шабындыққа 1000 кВт);

5) ауылшаруашылық мақсатында қолданылған және ауыл-

шаруашылық өнімдерін өңдеу негізіндегі мүлік салық салу объектісі болып табылмайтын түрлерін төлемейді.

Аталмаған салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептеу, төлеу және олар бойынша салық есептілігін табыс ету жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен жүргізіледі.

Бірыңғай жер салығын төлеушілер қосылған құн салығы бойынша есепке қою туралы салық органына салықтық өтінішті ерікті түрде беруге құқылы.

Шаруа немесе фермер қожалықтары үшін арнаулы салық режимі қолданылмайтын қызмет түрлерін жүзеге асырған кезде, бірыңғай жер салығын төлеушілер кірістер мен шығыстардың, мүліктің бөлек есебін жүргізуге және осы Кодексте белгіленген тәртіппен көрсетілген қызмет түрлері бойынша тиісті салық пен бюджетті төлеуге міндетті.

Салық салу объектісі: Жер учаскесін бағалау құны бірыңғай жер салығын есептеу үшін салық салу объектісі болып табылады.

Жайлаулар, табиғи шабындықтар және арнаулы салық режимі қолданылатын қызметте пайдаланылатын басқа да жер учаскелері бойынша бірыңғай жер салығын есептеу жер учаскелерінің жиынтық бағалау құнының 0,1% ставкасын қолдану арқылы жүргізіледі.

Мысалы: Шаруа қожалығының жерінің бағалау құны 12000000 тенге. Жер учаскесінің көлемі 450 га болса, онда есептелетін салық сомасы 12000 тенге болады.

Шаруа немесе фермер қожалықтары жер пайдалану құқығындағы бірыңғай жер салығын жер учаскесін пайдаланудың нақты кезеңі үшін есептейді.

Жер учаскесін пайдаланудың нақты кезеңі үшін жер учаскесін бағалаудың құны жер учаскесін бағалаудың құнын он екіге бөлу және жер учаскесін пайдаланудың нақты кезеңі айларының санына көбейту арқылы айқындалады.

Шаруа немесе фермер қожалықтары жер учаскесін басқа шаруа немесе фермер қожалығына жалға берген кезде тараптардың әрқайсысы бірыңғай жер салығын жер учаскесін пайдаланудың нақты кезеңі үшін есептейді.

Егістік бойынша бірыңғай жер салығын есептеу жер учаскелерінің жиынтық бағалау құнына жер учаскелерінің жиынтық ауданын негізге ала отырып, мынадай ставкаларды қолдану жолымен жүргізіледі:

Бірыңғай жер салығының ставкасы

№	Жер учаскелерінің көлемі (гектар)	Салық ставкасы
1	2	3
1.	500-ге дейін	0, 1 %
2.	501-ден - 1000-ды қоса алғанда	500 гектардан бағалау құнының 0, 1% + 500 гектардан асатын гектарлардың бағалау құнының 0, 2%-ы
3.	1001-ден – 1500-ді қоса алғанда	1000 гектардан бағалау құнының 0, 2% + 1000 гектардан асатын гектарлардың бағалау құнының 0, 3%-ы
4.	1501-ден–3000-ды қоса алғанда	1500 гектардан бағалау құнының 0, 3% + 1500 гектардан асатын гектарлардың бағалау құнының 0, 4%-ы
5.	3000-нан жоғары	3000 гектардан бағалау құнының 0, 4% + 3000 гектардан асатын гектарлардың бағалау құнының 0, 5%-ы

Жалға алушының бірыңғай жер салығын есептеуі жер учаскесін жалға алған айдан кейінгі айдан бастап жүргізіледі.

Бірыңғай жер салығын есептеу кезінде жалға берушінің жер учаскесін нақты пайдалану кезеңіне жер учаскесі жалға берілген ай қосылады.

Бірыңғай жер салығын төлеушілер әрбір қызметкер, сондай-ақ шаруа немесе фермер қожалығының басшысы мен кәмелетке толған мүшелері үшін республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және әлеуметтік салықты есептеу жүргізілетін айдың бірінші күні қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 20 пайыз ставкасы бойынша әлеуметтік салық сомасын ай сайын есептеп отырады. Шаруа немесе фермер қожалығының кәмелетке толған мүшелерінің әлеуметтік салықты есептеу мен төлеу жөніндегі міндеттемелері олар кәмелетке толған жылдан кейінгі күнтізбелік жылдың басында бекітіледі. Әлеуметтік салықтың есептелген сомасы «Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес есептелген әлеуметтік аударымдар сомасына азайтылуға жатады.

Әлеуметтік аударымдар сомасы әлеуметтік салық сомасынан асып түскен кезде, әлеуметтік салықтың сомасы нөлге тең болады.

Бірыңғай жер салығын, әлеуметтік салықты, төлем көзінен ұсталатын жеке табыс салығын, жер бетіндегі көздердің су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақыны, қоршаған ортаға эмиссия үшін төлемақыны, әлеуметтік аударымдарды төлеу, міндетті зейнетақы жарналарын аудару мынадай тәртіппен:

1) салық кезеңінің 1 қаңтарынан 1 қазанына дейін есептелген соманы төлеу ағымдағы салық кезеңінің 10 қарашасынан кешіктірілмей;

2) салық кезеңінің 1 қазанынан 31 желтоқсанына дейін есептелген соманы төлеу есепті салық кезеңінен кейінгі салық кезеңінің 10 сәуірінен кешіктірілмей жүргізіледі.

Әлеуметтік салықты және төлем көзінен ұсталатын жеке табыс салығын төлеу жер учаскелерінің орналасқан жері бойынша жүргізіледі. Бірыңғай жер салығын төлеушілерге арналған декларацияда бірыңғай жер салығының, әлеуметтік салықтың, төлем көзінен ұсталатын жеке табыс салығының, жер беті көздерінің су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақының, қоршаған ортаға эмиссия үшін төлемақының, міндетті зейнетақы жарналары мен әлеуметтік аударымдардың есептелген сомалары көрініс табады.

Бірыңғай жер салығын төлеушілерге арналған декларация жер учаскесінің орналасқан жері бойынша салық органына есепті салық кезеңінен кейінгі салық кезеңінің 31 наурызынан кешіктірілмей табыс етіледі.

Бақылау сұрақтары:

1. Арнаулы салық режимдері қандай салық төлеушілер үшін енгізілген?
2. Біржолғы талон бойынша қандай салық төлеушілер салық төлейді?
3. Патент құнын кім және қалай анықтайды?
4. Оңайлатылған декларация арқылы салық төлеудің шарттарын атаңыз.
5. Біржолғы талон, патентті кімнен және қалай алуға болады?
6. Шағын бизнес субъектілерінің ішінде жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен табыс салығын қандай төлеушілер қолдана алады және салықты қалай төлейді?
7. Ауыл шаруашылығы саласында қызмет ететін заңды тұлғаларға патент берудің ерекшелігін көрсетіңіз.
8. Егер салық төлеуші патент жоғалтса не істеуі керек?

8-тарау

САЛЫҚТЫҚ ӘКІМШЛІК

Салықтық бақылау дегеніміз – салық қызметі органдарының салық заңдарының орындалуын, жинақтаушы зейнетақы қорларына міндетті зейнетақы жарналарының және мемлекеттік-әлеуметтік сақтандыру қорына әлеуметтік аударымдардың толық және уактылы аударылуын бақылау.

Салықтық бақылаудың түрлері:

- 1) салық төлеушілерді тіркеу есебі;
- 2) салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілерді есепке алу;
- 3) бюджетке түсімдерді есепке алу;
- 4) қосылған құн салығын төлеушілерді есепке алу;
- 5) салық тексерулері;
- 6) камералдық бақылау;
- 7) салық төлеушілердің қаржы-шаруашылық қызметінің мониторингі;
- 8) фискальдық жады бар бақылау-касса машиналарын қолданудың ережелері;
- 9) акцизделетін тауарлардың кейбір түрлерін таңбалау және акциздік постыларды белгілеу;
- 10) мемлекет меншігіне айналдырылған мүлікті есепке алу, бағалау және сату тәртібін сақтауды тексеру;
- 11) уәкілетті және жергілікті атқарушы органдарға бақылау жасау.

Жоғарыда аталған салық бақылауының нысандарын тек салық органдары жүзеге асырады. Бұл басқа ешбір мемлекеттік

органдарының салық бақылауы саласына араласуына құқығы жоқтығын білдіреді.

Салық қызметі органдарына уәкілетті мемлекеттік орган мен салық органдары жатады.

Уәкілетті мемлекеттік орган – мемлекет алдындағы салық міндеттемелерін орындауға салық бақылауын қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі.

Енді осы салықтық бақылаудың түрлеріне жекеше сипаттама береміз.

Салық төлеушілерді тіркеу есебі

Салық төлеушілердің салық қызметі органдарында тіркеу есебіне қойылуы салық бақылауының негізі болып табылады, себебі тіркеу есебі нәтижесінде салық қызметі органдары салық төлеушілер саны мен тұрғылықты жері туралы толық ақпараттар алады.

Тіркеу есебі:

а) мемлекеттік тіркеу;

ә) тіркеу есебіне қойылу сияқты екі түрде жүргізіледі.

Салық төлеушілерді мемлекеттік тіркеу – салық төлеушілерге тіркеу нөмірін беру және салық төлеуші туралы мәліметтерді Қазақстан Республикасының салық төлеушілерінің мемлекеттік тізіміне енгізу.

Тіркеу есебі – салық төлеушіні салық органында есепке қою, соның нәтижесінде салық төлеушінің тұрған жері, салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілердің тиесілілігі белгіленеді, сондай-ақ салық төлеушінің есептік сипаттамасындағы ағымдағы өзгерістер тіркеледі.

Салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілерді есепке алу

Салық бақылауының бұл нысанын енгізу салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілер жөнінде мемлекет толық ақпаратты біліп отыруына қажет.

Салық төлеуші салық міндеттемесінен келіп шығатын түсініктен, салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілер есебін жүргізуі тиіс. Осыған сәйкес, салық төлеуші салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілер есебін дербес жүргізеді.

Бюджетке түсімдерді есепке алу

Бюджетке төленетін салық сомасы және басқа да міндетті төлемдерді есептеуді салық төлеушінің есепке тіркелген орны бойынша тікелей салық органы жүргізеді. Бұл ретте, есеп әрбір салық төлеуші бойынша жеке және салық төлеушінің жеке шоты арқылы іске асырылады.

Салық төлеушінің жеке шотында:

- салық және басқа да міндетті төлемдердің есептелген сомасы;
- салық тексерісі нәтижесі бойынша (салық төлеуші шағымданбаған жағдайда) салық органы есептеген бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің сомасы;
- бюджетке (есептеу және қисаптау сомасы бойынша) төленетін басқа да міндетті төлемдердің төленген сомасы;
- төлемдердің, өсімпұлдар мен айыппұлдардың сомасы көрсетіледі.

Бюджетке төленетін салық сомасы және басқа да міндетті төлемдерді салық төлеушінің жеке шоты арқылы есептеу бойынша, салық бақылауын жүргізу салық қызметі органдарының бюджетке төленуге тиіс салық және басқа да міндетті төлемдер сомасының бюджетке түскен не түспегендігін қадағалап және тиісті шаралар қолдануға мүмкіндік береді.

Қосылған құнға салынатын салықты төлеушілерді есепке алу

Қосылған құн салығы бойынша, салық төлеушілерді жеке есепке қою арқылы мемлекет тарапынан салықтық бақылауды жүзеге асыру, салықтық бақылаудың басты бір нысаны болып табылады.

Қосылған құн салығы бойынша салық төлеушілерді есепке қою бойынша басты ереже тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізу бойынша айналымның мөлшерін енгізу болып табылады.

Салық заңына сәйкес қосылған құн салығын төлеушілердің ішіндегі сату бойынша жылдық айналымының белгіленген төмендіктің 12000 айлық есептік көрсеткіштен аспайтын кәсіпкерлер, қосылған құн салығын төлеуден босатылады. Бұл норма ең алдымен, тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізу бойынша жүзеге асыратын кәсіпкерлерге қатысы бар. Бұл

ретте, кезкелген (он екі айдан аспайтын) кезеңнің қорытындысы бойынша, тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізу бойынша айналымның мөлшері ең төменгі айналымнан асатын болса, қосылған құн салығы бойынша, салық төлеушілерді есепке 15 күнтізбелік күннен кешіктірмей қояды.

Осыған байланысты, қосылған құн салығы бойынша, салық төлеушілерді есепке қойған кезде салық органы төлеушіге төлеуші ретінде есепке қойылғаны туралы куәлік береді, ол қатан есеп беру бланкісі болып табылады.

Салық тексерулері

Салық тексеру – салық қызметі органдарының салық заңдарының орындалуын тексеру.

Салық тексерудің:

- құжатты тексеру;
- рейдтік тексеру;
- хронометраждық зерттеу сияқты түрлері бар.

Құжаттық тексерулер

Құжаттық тексерулер камералдық бақылау, салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілер есебі бойынша уәкілетті органдардың деректер және салық бақылаушының басқа да нысандарының деректері нәтижесі негізінде жүргізіледі.

Құжатты тексеру салық және басқа міндетті төлемдердің дұрыс есептелініп, толық және уақытылы аударылуын қадағалау мақсатында жүргізіледі. Құжатты тексеру:

- кешенді тексеру;
- тақырыптық тексеру;
- қарсы тексеру сияқты түрлерге бөлінеді.

Кешенді тексеру жылына бір реттен жиі емес жүргізіледі, ол салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің барлық түрлері бойынша салық міндеттемелерінің орындалуын тексеру.

Тақырыптық тексеру – салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің белгілі бір және сол түрі бойынша жарты жылда бір реттен жиі емес жүзеге асырылатын, салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің жеке түрі бойынша салық міндеттемелерінің орындалуын тексеру.

Қарсы тексеру – егер салықты тексеруді жүргізу кезінде салық

органында аталған тұлғаларға байланысты салық төлеушілердің жүргізілген операцияларының салық есебінде дұрыс көрсетілуі туралы қосымша ақпарат алу қажеттігі туындаған жағдайда, үшінші бір тұлғаларға қатысты жүргізілетін тексеру.

Рейдтік тексеру

Рейдтік тексеруді салық қызметі органдары жекелеген салық төлеушілерге қатысты олардың Қазақстан Республикасы заңдарының жекелеген талаптарын, атап айтқанда:

- 1) салық төлеушілердің салық органдарында тіркеу есебіне қойылуы;
- 2) фискальдық жады бар бақылау-касса машиналарын қолданудың дұрыстығы;
- 3) лицензияның және өзге де рұқсат ету құжаттарының болуы;
- 4) акцизделетін өнімді өндіру, сақтау және сату ережесін сақтауы талаптарын орындауы мәселелері бойынша жүргізіледі.

Құжаттық тексеруден айырмашылығы, тексеру қандайда бір нақты салық төлеушіге қатысты жүргізіліп жатқанда, рейдтік тексеру бірден бірнеше салық төлеушілерге жүргізіледі (мысалы, бір көшеде орналасқан салық төлеушілерді тексеру немесе бірден бірнеше түнгі клубтарға тексеру жүргізу).

Хронометраждық зерттеулер

Хронометраждық зертеу мәлімделген кіріс сомасы мен нақты кіріс (оның ішінде, кірісті алумен байланысты шығыстар) айырманы белгілеу мақсатында жүзеге асырылады.

Хронометраждық зертеу негізінен шағын бизнес субъектілеріне қатысты, патент негізінде немесе оңайлатылған декларация негізінде арнайы салық режимінде қызметін жүзеге асыратын, өздері салық сомасын дербес есептейтін және анықтайтын төлеуші жеке кәсіпкерлер мен заңды тұлғаларға өткізіледі.

Осы салық бақылауының маңыздылығы хронометраждық зерттеу өткізу салық тексеруіне жатқызылып және салық тексеруі актісімен ресімделетіндігінде, яғни оның мәселесі бойынша салық сомасын есептеу жүргізуі мүмкін.

Салық сомасын есептеу нақты кіріспен мәлімделген кіріс сомасынан (оның ішінде кірісті алумен байланысты шығыстар) алшақтылықты тапқанда жүргізіледі.

Камералдық бақылау. Камералдық бақылау – салық

төлеушілер берген салық есептелігін және басқа да құжаттарды зерделеу мен талдау негізінде жүзеге асырылатын бақылау.

Камералдық бақылауға салық есептемесін салық төлеуші толық беруін, салық есептемесіне сәйкес келетін бағандар мен жолдарды толтыру дұрыстығын, салықтан босату немесе басқа да жеңілдіктерді пайдаланудың құқық сәйкестігін, шағын бизнес субъектілері үшін көзделген шарттардың сақталуын, сондай-ақ есептік көрсеткіштерді арифметикалық салыстыруды жүзеге асыруды тексеру кіреді.

Рейдтік және хронометраждық зерттеумен салыстырғанда, камералдық бақылаудың қорытындылары салық тексеруінің актісімен ресімделмейді. Салық есептемесін толтыруда қате, мәліметтер арасындағы қарама-қайшылықтар, сондай-ақ шағын бизнес субъектілері үшін көзделген шарттардың орындалмауы анықталса, салық төлеушіге камералдық бақылау қорытындысы бойынша жіберілген қателіктерді жою туралы хабарлама жіберіледі.

Салық төлеушілер мониторингі

Мониторинг салық салу базасын анықтау мен тауарлардың (жұмыстардың, қызмет көрсетулердің) өзіндік құнын қалыптастырудың негіздемесіне талдау жүргізу, қаржы, валюта заңдарын, қолданылатын нарықтық бағаларды сақтау мақсатында салық төлеушілердің қаржы шаруашылық қызметін байқау жүйесін қолдану жолымен жүзеге асырылады. Салық төлеушілердің мониторингі республикалық және аймақтық деңгейде жүргізіледі.

Республикалық мониторингке жататын салық төлеушілердің тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді. Аймақтық мониторингке жататын салық төлеушілердің тізбесін уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді.

Фискальдық жады бар бақылау – касса машиналарды қолдануды бақылау

Қазақстан Республикасының аумағында сауда операцияларын жүзеге асыру кезеңінде немесе қолма-қол ақша, банктік төлем карточкалары, чектер арқылы қызмет көрсеткенде, тұтынушылармен ақшалай есеп айырысу міндетті түрде фискальдық жады бар бақылау-касса машиналарын қолдану және тұтынушының қолына бақылау чегін беру арқылы жүргізіледі.

Мынадай тұтынушылардың фискальдық жады бар бақылау-

касса машиналарын қолданбай салық есебін жүргізуіне рұқсат берілген:

– қызметі шағын бизнес субъектілеріне арналған арнаулы салық режимі шеңберінде бір жолғы талон немесе патент негізінде жүзеге асыратындар;

– егер салық төлеуші кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркеуден өткен кезден бері 6 ай өтпеген болса;

– шаруа (фермер) қожалықтарына арналған арнаулы салық режимі шеңберінде қызмет жасайтындар;

– түбіртектерді, билеттерді, талондарды, пошта төлемі белгілерін немесе чектеріне теңестірілген басқа да қатаң есептеме құжаттарын бере отырып, халыққа қызмет көрсететіндер;

– адвокаттар.

Ақцизделетін тауарлардың кейбір түрлерін таңбалау және ақциздік постыларды бекіту

Қазақстан Республикасының заңнамасымен ақциздік таңбалауға жататын ақцизделетін тауарлардың тізбесі бекітілген.

Таңбалауға:

– спирттің барлық түрі;

– алкоголь өнімі;

– темекі бұйымдары;

– құрамында темекі бар өзгешелей бұйымдар жатады.

Ақциздік алым таңбасы – өнімнің бірлігіне әкелетін географиялық жолағы бар таңба. Есептік бақылау таңбасы – бұл нақты өнім бірлігі туралы бекітілген бірегей ақпаратты қорғау деңгейі бар таңба.

Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі салық бақылауын жүзеге асыру мақсатында салық төлеушінің аумағына ақциздік постылар белгілейді.

Мемлекет меншігіне айналдырылған мүлікті есепке алу, сақтау, бағалау және сату тәртібін тексеру

Мемлекет меншігіне айналдырылған мүлікті есепке алу, сақтау, бағалау және өткізу тәртібін сақтауға, оны өткізуден бюджетке түскен ақша түсімінің толықтығы мен уақтылығына бақылау жасауды салық қызметінің органы жүзеге асырады.

Бұл орайда, салық бақылауы мынадай негіздер бойынша, мемлекет меншігіне түскен мүлікпен жүзеге асырылады:

- мемлекет меншігіне сот актілері негізінде тәркіленген;
- мемлекет меншігіне айналдырылған сот актілерінің негізіндегі заттай айғақтар;
- белгіленген тәртіпте иесіз деп танылған;
- мемлекет меншігіне белгіленген тәртіпте тегін өткен, соның ішінде «Мемлекет пайдасындағы тауардан бас тарту» кеден режимінде рәсімделген тауарлар мен көлік құралдары;
- мемлекетке мұралау, иесіз мұра құқығы бойынша өткен;
- қазыналар және (немесе) олжалар.

Көрсетілгендерді ескере отырып, салық қызметінің органы мемлекет меншігіне айналдырылған мүлікті есепке алуды, сақтауды, бағалауды және өткізу тәртібін сақтауды, оны өткізуден бюджетке түскен ақша түсімінің толықтығы мен уақтылығына салық бақылауын жүзеге асырады. Мемлекет меншігіне айналдырылған мүлікті есепке алу, сақтау, бағалау және өткізу тәртібін Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайды.

Уәкілетті және жергілікті атқарушы органдарға бақылау жасау

Салық қызметі органдары салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің дұрыс есептеліп, бюджетке уақтылы аударылуы жөнінде уәкілетті және жергілікті атқарушы органдардың қызметін бақылауды жүзеге асырады.

Салық қызметі органдары уәкілетті мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдармен өзара іс-қимыл жасайды, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес бірлескен бақылау шараларын әзірлейді және қабылдайды, өзара ақпарат алмасуды қамтамасыз етеді.

Уәкілетті мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар салықтық бақылауды жүзеге асыру жөніндегі міндеттерді орындауда салық қызметі органдарына жәрдемдесуге тиіс.

Салық қызметі органдары мен кеден органдары өздеріне жүктелген салықтық бақылауды жүзеге асыру жөніндегі міндеттерді өзара іс-қимыл жасау арқылы орындайды.

Салық қызметі органдары мен жергілікті атқарушы органдар салық жинауды жүзеге асыру бойынша белгіленген тәртіппен бір-бірімен өзара іс-қимыл жасайды.

Бақылау сұрақтары:

1. Салықтық бақылауды қалай түсінесіз?
2. Салықтық бақылаудың түрлерін атаңыз.
3. Мемлекеттік тіркеу мен тіркеу есебін жүргізудің айырмасын көрсетіңіз.
4. Салық төлеушінің жеке шоты не үшін қажет?
5. Салықтық бақылау мен салықтық тексерудің айырмашылығын көрсетіңіз.
6. Салықтық тексерудің түрлерін атаңыз.
7. Рейдтік тексеру, хронометраждық зерттеу, камералдық бақылау дегенді қалай түсінесіз, олардың айырмашылығы неде?
8. Фискальдық жады бар бақылау – касса машиналарын қандай салық төлеушілердің міндетті түрде қолдануы қажет?
9. Салық төлеушілер мониторингі қандай мақсатта жүргізіледі?
10. Қандай тауарлар акциздік маркамен таңбалануға тиісті?

Бақылауға арналған есептер

№1-есеп

Жеке тұлғаның мүлік салығын анықтаңыз, жеке тұлға 1-топтағы мүгедек. Жеке тұлғаның Алматыдағы мүліктері:

- жер учаскесі S-4000 кв. м., учаскеде орналасқан үй S-450 кв. м, және монша S-25 кв. м, гараж S-25 кв. м, мүліктің құны – 1751000 теңге.
- пәтер S-150 кв. м, құны 19000000 теңге, бұл пәтерді ол жалға өткізеді.
- автомобильдері, Лада-V-1300 куб. см, шыққан жылы 1983 ж., Мазда V-2300 куб см., шыққан жылы 1995 ж., Рено V-2700 куб. см, шыққан жылы 2003 ж.

№2-есеп

Жеке тұлғаның жеке табыс салығының сомасын анықтаңыз. Желтоқсан айында жеке тұлға келесідей табыстар тапты.

- түскен жалақы көлемі – 56000 теңге
- кәсіпорынмен төленген медициналық көмек – 87000 теңге.
- кітапқа төленген гонорар – 150000 теңге.
- іссапар қызметіне төленген сома (нормалар шегінде) – 12000 теңге.
- зейнетақы жинақтаушы қорынан алынған төлемдер – 160000 теңге.
- квалификациясын жоғарылатуға берілген сома – 120 000 теңге.

№3-есеп

Заңды тұлғаның мүлік салығының сомасын анықтаңыз. Заңды тұлғаның меншігінде:

- ғимарат, оның құны 1. 01. 08 жылға 8900000 теңге;
- қойма, оның орташа жылдық құны 2009 жылға 1200000 теңгені құрады.
- Алматы қаласында жер учаскесі S-2 га. , ғимарат S- 150 кв. м, және қойма S-1200 кв. м.
- Алматы қаласында АЗС-тер желісі, S-50 кв. м -6 АЗС.
- Келесідей автокөліктері бар, 25 орынды автобус, шыққан жылы 1995 ж. , Ауди V- 2300 куб. см. , шыққан жылы 2005 ж.

№4-есеп

«Адияль» кәсіпорын бойынша (резидент) келесідей мәлімет көрсетілген:

№ п/п	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
1	Тауар өткізу	мың теңге	25800	26100	26200	25600
2	Қызмет көрсету	мың теңге	600	650	652	590
3	ҚҚС ескере отырып, басқа ұйымнан тауар алуға кеткен шығындар	мың теңге	2500	2460	2450	2400
4	Еңбекақыға кеткен шығындар	мың теңге	1250	1280	1380	1680

Кестеде көрсетілген мәліметтен басқа кәсіпорын келесідей операцияларды жүзеге асырған:

1. 2011 жылдың маусымында кәсіпорын 12 млн. теңгеге ғимарат сатып алды, алайда, бұл мүліктің бухгалтерлік есептегі баланстық құны 18 млн. теңгені құрайды, құн балансы 1-топ бойынша шығу – 9,0 млн. теңге;

2. 2011 жылдың сәуір айында кәсіпорын өз қызметкері А.Б. Бөлековты 14 күнге біліктілігін көтеру мақсатында басқа жерге іс сапарға жіберді, осы қызметкеріне әр тәулігіне 9,5 мың теңге төледі, жолына кеткен ақша – 60 мың теңге және қонақүйге берілген ақша сомасы – 140 мың теңге;

3. 2011 жылдың қыркүйек айында кәсіпорын 3,8 млн. теңгеге алынған жер учаскесін іске қосты, ол учаске 2006 жылдың мамыр айында 2 млн. теңгеге сатып алынған;

4. 2008 жылдың маусымында болған жүкке басылған өнімдер бойынша күмәнді міндеттемелер 390, 0 мың. теңге болды, заңды тұлға бұл соманы шегеруге жіберді

5. «Ермек» АҚ-ның өндірістік шаруашылық қызметі бойынша алынған дивиденд сомасы 2010 ж. 239, 0 мың теңге;

6. Табыс алуға бағытталып есептелген басқа да шегерімдер 2011 жылы 42600 мың теңге;

8. 2011 жылы кәсіпорын өз қызметкері болып табылмайтын А. Кебісбаевқа оқуына кеткен шығын(оқуына кеткен ақшаны аталған тұлға осы кәсіпорында үш жылдың жұмыс жасап қайтару шарты бар) 300 мың теңге;

9. 2010 жылдың нәтижесі бойынша залал сомасы 300 мың теңге;

10. 2011 жыл бойынша аванстық төлем сомасы 11 млн. теңге.
11. Қантар айында қайтарымсыз негізде қаржылық көмек берілді:
1620,0 теңге
Табу керек:
2011 жылға корпоративтік табыс салығының сомасын анықтаңыз?

№5-есеп

«Кұрылыс» ЖШС-ның 2011 жылға корпорациялық табыс салығының сомасын анықтаңыз.

«Кұрылыс» ЖШС 2011 жылы келесідей табыс тапты (теңге):

- тауарды сатудан түскен табыс – 3400000 теңге.
 - міндеттемелерді есептен шығарудан түскен табыс – 420000 теңге.
 - жарғылық капиталға салым ретінде өтеусіз алынған ғимарат – 1500000 теңге.
 - мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша дивидендтер – 260000 теңге.
- Келесідей төлемдер жасады:
- ЖЖТ алумен байланысты шығындар – 2120000 теңге.
 - күмәнді талаптар бойынша шегерімдер – 150000 теңге.
 - әлеуметтік төлемдерге жұмсалатын шығындар – 456000 теңге.
 - ғылыми-зерттеу жобаларына жұмсалатын шығындар – 230000 теңге.

№6-есеп

ҚР-дың резидент емес заңды тұлғасының 2011 жылға корпорациялық табыс салығын анықтаңыз.

Заңды тұлға ҚР-дың резидент емес тұлғасы, тұрақты мекеме құрып жұмыс істейді, ол 2011 жылы келесідей табыс тапты (мың. теңге)

- тауарды сатудан түскен табыс – 600.
- ғимаратты өткізу кезіндегі құн өсімінен түсетін табыс – 1000.
- оң бағамдық айырма – 500.

Келесідей төлемдер жасады:

- ЖЖТ алумен байланысты шығындар – 900.
- Салық Басқармасы есептеген айыппұл көлемі – 300.
- тапсырыс беруші есептеген айыппұл көлемі – 100.
- көлік құралдарына салынатын салық сомасы – 25.

№7-есеп

«Алси» фирмасы президентінің 2011 жылғы ақпан айына жеке табыс салығын анықтаңыз?

«Алси» фирмасының президенті 2011 жылдың ақпан айында келесідей табыс тапты:

- түскен жалакы көлемі	102000 т.
- «Алси» фирмасынан пәтер	2600000 т.
-балаларынан мерейтойына сый ретінде үй	3700000 т.
- мерейтойына шығарған кітап үшін каламақы	100000 т.

№8-есеп

Э. Ж. Сыздықованың 2011 жылға жеке табыс салығын анықтаңыз:

Э. Ж. Сыздықова 2011 жылы келесідей табыс тапты:

- жылдық жалакы көлемі	260000 т.
- адвокаттық қызметтен түске табыс	350000 т.
- мемлекеттік акциялар бойынша дивидендтер	600000 т.
-корпорациялық акциялар бойынша дивидендтер	700000 т.
-жинақтаушы зейнетақы қорынан төлемдер	120000 т.

№9-есеп

Жеке адвокаттың арнайы салық режимін, табыс салығын және жеке адвокаттың әлеуметтік салығын анықтаңыз?

Қаңтар айында жеке адвокаттың табысы 1700 000 теңгені құрады, жалдамалы жұмысшылары бар, 10 адамның жалақысы 25 000 теңге, 6 адамның жалақысы 35000 теңге және 35 адамның жалақысы 12000 теңге.

№10-есеп

Заңды тұлғаның арнайы салық режимін және табыс салығын анықтаңыз?

Заңды тұлға қаңтар айында 6 000 000 теңге алды, ақпанда 12 000 000 теңге және наурыз айында 10 000 000 теңге алды, оның штатында 25 адам бар еді, қаңтар айында қосымша 20 адам, ақпан айында 40 және наурызда 15 адам жұмысқа тартылды. Штаттағы адамдар жалақысы 20 000 теңге, қосымша шақырылған қызметкерлер жалақысы 15000 теңге.

№11-есеп

«Карина» компаниясы 2011 жылдың бірінші тоқсанында келесідей операциялар қабылдады (мың. теңге ҚҚС қоспағанда):

- 12 500, 0 теңгеге халықаралық тасымал жасады;
- келісім бойынша 2 500, 0 теңге көлемінде қызмет көрсетті (компания үлесі көрсеткен қызметтен 10% құрады);
- экспортқа тауарларды тиеу және тасу – 6 250, 0;
- депозиттер бойынша сыйақылар – 125, 0;

- ҚР территориясында транспорттық-экспедициялық қызмет – 4 000, 0;
 - жеке тұлғаларға бір реттік келісім бойынша төлем – 250, 0;
 - 250, 0 теңге көлеміне салық төленді;
 - кредит бойынша резидент емес тұлғаларға сыйақылар – 1 750, 0;
 - 5 600, 0 теңгеге жанар-жағар май сатып алынды;
 - запас бөлшектер импортталды (кедендік құны – 2 500, 0).
- «Карина» компаниясының 2011 жылғы ҚҚС сомасын анықтаңыз?

№12-есеп

Бюджетке төленетін ҚҚС-ын анықтаңыз.

Заңды тұлға келесідей операциялар жүргізді:

- тауар өткізуден түскен табыс (бұрын пайдаланылған ҚҚС) – 1200, 0 теңге.
- тасымалдау қызметін көрсеткені үшін табыс (с/у ҚҚС) 900, 0 теңге.
- материалдар үшін сатушыларға төленді (бұрын пайдаланылған ҚҚС) – 500, 0 теңге.
- мүлікті жалға беруден түскен табыс (бұрын пайдаланылған ҚҚС) – 1500, 0 теңге.
- тауар тасымалдаушыларға ақы төленді (бұрын пайдаланылған ҚҚС) – 500, 0 теңге.
- 15000 теңгеге жарнама ретінде тауар таратылды (бір тауар құны 2000 теңге)

№13-есеп

2011 жылғы корпоративті табыс салығын анықтаңыз:

Заңды тұлға келесідей табыс тапты:

- тауар сатудан түскен табыс – 4500, 0 теңге.
 - қызмет көрсетуден түскен табыс – 1200, 0 теңге.
 - заңды тұлғадан өтеусіз түрде алынған мүлік – 1000, 0 теңге.
 - күмәнді міндеттемелер бойынша табыс – 1200, 0 теңге.
 - дивидендтер – 1500, 0 теңге.
- Заңды тұлғаның табыстары:
- ЖЖТ-ты алуға байланысты шығындар – 1700, 0 теңге.
 - амортизациялық төлемдер:
 1. Ғимарат (орташа жылдық құны 8900, 0 теңге) – 800, 0 теңге.
 2. Офистік құрал-жабдық (орташа жылдық құны 1200, 0 теңге) – 500, 0 теңге.
 3. Машиналар (орташа жылдық құны 3000, 0 теңге) – 150, 0 теңге.
- Жөндеуге кеткен шығындар:
1. Ғимарат (орташа жылдық құны 8900, 0 теңге) – 600, 0 теңге.

2. Офистік құрал-жабдық (орташа жылдық құны 1200, 0 теңге) – 150, 0 теңге.

3. Машина (орташа жылдық құны 3000, 0 теңге) – 200, 0 теңге.

- іссапарға кеткен шығындар (билет 5, 0 теңге 6 күнге қонақүй жалдау – 4, 0 теңге) – 500, 0 теңге.

- қайырымдылық көмек – 123000 теңге.

№14-есеп

ҚР-ның резидент емес, 2011 жылы өз қызметін тұрақты мекеме құрып қызмет ететін заңды тұлғаның корпорациялық табыс салығының сомасын анықтаңыз.

Заңды тұлға 2011 жылы келесідей табыс тапты (мың. теңге):

- қызмет көрсетуден түскен табыс – 2400.

- мүлікті жалға беруден түскен табыс – 800.

- дивидендтер – 1550.

- ғимаратты өткізу кезіндегі құн өсімінен түсетін табыстар – 5000.

Келесідей төлемдер жасады:

- ЖЖТ алумен байланысты шығындар – 1500.

- күмәнді міндеттемелер бойынша табыстар – 600.

- Емдеу комплексінің құрылысына кеткен шығындар – 1200.

№15-есеп

Бюджетке төленетін ҚҚС-пс анықтаңыз.

Есептік периодтағы кәсіпорынның көрсеткіші:

- мүлікті жалға беруден түскен табыс – 2300 мың теңге.

- мүлікті сатудан түскен табыс – 3000 мың теңге.

- негізгі құралдарды сатудан түскен табыстар – 2400 мың теңге.

№16-есеп

2011 жылы «Ақбидай» ЖШС келесідей табыс тапты:

- қызмет көрсетулерден түскен табыс – 500 мың теңге.

- соя сатудан түскен табыс – 800 мың теңге.

- бидай сатудан түскен табыс – 900 мың теңге.

- арпа сатудан түскен табыс – 700 мың теңге.

- міндеттемелерді есептен шығарудан түскен табыс – 500 мың теңге.

Келесідей төлемдер жасады:

- ЖЖТ алумен байланысты шығындар – 100 мың теңге.

- салық төлеуге кеткен шығындар – 200 мың теңге.

Соның ішінде

- жер салығы – 50 мың теңге.

- мүлік салығы – 80 мың теңге.
- көлік салығы – 70 мың теңге.
«Ақбидай» ЖШС тауарды сатыдан түскен 120, 0 мың теңге табысты көрсетпеген.

«Ақбидай» ЖШС-нің 2011 жылдағы корпорациялық табыс салығын анықтаңыз?

№17-есеп

«Білім» ААҚ-ның 2011 жылға корпорациялық табыс салығын анықтаңыз.

«Білім» ААҚ нашар еститін балаларға білім беру саласында қызмет етеді.

2011 жылы «Білім» ААҚ келесідей табыс тапты, мың теңге:

- білім беру қызметінен тапқан табыс – 900.
- мүлікті жалға беруден түскен табыс – 200.
- « Сорос Қорынан» грант – 800.
- өтеусіз алынған мүліктен түскен табыс – 300.
- күмәнді міндеттемелер бойынша табыс – 500.
- ортақ меншіктен алынған табыстар – 600.

Төмендегідей төлемдер жасады:

- ЖЖТ алумен байланысты шығындар – 2000.
- күмәнді міндеттемелер бойынша төлемдер – 400.
- несие бойынша төлемдер – 200.

№18-есеп

2011 жылдың ақпан айындағы жеке тұлғаның жеке табыс салығын анықтаңыз.

Жеке тұлғаның табыстары:

- есептелген жалақы	102000 т.
- «Алси» вомпаниясынан мүлік	2600000 т.
- балаларының атынан берілген мүлік	3700000 т.
- шығарылған кітап бойынша қаламақы	100000 т.
- төленген медициналық көмек	120000 т.
-лотерея бойынша ұтыс	4500 т.
-берілген арнайы киім	150000 т.

№19-есеп

Э.Ж. Сыздықованың 2012 жылдың наурыз айындағы жеке табыс салығын анықтаңыз.

Сыздықованың наурыз айындағы табыстары:

- есептелген жалақы	260000 т.
- адвокаттық қызметтен түскен табыс	350000 т.
- мемлекеттік акциялар бойынша дивиденттер	600000 т.
-корпорациялық акциялар бойынша дивиденттер	700000 т.
- ЖЗК төлемдер	120000 т.
-қолданылмаған жазғы демалыс үшін сыйақы	80000 т.
-берілген арнайы киім	120000 т.
-сақтандыру қорынан алынған төлемдер	80000 т.

№20-есеп

Жеке тұлғаның 2012 жылдың қаңтар айындағы жеке табыс салығын анықтаңыз.

Жеке тұлғаның табыстары:

- есептелген жалақы	24000 т.
- мүгедектік үшін алынатын зейнетақы	6000 т.
- мемлекеттік әлеуметтік көмек	13000 т.
- кәсіпорын төлеген жолдама	260000 т.
- берілген спец киім	25000 т.
- кәсіпорыннан алынған пәтер	1200000 т.
- пайлық инвестициялық қордан алынған дивиденттер	75000 т.

№21-есеп

3-топтағы мүгедектің меншікке салынатын салығын анықтаңыз. Алматы қаласында жеке тұлғаның меншігінде:

- жер участкісі S-2500 кв. м. , сол жерде орналасқан үй S-250 кв. м, монша S-45 кв. м, гараж S-35 кв. м. , мүліктің құны -1751000 теңге.
- пәтер S-150 кв. м, құны 19000000 теңге, пәтерді жалға беріп отыр.
- автокөліктері, Лада-V-1500 куб. см, шыққан жылы 1993. Мазда V-22300 куб см., шыққан жылы 1999, Рено V-3000 куб. см, шыққан жылы 2000.

№22-есеп

Жеке кәсіпкерлік «А»-ның 2012 жылдың мамыр айындағы әлеуметтік салығын анықтаңыз.

ЖК «А» штатында 28 жұмысшы бар; 1 директор – жалақысы 23000 т.; 1 бухгалтер – жалақысы 20000 т; 10 отандық жұмысшы-жалақысы 12000 т.; 6 инженер жалақысы 14000 т.; 10 шетелдік жұмысшы жалақысы 11000 т., 2009 жылдың мамыр айында директор, бухгалтер және шетелдік инженерлер 26000 теңге сыйақы, 45000 теңге материалдық көмек алды.

№23-есеп

«Самал» ЖШС-нің 2012 жылға корпорациялық табыс салығын анықтандар (мың. теңге)

«Самал» ЖШС-нің 2012 жылғы табыстары:

- тауарды сатудан түскен табыс – 2200000 т.
- мүлікті жалға беруден түскен табыс – 300000 т.
- дивиденттер – 200000 т.
- борышты талап етуді басақаға беруден түскен табыс - 600000 т.

Шығындары:

- ЖЖТ табуға кеткен шығындар – 800000 т.
- Салық комитетімен есептелген айыппұл сомасы – 200000 т.

Салық декларациясы 25. 10. 2010 жылы өткізілді.

Корпорациялық табыс салығы 30 күн кешіктіріліп төленді.

ҚР Ұлттық банктің қайта қаржыландыру ставкасы = 7, 5%.

№24-есеп

Б.Е. Әубәкірованың 2012 жылдың мамыр айына есептелген жеке табыс салығын анықтаңыз.

Б.Е. Әубәкірова мамыр айында алынған табыстары:

- есептелген жалақы 23000 т.
- қайтарымсыз түрде, әпкесінен алынған мүлік 2300000 т.
- оқу қарыз үшін алынған қаламақы 25000 т.
- «Бинго» лотереясы бойынша ұтысы 500000 т.
- ЖЗҚ алынған төлемдер 120000 т.
- пайдаланылмаған еңбек демалысы үшін алынған төлемдер 80000 т.
- берілген спец киім 120000 т.
- сақтандыру шарттары бойынша алынған төлемдер, жұмыс беруші аударған 80000 т.

№25-есеп

Резидент-занды тұлғаның өз қызметкерлеріне есептеген еңбекақы сомалары келесідей (теңге):

№п/п	Аты- жөні	айлар			Ақпарат: асырауындағы адам туралы
		қаңтар	ақпан	наурыз	
1	Е. К. Молдабеков	180500	178600	179000	2
2	С. Е. Оспанов	91000	89000	90250	-
3	А. А. Асанов	86700	87500	46800	1

Келесідей қосымша ақпарат бар:

С.О. Оспанов 15 наурызда өз еркімен жұмыстан босатылған.

Е.К. Молдабековке наурыз айында қайырымдылық көмек көрсетілген (780, 0 мың теңге).

А.А. Асановпен 1 ақпаннан бастап көлікті жалға алуға келісімге отырған, жалға алу сомасы айына 40000 теңге.

1. Әр қызметкердің зейнетақы жарнасын (ай сайын);
2. Әр айға әр қызметкердің жеке табыс салығын;
3. Салық агентінен әр салық қызметкері үшін жеке табыс салығын табыңыз .

4. Жеке табыс салығы бойынша заңды тұлғаның салықтық міндеттемесін анықтаңыз.

5. Салық органына тапсыратын жеке табыс салығы бойынша салық есептілігінің формасын көрсетіңіз.

№26-есеп

Резидент-заңды тұлғаның өз қызметкерлеріне есептеген еңбекақы сомалары келесідей (теңге):

№п/п	Аты-жөні	Айлар			Асырауындағы адам туралы ақпарат
		қаңтар	ақпан	наурыз	
1	Е. К. Асауов	198500	198500	189500	2
2	Ф. И. Айдаров	89100	91000	92250	1
3	А. П. Касенов	86700	87500	75800	-

Келесідей қосымша ақпарат бар:

1. Е.К. Асауовтың 16 жастағы мүгедек баласы бар .
2. А.П. Касенов 2011жылдың наурыз айының 1 мен 18 күндері аралығында уақытша еңбекке жарамсыз жағдайына байланысты ауруханада емделді (еңбекке жарамсыздығы туралы дәрігерлік анықтамасы бар). Еңбек стажы 15 жылдан асқан.
3. Ф.И. Айдаров ақпан айында 960, 0 мың теңге көлемінде басшылық тарапынан қызының оқуын төлеуге көмек сұрады, басшылық бұл туралы келісіп, 25 ақпанда төлем аударылды.

Әлеуметтік салықты анықтаңыз?

№27-есеп

«Shagan» БК-ның 2011 жылғы мүлік салығын анықтаңыз.

СП « Shagan» балансында:

- 1. 01. 2011 жылға ғимарат құны 1200 000 теңге.
- 1. 0. , 2011 жылға қойма құны 1 300 000 теңге.
- жер учаскесі S-5 га. , ғимарат және қойма S-1500 кв. м
- Mercedes 600 Ш. Ж=2003 V=4. 5

- Нива Ш. Ж=2001 V=3. 1
- Lada Ш. Ж=1970 V=1. 3
- Газель Ш. Ж=1989 V=4, 6 18 орын
- «Жедел жәрдем» Ш. Ж=1995 V=4, 8 4 орын

№28-есеп

Заңды тұлға мүлік салығының сомасын анықтаңыз. Заңды тұлғаның меншігінде:

- жер чакесі S-1500 кв. м. , үй орналасқан жер S-450 кв. м, монша S-15 кв. м, гараж S-35 кв. м. мүлік құны -1711000 теңге.
- пәтер S-150 кв. м, құны 25000000 теңге, ол пәтерді жалға береді.
- автокөлік, Лада-V-1500 куб. см, шыққан жылы 1993. Mazda V-2800 куб см. , шыққан жылы 2001, Рено V-2500 куб. см, шыққан жылы 2003.

№29-есеп

«Алтын алқа» медалімен марапатталған көп балалы ананың меншігінде: «Волга-31» автокөлігі, двигатель көлемі 1996 см. куб, «Пассат» автокөлігі, двигатель көлемі 2100 см. куб және колхозды таратып жіберу кезінде пай ретінде алған 2 тонналы жүк көтергіш машина бар.

- салық жеңілдігін ескере отырып, көлік құралдар салығының сомасын;
- көлік құралдар салығын төлеу кезеңін табыңыз.

№30-есеп

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы мекеменің 230 га жері бар. Есептеңіз: Балл бонитеті 43. Далалы аймақ жері.

№31-есеп

Өнеркәсіптің иелігінде 2300 га жер учаскісі бар. Жартысын ауыл шаруашылығы мақсатында қолданады. Балл бонитеті 40. Жергілікті салық салу органдары салық салу ставкасын 6 пайызға төмендетті.

Салық сомасын; Жер салығын төлу мерзімін табыңыз.

№32-есеп

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы мекеменің өз иелігінде 6500 га жер бар. Балл бонитеті 96. Жергілікті салық салу органдары салық ставкасын 20 пайызға көтерді. Топырағы қы-зыл-қоңыр. Наурыз айында 1600 га жер басқа мекемеге берілді.

Жер салығының сомасын; Салық төлеу мерзімін табыңыз.

№32 -есеп

Қарағанды қаласындағы фирманың 685 метр квадрат жер учаскісі бар. Оның 120 метр квадратында АЗС және 210 метр квадратында автотұрақ орналасқан.

- Жер салығының сомасын;
- Жер салығын төлеу мерзімін табу керек.

№33-есеп

А.Б. Аскаровтың 2012 жылы меншікке салынатын салығын анықтаныз?

А.Б. Аскаров меншігіндегі мүліктер:

- 1) Алматы қаласында, құны 4750 мың теңге, үйі, көлемі 500 кв.м.
- 2) Алматы қаласы Медеу ауданында пәтер, құны 820 мың теңге, көлемі – 150 кв. м.
- 3) Талғар ауданында саяжай, құны 120 мың теңге, көлемі – 0, 07 га.
Жеке тұлға Алматы қаласындағы пәтерінде тұрады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі). – Алматы: Юрист, 2012.
2. Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі. Егеменді Қазақстан, 6 мамыр 2012 ж.
3. Назарбаев Н.Ә. Қаржыгерлер ел мүддесіне, халық игілігіне қызмет етуі тиіс. Қазақстан қаржыгерлерінің V конгресінің материалдары. – Алматы, 24 қараша, 2005 жыл.
4. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан Халқына Жолдауы. 27. 01. 2012 ж.
5. Ермекбаева Б.Ж. Салықтар және салық салу. – Алматы: Қазақ университеті, 2003.
6. Ермекбаева Б.Ж. Развитие налоговой системы РК в условиях глобализации. – Алматы: Қазақ университеті, 2007.
7. Ермекбаева Б.Ж., Лесбеков Г.А. Основы налогообложения. – Алматы: Қазақ университеті, 2002.
8. Ермекбаева Б. Ж., Арзаева М.Ж. Шет мемлекеттердің салықтары. – Алматы: Қазақ университеті, 2004.
9. Мельников В.Д. Основы финансов. – Алматы: LeM, 2005.
10. Майкл П. Девере. Экономика налоговой политики. – М. 2002.
11. Пушкарева В. М. История финансовой мысли и политики налогов. – М.: Финансы и статистика, 2001.
12. Сейдахметов Ф. С. Налоги в Казахстане. – Алматы, 2002.
13. Толкушин А.В. История налогов в России. – М. : Юрист, 2001.
14. Худяков А.И., Наурызбаев Н.Е. Налоги: понятие, элементы, установление, виды. – Алматы, 1998.
15. Юткина Т. Ф. Налоги и налогообложение. – М. : ИНФРА-М, 2001.
16. Нурумов А.А. «Салық және салық салу. – Алматы, 2009.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	3
1-тарау. Салықтар және салық салуды ұйымдастыру	5
1.1. Салықтардың экономикалық мәні мен мазмұны	5
1.2. Салық механизмі және салық салу қағидалары.....	13
1.3. Салық жүйесі: даму кезеңдері, салық салуды ұйымдастыру.....	23
2-тарау. Табысқа салынатын салықтар	42
2.1. Корпорациялық табыс салығы.....	42
2.2. Жеке табыс салығы	68
2.3. Әлеуметтік салық.....	75
3-тарау. Жанама салықтар	78
3.1. Қосылған құн салығы	82
3.2. Акциздер	93
4-тарау. Меншікке салынатын салықтар	102
4.1. Жер салығы.....	102
4.2. Заңды және жеке тұлғалардың мүлкіне салық салу	109
4.3. Көлік құралдары салығы.....	121
5-тарау. Қазақстан Республикасында	
жер қойнауын пайдаланушыларға салық салу	127
5.1. Бонустар.....	130
5.2. Үстем пайда салығы	131
5.3. Тарихи шығындарды өтеу бойынша төлем	135
5.4. Пайдалы қазбаларды өндіру салығы.....	137
5.4.1. Мұнайға арналған пайдалы қазбаларды өндіру салығы	138
5.4.2. Кең таралған пайдалы қазбаларды қоспағанда, минералды шикізатқа пайдалы қазбаларды өндіру салығы	144
5.4.3. Кең таралған пайдалы қазбаларға, жерасты сулары мен емдік балшықтарға пайдалы қазбаларды өндіру салығы.....	147
5.5. Экспортқа рента салығы.....	150
6-тарау. Ойын бизнесіне салынатын салықтар	152
6.1. Ойын бизнесі салығы	152
6.2. Тіркелген салық.....	155
7-тарау. Арнаулы салық режимдері	157
7.1. Шағын бизнес субъектілеріне арналған арнаулы салық режимі.....	157
7.2. Шаруа (фермер) қожалықтарына салық салу.....	165
7.3. Ауылшаруашылық өнімдерін өндіруші заңды тұлғалардан салық алу тәртібі	168
8-тарау. Салықтық әкімшілік.....	173
Бакылауға арналған есептер	182
Пайдаланылған әдебиеттер.....	194